

PAREIGŪNŲ VEIKSMAI NEAPYKANTOS NUSIKALTIMŲ ATVEJAIS IR PREVENCINĖ VEIKLA UŽKARDANT NEAPYKANTOS NUSIKALTIMUS

Kauno rajonas
2020

Projektą vykdo:

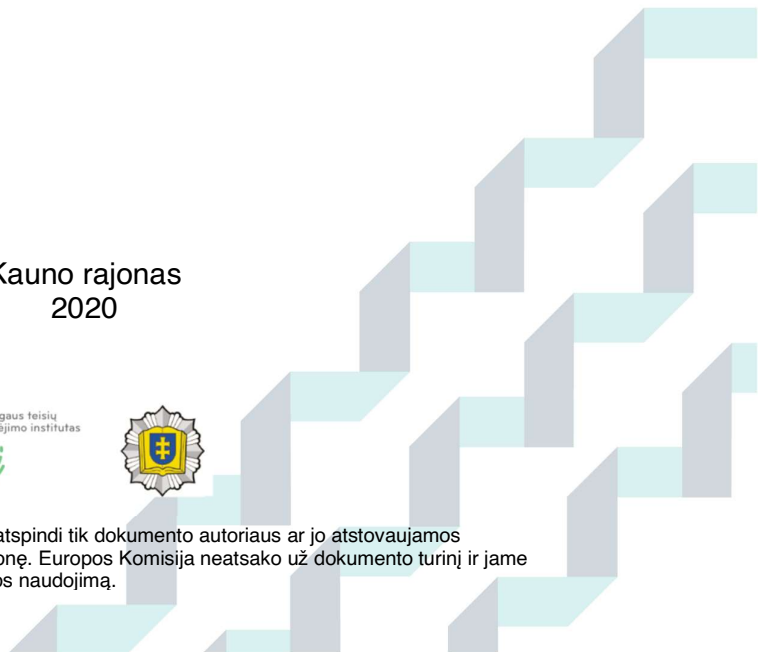

Lietuvos
žmogaus
teisių
centras

Projektą iš dalies finansuoja Europos Komisijos Teisių, lygybės ir pilietiškumo programa, sutarties su Europos Komisija nr. EU project 848353 (REC)
REC-AG-2018/REC-RRAC-RACI-AG-2018

Dokumento turinys atspindi tik dokumento autoriaus ar jo atstovaujamos organizacijos nuomonę. Europos Komisija neatsako už dokumento turinį ir jame esančios informacijos naudojimą.

METODOLOGINĖ MEDŽIAGA KVALIFIKACIJOS TOBULINIMO PROGRAMAI

Rengėjai: dr. Žaneta Navickienė ir Kristina Miliūnė

Projektą vykdo:

Projektą iš dalies finansuoja Europos Komisijos Teisių, lygybės ir pilietiškumo programa, sutarties su Europos Komisija nr. EU project 848353 (REC)
REC-AG-2018/REC-RRAC-RACI-AG-2018

Dokumento turinys atspindi tik dokumento autoriaus ar jo atstovaujamos organizacijos nuomonę. Europos Komisija neatsako už dokumento turinį ir jame esančios informacijos naudojimą.

Metodologinė medžiaga parengta įgyvendinant projektą „Efektyvaus atsako į neapykantos nusikaltimus ir neapykantos kalbą Lietuvoje didinimas“ (angl. „#PoliceAcademy_LT: Promoting Effective Response to Hate Crimes and Hate Speech in Lithuania – PoliceAcademy“), finansuojama pagal Europos Sąjungos Teisų lygybės ir pilietybės programą (2014-2020). Projekto partneriai: asociacija Lietuvos žmogaus teisių centras (koordinadorius), viešoji įstaiga Žmogaus teisių stebėjimo institutas, viešoji įstaiga Europos žmogaus teisių fondas ir biudžetinė įstaiga Lietuvos policijos mokykla.

Lietuvos policijos mokyklos užsakymu metodologinę medžiagą pagal Lietuvos policijos generalinio komisaro 2019 m. spalio 31 d. įsakymu Nr. 5-V-817 patvirtintą kvalifikacijos tobulinimo programą „Pareigūnų veiksmai neapykantos nusikaltimų atvejais ir prevencinė veikla užkardant neapykantos nusikaltimus“ parengė dr. Žaneta Navickienė ir Kristina Miliūnė.

Visa atsakomybė už metodologijos turinį tenka autoriams. Metodologijos turinys negali būti vertinamas kaip atspindintis Europos Komisijos nuomonę.

Metodologijos dizainas. Pradinis metodologijos dizaino kūrimas paremtas atsižvelgiant į anksčiau minėtos kvalifikacijos tobulinimo programos „Pareigūnų veiksmai neapykantos nusikaltimų atvejais ir prevencinė veikla užkardant neapykantos nusikaltimus“ nuostatas. Tyrimo metu naudoti kokybiniai ir kiekybiniai tyrimo metodai.

Ruošiant metodologijos rengimo planą, buvo numatyta atsižvelgti į minėtoje mokymo programoje numatytus metodologinius parametrus: temų eiliškumą, tematikos pobūdį, identifikuojant tiek teorines, tiek praktines aktualijas; aiškiai nurodytą mokymų trukmę; taip pat tikslinę grupę – policijos pareigūnus, reaguojančius į neapykantos atvejus / tiriančius tokio pobūdžio nusikaltimus, todėl buvo akcentuojamas poreikis analizuoti kompleksinio pobūdžio veiksmus – nuo nusikaltimų kvalifikavimo, tyrimo ypatumų iki prevencinio pobūdžio, bendradarbiavimo, švietimo priemonių. Įvertintas ir instruktorių rengimo poreikis ateityje. Todėl bendras mokymų planas sudaromas atsižvelgiant į šiuos metodologinius parametrus (plačiau žr. Įžangą).

Realizuojant tolimesnes tyrimo nuostatas, numatyta metodologijos struktūrą kurti pagal kiekvieną mokymo programoje nurodytą temą. Kiekvienos temos turinį sudaro dvi pagrindinės dalys: metodologinis aprašymas ir pristatoma mokymo medžiaga (pagal temos ypatumus teorinė arba teorinė ir praktinė). Kiekvienos temos metodologinis aprašymas bus

struktūruotas identifikuojant mokymų tikslą, uždavinius, potemes, mokymo būdus. Kiekvienoje temoje bus pristatomas mokymų planas, kuriame rekomenduojamas laikas, skirtas konkrečiam klausimui pristatyti. Pristatomas mokymų medžiagos turinys bus konstruojamas atsižvelgiant į jau atliktų tyrimų, susijusių neapykantos nusikaltimais, nuostatas ir gautus rezultatus; bus remiamasi tarptautiniais ir nacionaliniais teisės aktais ir moksline literatūra; 2016–2019 metų Informatikos ir ryšių departamento prie LR VRM (toliau – IRD) statistiniais duomenimis apie neapykantos atvejus; teismų ir ikiteismine praktika (teismų sprendimais, atsisakymų pradėti ikiteisminį tyrimą ir ikiteisminių tyrimų medžiaga).

Metodologinę medžiagą peržiūrėjo ir pastabas bei pasiūlymus jai teikė Vilius Velička.

Metodologijos rengėjai už pateiktus pastebėjimus nuoširdžiai dėkoja Birutei Sabatauskaitei, Monikai Guliakaitei ir Godai Jurevičiūtei.

TURINYS

Įžanga	6
1. Įžeidžiančių komentarų ir stereotipų vertinimas. Neapykantos nusikaltimų ir neapykantos kalbos statistika, latentškumas ir problematika.....	13
2. Neapykantos nusikaltimų ir neapykantos kalbos samprata ir teisinis reglamentavimas. Lietuvos Respublikos teismų ir tarptautinės praktikos analizė.....	29
3. Neapykantos nusikaltimų ir neapykantos kalbos poveikis. Policijos vaidmuo prevencinėje veikloje ir bendradarbiavimas su nevyriausybinėmis organizacijomis. Pagalbos neapykantos nusikaltimų aukoms teikimas.....	42
4. Faktinių duomenų fiksavimas ir vertinimas įtariant neapykantos atvejį: diskriminacinių požinių rodikliai (indikatoriai). Atvejų analizė	54
5. Nukentėjusiųjų nuo neapykantos nusikaltimo ir liudytojų apklausos ypatumai	64
6. Policijos pareigūnų reagavimas į neapykantos nusikaltimus bei neapykantos kalbą ir pirminiai veiksmai įvykio vietoje. Atvejų analizė (praktinių situacijų sprendimai)	74
7. Neapykantos nusikaltimų tyrimas, kliūtys ir tyrimo organizavimo ypatumai. Atvejų analizė (praktinių situacijų sprendimas)	83
8. Priedai.....	99

Ižanga

Mokymų metodologijos aktualumas ir naujumas. Nusikalstamų veikų tyrimo organizavimo optimizavimas ir aktyvūs kompleksiniai prevencijos veiksmai – viena iš prioritetinių ikiteisminio tyrimo institucijų uždavinių Lietuvoje. Pastaraisiais metais analizuojant šiuos klausimus, atkreipiamas dėmesys ir į poreikį stiprinti ikiteismino tyrimo subjektų kompetenciją reaguojant į nusikalstamas veikas, organizuojant jų tyrimą ir vykdant prevenciją. Naujų nusikalstamų veikų kriminalizavimas, specialių žinių poreikis įrodinėjant nusikalstamos veikos aplinkybes, modernėjantys technologiniai procesai, kintančios socialinės aplinkos, ekonomikos pažangos, migracijos procesai ir daugelis kitų veiksnių daro įtaką ir naujiems iššūkiams peržiūrėti/atnaujinti esamas, o taip pat pagal poreikį kurti ir naujas nusikalstamų veikų tyrimo metodikas ir sudaryti tyrimo algoritmus. Pastaraisiais metais Lietuvoje atskirų nusikalstamų veikų tyrimo ypatumams nemažai skirta dėmesio, tačiau 2017–2020 metais atliktų penkių mokslinių tyrimų neapykantos nusikaltimų ir neapykantos kalbos tyrimo srityje rezultatai¹ parodė, kad stokojama visuomenės informavimo ir švietimo žmogaus teisių, lygybės ir įvairovės bei nediskriminavimo užtikrinimo temomis, trūksta teisėsaugos institucijų pareigūnų gebėjimų tinkamai reaguoti į pranešimus apie neapykantą ar (ir) šališkumu motyvuotus incidentus. Jau drąsiai galima kalbėti, jog nepakanka vien tik teisinių įrankių problemoms spręsti. Svarbu ugdyti ir pačios visuomenės požiūrį į įvairovę, visuomenės pakantumą priimti šią įvairovę. Pažymėta ir tai, kad trūksta bendros teismų praktikos šioje srityje, didelis skaičius nutrauktų ikiteisminių tyrimų. Vienas iš svarbių dalykų, siekiant stiprinti šių nusikaltimų tyrimą, yra tyrimo metodikos parengimas,

¹ 2017–2020 metais atlikti keturi tyrimai neapykantos nusikaltimų ir neapykantos kalbos tyrimo srityje. 2017 metais tyrimą „Atsakas į neapykantos nusikaltimus: situacijos Lietuvoje apžvalga“ atliko Žmogaus teisių stebėjimo institutas. [žiūrėta 2019-11-30]. Prieiga internetu: <http://hrmi.lt/atsakas-i-neapykantos-nusikaltimus-situacijos-lietuvoje-apzvalga-2017/> Kitas tyrimas „Kovojant su neapykantos nusikaltimais ir neapykantos kalba Europoje“. Sudarytoja Irena Bihariova. Vilnius, 2018. [žiūrėta 2019-11-19]. Prieiga internetu: <https://hrmi.lt/wp-content/uploads/2018/10/Kovojant-su-neapykantos-nusikaltimais-ir-neapykantos-kalba-Europoje.pdf> Trečiasis tyrimas „Baudžiamosios atsakomybės už neapykantos nusikaltimus ir neapykantą kurstančias kalbas taikymo atvejų analizė“ atliktas 2018 metais Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijai vykdant projektą „Atsakas į neapykantos nusikaltimus ir neapykantą kurstančias kalbas“, žr. Vidaus reikalų ministerijos pateiktoje informacijoje. [žiūrėta 2019-11-30]. Prieiga internetu: <https://vrm.lrv.lt/lt/veiklos-sritys/viesasis-saugumas-1/atsakas-i-neapykantos-nusikaltimus-ir-neapykanta-kurstančias-kalbas>. Ketvirtas tyrimas buvo atliktas Vidaus reikalų ministerijos užsakymu, siekiant įvertinti žydų, romų, LGBT, musulmonų ir kitos rasės asmenų pažeidžiamumą bei nustatyti, kokį poveikį neapykantos nusikaltimai ir neapykantos kalba daro bendruomenėms, koks bendruomenių ir nukentėjusių asmenų apsaugos ir paramos poreikis. Po atlikto šio tyrimo 2020 m. sausio 13 d. LR vidaus reikalų ministerija parengė raštą Nr. D-210, kuriame išdėstė rekomendacijas teisėsaugos pareigūnams „Dėl baudžiamosios atsakomybės už neapykantos nusikaltimus ir neapykantą kurstančias kalbas taikymo“. Todėl autoriai, rengdami metodologinę medžiagą, pagal kompetenciją atsižvelgė į pateiktas gautų tyrimų išvadas ir rekomendacijas. Penktas tyrimas orientuotas į visuomenės požiūrį į neapykantos nusikaltimus ir neapykantos kalbą. Plačiau žr. Raskevičius T. V. Visuomenės požiūris į neapykantos nusikaltimus ir neapykantos kalbą. Reprezentatyvios Lietuvos gyventojų apklausos rezultatų apžvalga. Vilnius, 2020. Taip pat žr. Neapykantos nusikaltimai ir neapykantos kalba: situacijos Lietuvoje apžvalga. Europos žmogaus teisių fondas, 2020.

taip pat pareigūnų, tiriančių tokio pobūdžio nusikalstamas veikas, kompetencijos tobulinimas atpažįstant ir identifikuojant neapykantos reiškinius, kvalifikuojant ir tiriant tokio pobūdžio nusikalstamas veikas, atliekant įvairius prevencijos veiksmus šioje srityje. Tad gautos atliktų tyrimų išvados ir suformuluotos rekomendacijos apima socialinius, politinius, teisinius, organizacinius, psichologinius, komunikacinius, švietimo įrankius ir priemones.

Todėl ir siūlymai parengti kriminalistinę neapykantos nusikaltimų tyrimo metodiką ar algoritmą, kuriame būtų aiškiai, išsamiai ir sistemiškai aprašyti pagrindiniai tokių nusikaltimų tyrimo ypatumai, tapo svarbiu žingsniu kryptingai tęsiant tolesnius darbus kovojant su neapykantos nusikaltimais.

Mokymų metodologijos parengimas reikšmingas ir tuo, kad padės ne tik stiprinti pareigūnų kompetenciją neapykantos nusikaltimų tyrimo srityje, tačiau ugdys gerokai platesnį suvokimą apie šio reiškinio paplitimą, priežastis, neapykantos sampratą ir formas, neapykantos kalbos ypatumus, bendradarbiavimo veiksmingumą tyrimo organizavimo ir prevencijos kontekstuose ir pan. Visuminis neapykantos reiškinio suvokimas leis būsiamam ir jau dirbančiam policijos pareigūnui suvokti, kad jam svarbu veikti proaktyviau pirmiausia įvertinant galimas neapykantos pasireiškimo formas, motyvus, organizuojant veiksmus užkardant šį reiškinį.

Mokymų metodologijos tikslas – parengti nuoseklias ir išsamias mokymo rekomendacijas, kuriose pateikiamos pagrindinės nuostatos ir būdai, nurodantys mokymų vedėjams, kaip pasirengti ir vesti proaktyvius mokymus policijos pareigūnams apie neapykantos reiškinio suvokimą, reagavimą į neapykantos nusikaltimus ir jų tyrimą bei prevenciją. Taip pat tikslinės mokymų medžiagos parengimas įtraukiant ne tik teorines nuostatas, bet ir praktinius pavyzdžius ir atvejus. Esminė mokymo metodologijos paskirtis – tobulinti policijos pareigūnų žinias ir įgūdžius, skirtus gerinti reagavimą į neapykantos nusikaltimus bei suteikti dėstytojams medžiagos, reikalingos policijos pareigūnų mokymui reaguoti į neapykantos nusikaltimus, juos tirti ir veikti preventyviai. Remiantis šia metodologija, mokymas turi būti orientuotas į besimokančiuosius, praktinis ir profesionalus. Viena iš svarbių mokymų metodologijos nuostatų yra dėmesio skyrimas praktinių gebėjimų formavimui / stiprinimui pristatant ir analizuojant įvairius realius atvejus. Atvejų analizė leis besimokančiuosius sudominti ir įtraukti į įvairias praktines situacijas, diskusijas apie neapykantos reiškinį, bylų eigą ir sprendimus, taip pat gerinti policijos pareigūnų motyvaciją reaguoti į neapykantos nusikaltimus ir juos tirti. Todėl remiantis šia mokymo metodologija bus siekiama ne tik suteikti siauro teisinio, psichologinio, organizacinio pobūdžio žinių ir

gebėjimų, bet ir parodyti neigiamą neapykantos nusikaltimų poveikį visuomenei, formuoti platų, brandų ir visapusišką suvokimą apie šio negatyvaus reiškinių pasireiškimą.

Atsižvelgiant į mokymo metodologijos tikslą, keliami šie pagrindiniai **mokymo metodologijos uždaviniai**.

1. Parengti išsamų mokymo eigos aprašymą ir pateikti rekomendacijas, kaip nuosekliai vykdyti mokymus ir kokius tikslinius mokymo metodus naudoti.
2. Parengti tikslinę teorinę ir praktinę mokymo medžiagą, skirtą vesti mokymus pagal kvalifikacijos tobulinimo programoje „Pareigūnų veiksmai neapykantos atvejais ir prevencinė veikla užkardant neapykantos nusikaltimus“ numatytas temas.

Mokymų metodologijoje nagrinėjami klausimai atitinkamai derinami ir nagrinėjami pagal Lietuvos policijos generalinio komisaro 2019 m. spalio 31 d. įsakymu patvirtintos kvalifikacijos tobulinimo programos „Pareigūnų veiksmai neapykantos atvejais ir prevencinė veikla užkardant neapykantos nusikaltimus“ numatytas septynias temas. Mokymo metodologijoje pateikiamos rekomendacijos, kaip pasirengti kiekvienai iš aktualių temų ir kokios aktualijos yra svarbiausios pristatant / nagrinėjant kiekvieną iš temų. Atsižvelgiant į minėtos mokymo programos turinį, pristatomi ir nagrinėjami šių nusikaltimų tyrimo organizavimo ypatumai, ikiteisminio tyrimo bylų aktualijos ir priimti sprendimai, atsisakymų pradėti ikiteisminį tyrimą tiriant šio pobūdžio įvykius ypatumai ir formuotina ikiteisminio tyrimo praktika. Be to, analizuojama teismų praktika: pateikiami Lietuvai aktualūs Europos Žmogaus Teisių Teismo (toliau – EŽTT) ir šalies nacionalinių teismų sprendimai. Kuriant metodologiją, buvo išanalizuoti ir pristatyti aktualūs 3 EŽTT sprendimai, 3 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo sprendimai, 7 Lietuvos Respublikos Aukščiausiojo Teismo sprendimai, 4 šalies apygardos ir 3 apylinkių teismų sprendimai, 12 ikiteisminio tyrimo bylų ir 6 nutarimų atsisakyti pradėti ikiteisminį tyrimą medžiagos².

Daug dėmesio skirta bendradarbiavimo su kitomis institucijomis ypatumams, taip pat veiksmų ypatumams formuojant proaktyvų prevencijos veiksmų modelį.

Formuojant / stiprinant būsimų ir jau dirbančių policijos pareigūnų kompetenciją, metodologijos parengimas leidžia identifikuoti šiuos mokymo uždavinius:

1. Atpažinti ir suprasti neapykantos nusikaltimų dinamiką ir jų poveikį aukoms;
2. Suprasti ir taikyti aktualius teisės aktus;
3. Taikyti įgytas žinias ir gebėjimus reaguojant į neapykantos nusikaltimus ir juos

tiriant;

² Ikiteisminio tyrimo duomenys yra nuasmeninti ir pakeisti, todėl modeliuojant ar pristatant aplinkybes, pasiremta tik realiomis situacijomis, bet ne ikiteisminio tyrimo duomenimis.

4. Veikti aktyviai atliekant prevencijos veiksmus.

Atsižvelgiant į poreikį stiprinti būsimų ir jau dirbančių policijos pareigūnų kompetenciją atpažįstant, identifikuojant neapykantos reiškinių ir atliekant tyrimo ir prevencijos veiksmus, išskiriamos šios mokymų tikslinės grupės:

1. Policijos pareigūnai, kurie dirba reagavimo ir veiklos padaliniuose ir kurie dvejų metų laikotarpiu nedalyvavo mokymuose neapykantos nusikaltimų tyrimo temomis;

2. Policijos pareigūnai, kurie atlieka ikiteisminius tyrimus ir kurie dvejų metų laikotarpiu nedalyvavo mokymuose neapykantos nusikaltimų tyrimo temomis;

3. Lietuvos policijos mokyklos kursantai (būsiami policijos pareigūnai);

4. Instruktoriai, pedagoginės veiklos ekspertai ir kiti policijos darbuotojai, kuriems būtina įgyti papildomų kompetencijų neapykantos kalbos ir neapykantos nusikaltimų tyrimo srityje.

Atsižvelgiant į mokymo programos turinyje skirtiną laiką konkrečiai temai, taip pat į skirtingas tikslines grupes, mokymo metodologijoje pateikiamos atvejų analizės ir jų sprendimų versijos, nurodomas laikas nėra imperatyvus nagrinėjant konkrečius klausimus, o siūlomas rekomenduojamas laikas skirtinas konkrečiai potemei. Taip paliekama dėstančiajam prisitaikyti prie tikslinės grupės dalyvių formuojamų / turimų gebėjimų, jų praktinės patirties (nepatyrimo) šioje srityje, dalyvių aktyvumo ir darbo tempo mokymų metu. Tad lankstumas leidžia mokymo medžiagos ypatumus pritaikyti kiekvienai iš tikslinių grupių. Detalesnė informacija, skirta kiekvienai dėstomai temai, pateikiama bendrame mokymų plane, taip pat atskiruose skyriuose pristatant konkrečią mokymų temą.

Mokymo metodai ir mokymų eigos ypatumai

Rengiant mokymo metodologiją, buvo siekiama identifikuoti tokius metodus ir būdus, kurie vėliau organizuojant mokymus leistų sukurti saugią mokymosi erdvę, kur dalyvaujantieji galėtų reflektuoti, aktyviai dalyvauti nagrinėjant realius praktinius pavyzdžius ir sprendžiant atvejus, susijusius su aktualiomis neapykantos nusikaltimų tyrimo situacijomis. Be klasikinio mokymo medžiagos aiškinimo, metodologijoje išskiriami aktualūs mokymo metodai: užduočių sprendimas individualiai ir mažose grupelėse, atvejų analizė, aktyvus diskutavimas ir aptarimas. Tokiu būdu itin aktyvinamas dalyvių kritinis mąstymas.

Mokymo metodologijoje yra parengtos 7 tikslinės užduotys. Užduotys yra konstruojamos taip, kad būtų skatinamas mokymų dalyvių kritinis mąstymas, jie būtų aktyviai įtraukiami į aptarimus ir diskusijas. Paprastai užduotis sudaro ne vienas, o keli, vienas su kitu susiję klausimai. Dalis užduočių orientuota į mokymo dalyvių darbą poromis ar mažomis grupelėmis, kad kiekvienas mokymų dalyvis galėtų išreikšti savo individualią nuomonę ir

vėliau ją konsoliduoti su grupės nuomone. Užduočių atlikimo pabaigoje rekomenduojamas nedidelis apibendrinimas ir reziumė, padedantis geriau įsiminti svarbiausius temos dalykus.

Mokymų metodologijoje taip pat yra įtraukta atvejų analizė. Atvejų analizė, kaip esminė mokymo metodologijos medžiagos dalis, svarbi tuo, kad leidžia modeliuoti realias situacijas, susijusias su neapykantos nusikaltimų ir neapykantos kalbos tyrimu: nuo reagavimo veiksmy, tokių nusikaltimų kvalifikavimo iki tyrimo pabaigos ir efektyvių prevencinių veiksmy taikymo. Pavyzdiniuose atvejuose pristatytos 2016–2019 metų identifikuotos šios srities aktualijos ir problemos. Pateiktų atvejų kūrimas remiasi realiais neapykantos nusikaltimais ar incidentais, užfiksuotais Lietuvoje ir užsienio valstybėse. Atvejų analizių turinys aprašytas nuosekliai, atsižvelgiant į mokymo programos turinį – konkrečias temas – taip, kad mokymo dalyviai galėtų suprasti, kaip tam tikros teorinės žinios galėtų būti pritaikomos analizuojant konkrečius atvejus įvairiose situacijose: atpažįstant neapykantos reiškini, neapykantos kalbą, rengiantis reaguoti ir reaguojant į tam tikrus konkrečius neapykantos atvejus, kvalifikuojant ir tiriant tokio pobūdžio nusikaltimus. Iš viso metodologijoje parengta ir pristatyta 16 atvejų, paremtų realiomis situacijomis, aptariant realių bylų, skirtų atvejų analizei atlikti, aplinkybes.

Mokymų metodologiją sudaro temos pagal kvalifikacijos tobulinimo programą „Pareigūnų veiksmai neapykantos atvejais ir prevencinė veikla užkardant neapykantos nusikaltimus“, įskaitant priedus ir dalijamąją medžiagą, kuriuose yra įžeidžiantys komentarai, neapykantos kurstymo pavyzdžiai, nukentėjusiųjų pareiškimai, parengti papildomi atvejai analizei ir kita aktuali medžiaga apie situaciją Lietuvoje.

Prieduose pateikiama papildoma informacija, susijusi su metodologijoje numatytais reikalavimais: mokymams reikalingos parengtos skaidrės, dalijamoji medžiaga dalyviams su teorine medžiaga ir situacijų sprendimais, mokymų įvertinimo anketa.

Kiekvienoje mokymų dalyje³, numatytoje pagal kvalifikacijos tobulinimo programą, aprašyti tikslai, uždaviniai, trukmė, siūloma trukmė kiekvienai potemei, papildomi patarimai dėstančiajam, atsižvelgiant į nagrinėjamos temos ypatumus.

³ Pastabas: mokymo metodologijoje pristatomų mokymo dalių (temų) eiliškumas pristatomas atsižvelgiant į parengtos kvalifikacijos tobulinimo programos turinį. Vertinant mokymo tikslinės grupės ypatumus ir mokymo dalyvių patirtį, dėstant gali būti keičiamas pristatomų mokymo dalių (temų) eiliškumas, pavyzdžiui, neturintiems patirties neapykantos nusikaltimų tyrime pareigūnams pirmiau dėstoma tema „Neapykantos nusikaltimų ir neapykantos kalbos samprata ir teisinis reglamentavimas. Lietuvos Respublikos teismų ir tarptautinės praktikos analizė“, o po to tema „Įžeidžiančių komentarų ir stereotipų vertinimas. Neapykantos nusikaltimų statistika, latentškumas ir problematika“.

BENDRAS MOKYMŲ PLANAS

Laikas	Veikla	Reikalingos priemonės ir pasiruošimas
15 min	Įžanga. Dėstytojo ir dalyvių prisistatymas. Mokymų turinio ir metodų pristatymas. Mokymų organizavimo ypatumai.	Kortelės su dėstytojo ir dalyvių vardais, bendras mokymų planas ir atskirų temų mokymo planai
45 min.	1 tema Teorijos dėstymas: Įžeidžiančių komentarų ir stereotipų vertinimas. Dviejų užduočių sprendimas. Teorijos dėstymas: Neapykantos nusikaltimų statistika, latentškumas ir problematika. Dviejų užduočių sprendimas.	Skaidrės, popierius užduočių sprendimui
45 min.	2 tema Teorijos dėstymas: Neapykantos nusikaltimų ir neapykantos kalbos samprata ir teisinis reglamentavimas. Teorijos dėstymas: Lietuvos Respublikos teismų ir tarptautinės praktikos analizė.	Skaidrės
15 min.	Pertrauka	
45 min.	3 tema Teorijos dėstymas: Neapykantos nusikaltimų ir neapykantos kalbos poveikis. Dviejų užduočių sprendimas. Teorijos dėstymas: Policijos vaidmuo prevencinėje veikloje ir bendradarbiavimas su nevyriausybinėmis organizacijomis. Teorijos dėstymas: Pagalbos neapykantos nusikaltimų aukoms teikimas.	Skaidrės, popierius užduočių sprendimui
30 min.	4 tema Teorijos dėstymas: Faktinių duomenų fiksavimas ir vertinimas įtariant neapykantos atvejį: diskriminacinių požūrių rodikliai (indikatoriai).	Skaidrės
45 min.	Pietų pertrauka	
60 min.	Atvejų analizė (3 praktinių situacijų sprendimas).	Popierius atvejų analizei ir užduoties sprendimui

	Papildomos užduoties atlikimas (turint laiko).	
10 min.	Pertrauka	
45 min.	5 tema Teorijos dėstymas: Nukentėjusiųjų nuo neapykantos nusikaltimo ir liudytojų apklausos ypatumai. Atvejų analizė (3 praktinių situacijų sprendimas).	Skaidrės, popierius atvejų analizei, sprendimui
15 min.	Pertrauka.	
90 min.	6 tema arba 7 tema.	6 arba 7 tema pristatoma priklausomai nuo tikslinės grupės
90 min.	6 tema Teorijos dėstymas: Policijos pareigūnų reagavimas į neapykantos nusikaltimus bei neapykantos kalbą ir pirminiai veiksmai įvykio vietoje. Atvejų analizė (5 praktinių situacijų sprendimas).	Skaidrės, popierius atvejų analizei, sprendimui
90 min.	7 tema Teorijos dėstymas: Neapykantos nusikaltimų tyrimas, kliūtys ir tyrimo organizavimo ypatumai. Atvejų analizė (5 praktinių situacijų sprendimas).	Skaidrės, popierius atvejų analizei, sprendimui
20 min.	Mokymų apibendrinimas. Refleksija.	Mokymų vertinimo anketa

1. ĮŽEIDŽIANČIŲ KOMENTARŲ IR STEREOTIPŲ VERTINIMAS. NEAPYKANTOS NUSIKALTIMŲ IR NEAPYKANTOS KALBOS STATISTIKA, LATENTIŠKUMAS IR PROBLEMATIKA

Mokymų dalies tikslas – pristatyti pagrindines neapykantos nusikaltimus apibrėžiančias nuostatas.

Uždaviniai:

- 1) aptarti įžeidžiančių komentarų ir stereotipų vertinimo nuostatas;*
- 2) pateikti neapykantos nusikaltimų ir neapykantos kalbos 2016–2019 metų statistiką;*
- 3) išanalizuoti pagrindines neapykantos nusikaltimų latentiškumo priežastis ir identifikuoti pagrindines tokių nusikaltimų problemas ir pristatyti jų sprendimo būdus.*

Mokymo metodai – aiškinimas, užduočių sprendimas ir aptarimas, lyginimas, diskusija, apibendrinimas.

Trukmė. 1 temai bendrai skirtinas laikas – 1 akad. val. (45 min.). Rekomenduojama skirti 1 potemei (Įžeidžiančių komentarų ir stereotipų vertinimas) – 20 min., 2 potemei (Nusikaltimų ir neapykantos kalbos statistika, latentiškumas ir problematika) – 25 min. (plačiau žr. 1 temos mokymų planą).

Papildomi svarbūs patarimai dėstančiajam: nagrinėjamos temos metu bus pristatomi 5 neapykantą kurstančių komentarų ir pasisakymų pavyzdžiai ir 4 užduotys. Jų metu svarbu įtraukti dalyvius į diskusiją ir skatinti jų kritinį mąstymą. Atliekant užduotis, leisti patiems dalyviams įvertinti nagrinėjamas situacijas siekiant suformuoti / sustiprinti gebėjimą savarankiškai įvertinti įžeidžiančių komentarų ir pasisakymų turinį. Pabaigoje siūlomas temos svarbiausių nuostatų apibendrinimas.

MOKYMŲ PLANAS					
1 TEMA. ĮŽEIDŽIANČIŲ KOMENTARŲ IR STEREOTIPŲ VERTINIMAS. NEAPYKANTOS NUSIKALTIMŲ IR NEAPYKANTOS KALBOS STATISTIKA, LATENTIŠKUMAS IR PROBLEMATIKA					
Eil. Nr.		Potemės dėstymas ir užduočių sprendimas (teorijos dėstymas ir užduočių sprendimas)	Skiriamas laikas	Mokymo metodai	Reikalingos priemonės
1.	1.1.	Teorijos dėstymas: Įžeidžiančių komentarų ir stereotipų vertinimas.	10 min.	Aiškinimas, lyginimas, diskusija	Skaidrės
	1.2.	Dviejų užduočių, susijusių su 1 poteme, sprendimas.	10 min. (po 5 min. kiekvienai užduočiai)	Darbas grupėse (po 3-4 mokymų dalyvius), aptarimas	Atspausdintas arba ekrane rodomas užduoties aprašymas,

					popierius užduoties sprendimui
2.	2.1.	Teorijos dėstymas: Neapykantos nusikaltimų statistika, latentiškumas ir problematika.	15 min.	Aiškinimas, lyginimas, diskusija	Skaidrės
	2.2.	Dviejų užduočių, susijusių su 2 poteme, sprendimas.	10 min. (po 5 min. kiekvienai užduočiai)	Darbas grupėse, poromis ir galutinis apibendrinimas	Skaidrių medžiaga, popierius užduoties sprendimui

Įžeidžiančių komentarų ir stereotipų vertinimas⁴

Vadovaujantis Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija, diskriminacija yra draudžiama, todėl ES valstybės narės privalo kovoti su nusikaltimais, kuriuos skatina rasizmas, ksenofobija, religinė netolerancija arba asmens negalia, lytinė orientacija ar lytinė tapatybė. Siekiant įveikti plintantį išankstinį nusistatymą prieš asmenis ar tam tikras jų grupes, valstybės narės raginamos veikti aktyviai ir aiškiai. Todėl kova su neapykanta sąlygota bendro viešosios politikos konteksto – visų valstybių bendro požiūrio ir veiksmų kovoje su neapykanta. Tai leidžia teigti, jog valstybė turi imtis visų įmanomų veiksmų kovai su šiuo reiškiniu keliomis aktyviomis kryptimis. Viena iš svarbių užduočių – suprasti įžeidžiančių komentarų turinį ir jų poveikį⁵.

1 pav. Neapykantos piramidė (Šaltinis: Anti - Defamation League, 2018. L. Labanauskas. Neapykantos nusikaltimų pažeidžiamų bendruomenių kokybinio tyrimo ataskaita. Vidaus reikalų ministerija, 2019).

⁴ Medžiaga parengta atsižvelgiant į mokymo programą „Teisėsaugos pareigūnų mokymo apie neapykantos nusikaltimus programa“ (Training Against Hate Crimes for Law Enforcement (TAHCLE)). [žiūrėta 2020-01-03]. Prieiga internetu: <https://www.osce.org/odihr/tahcle>

⁵ Neapykantos nusikaltimai Europos Sąjungoje. [žiūrėta 2020-01-30]. Prieiga internetu: https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-factsheet_hatecrime_lt_final.pdf

Iš pirmo žvilgsnio „nekalti“ veiksmai, išankstinės nuostatos, stereotipai, juokeliai, menkinantis humoras, užgaulūs žodiniai epitetai, keiksmazodžiai kuria nesaugią aplinką, kurioje pradeda vyrauti neapykanta ir diskriminacija vienos ar kitos grupės atžvilgiu.

Pirmoji pakopa – šališkumas. Tai išankstinės nuostatos, stereotipai, apkalbos, pastabos, juokai, anekdotai, negatyvūs pasisakymai, disponavimas neigiama informacija apie grupę.

Antra pakopa – individualūs įžeidimai ir prietarai. Tai gali būti patyčios, pajuokos, pravardžiavimas, socialinis vengimas, užgauliojimai, priekabiavimas, grasinimai, niekinantys epitetai individo atžvilgiu.

Trečia pakopa – institucinio lygmens diskriminacija. Tai – ekonominė, politinė diskriminacija, diskriminacija būsto ir nekilnojamo turto rinkoje, darbo vietose, švietime, bendruomenių segregacija ir pan.

Ketvirta pakopa – atviras, šališkumu motyvuotas smurtas, kuris gali būti nukreiptas į individą (asmens užpuolimas, grasinimai, plėšimas, išžaginimas ar net nužudymas) ar į bendruomenę (padegimas, terorizmas, vandalizmas).

Aukščiausia pakopa – genocidas. Tai sisteminga veika, padaryta siekiant sunaikinti visus ar dalį žmonių, priklausančių kokiai nors nacionalinei, etninei, rasei ar religinei grupei.⁶

Jungtinių Amerikos Valstijų Harvardo profesorius, žymus psichologas Gordon Willard Allport pateikia panašią išankstinių nuostatų teoriją (skalę), kuri buvo sukurta po Antrojo pasaulinio karo, siekiant paaiškinti, kaip išankstinės nuostatos, stereotipai, netolerancija gali peraugti į žmonių naikinimą ir genocidą. Šios skalės pirmoje pakopoje – žodiniai išpuoliai, antroje – vengimas, trečioje – diskriminacija, ketvirtoje – fiziniai išpuoliai ir paskutinėje penktoje – žmonių naikinimas⁷.

- ***Užduotys: Išankstinių nusistatymų masto vertinimas***

Užduotis Nr. 1

1. Paprašykite mokymo dalyvių įvertinti išankstinių nusistatymų dėl pažeidžiamų asmenų grupių mastą mūsų bendruomenėse.

⁶ Labanauskas L. Neapykantos nusikaltimų pažeidžiamų bendruomenių kokybinio tyrimo ataskaita. Vidaus reikalų ministerija, 2019.

⁷ Neapykantos kurstymas Lietuvoje. Dažniausiai užduodami klausimai (sud. N. Bitiukova). Žmogaus teisių stebėjimo institutas, 2013. Taip pat žr. Murauskienė D. Rekomendacijos dėl baudžiamosios atsakomybės už neapykantos nusikaltimus ir neapykantą kurstančias kalbas taikymo. Vidaus reikalų ministerija, 2019.

Pastaba. Vertinimas – nuo vieno iki dešimties balų. Vienas balas – mažiausia vertė, dešimt balų – didžiausia vertė. Žmonės skirtingai vertina tą patį atvejį. Užduoties tikslas – geriau suprasti skirtingą vertinimą, nes tą patį atvejį vieni laiko pavojingu, o kiti nereikšmingu ir nepriskiria neapykantos kurstymui.

2. Paprašykite dalyvių, įvertinusių mažiausiais ir didžiausiais balais, pakomentuoti savo vertinimus ir juos aptarkite.

Stereotipas – visuomenės sąmonėje funkcionuojantis supaprastintas, schematizuotas, emociškai nuspalvintas kokio nors daikto, asmens, institucijos ir pan. vaizdinys, dažnai paremtas netikromis žiniomis, bet palaikomas tradicijų ir nekeičiamas⁸.

Žodžiai, kuriais siekiama įžeisti, yra pavojingi. Jie sudaro prielaidą smurtui eskaluotis. Į tokius pasakymus svarbu reaguoti ir tuomet, kai jais nesiekama įžeisti. Svarbu skirti žodžių poveikį nuo jų tikslo.

Įžeidžiamų komentarų ir pasisakymų pavyzdžiai aptarimui:

1. *Pro atidarytą automobilio langą viešai, girdint aplinkiniams asmenims, buvo šaukiama ant azerbaidžaniečių tautybės asmens ir jis buvo vadinamas „Čiurka“, bei pasakyti žodžiai: „Tokius kaip jis, čiurkas, reikia išstremti iš Lietuvos“ (Anykščiai).*
2. *Interneto svetainės komentaruose www.lrytas.lt lenkų tautybės asmenys vadinami „šūdlenkiai“, „tūpa tauta“, „degeneratai“ (Vilnius).*
3. *Interneto tinklapyje „Youtube“ įkelta vaizdo medžiaga, kurioje vokiečių aviganis loja, tampa agresyvus ir pavojingas, kai jo šeimininkas taria žodžius „žydas“ ir „lenkas“ (Vilnius).*
4. *Po publikuotu vaizdo reportažu apie surengtą akciją „Bučiniai prieš homofobiją“ homoseksualūs asmenys išvadinti psichiniais ligoniais, iškrypėliais, pasileidėliais bei nurodyta, kad homoseksualius asmenis reikia „surinkti ir išvežti į psichiatrinę. Jų vieta – TEN“ (Kaunas).*
5. *Interneto svetainėje po straipsniu apie lenkų futbolo sirgalius parašytas komentaras „I snuki i snuki bananais bananais jiem ir namo, kam ta policija reikalinga <...>“ (Kaunas).*

⁸ Lietuvių žodynas.lt. [žiūrėta 2020-01-30]. Prieiga internetu: <https://www.lietuviuzodynas.lt/terminai/Stereotipas>

Užduotis Nr. 2

1. Su kokia rizika gali susidurti mūsų bendruomenės, visuomenės ir valstybės, jei stereotipų vartojimas populiarės? Paprašykite pateikti pavydžių ir juos pagrįsti.

2. Aptarkite ir išnagrinėkite pateiktus įžeidžiamus komentarus ir pasisakymus. Kuo pateikti komentarai gali būti žalingi ir pavojingi? Paprašykite mokymų dalyvių pateikti savo pavyzdžių ir juos aptarkite bei panagrinėkite, kuo pateikti pavyzdžiai gali būti pavojingi.

Pastaba. Mokymų dalyvių pateiktus komentarus ir / ar pasisakymus galėsite panaudoti ir kitų mokymų metu.

Neapykantos nusikaltimų statistika, latentiškas ir problematika⁹

Statistika. Analizuojant pastarųjų metų neapykantos nusikaltimų statistiką, nagrinėjama 2016–2019 metų bylų, pradėtų pagal LR BK 99 str., 169 str., 170 str., 170¹ str., 170² str., 171 str., 312 str. 2 d., ir jose priimtų sprendimų, taip pat atsisakymų pradėti ikiteisminį tyrimą dinamika. Atlikta minėtų nusikaltimų statistikos analizė parodė, kad daugiausiai nusikaltimų pradėta pagal LR BK 170 str., atitinkamai šiose bylose daugiausiai priimta ir sprendimų, taip pat didžiausias skaičius ir priimtų nutarimų atsisakyti pradėti ikiteisminį tyrimą.

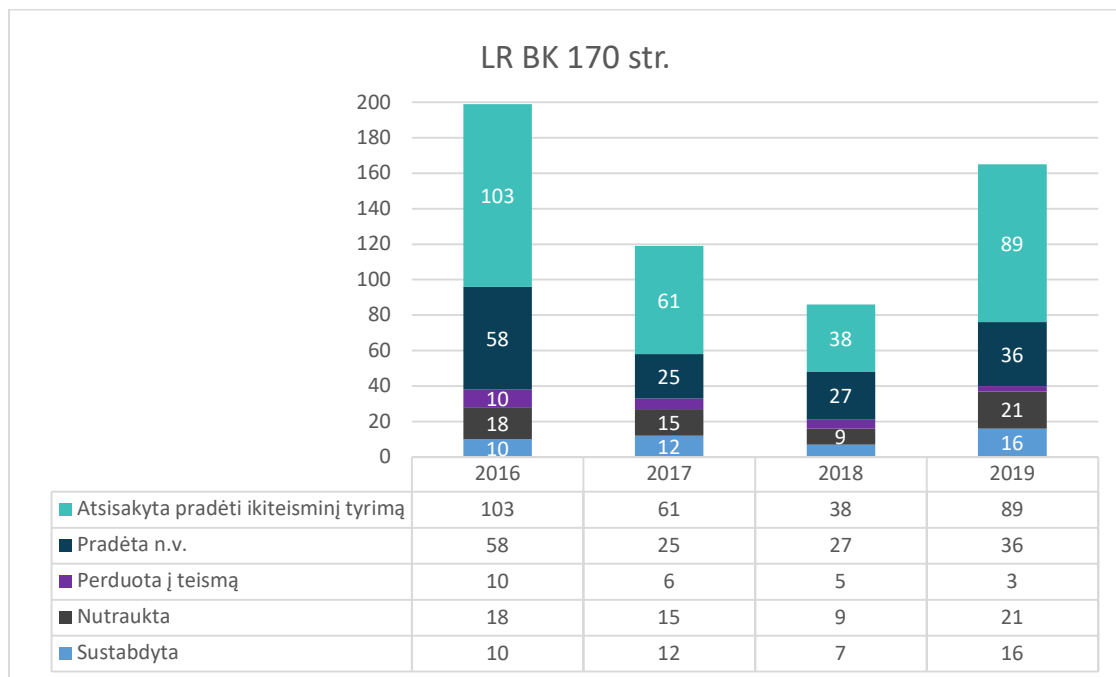
Analizuojant nusikaltimų, numatytų LR BK 99 str. (Genocidas), ir su jais priimtų sprendimų statistiką, matyti, kad 2016–2019 metais buvo priimti 4 nutarimai atsisakyti pradėti ikiteisminį tyrimą (2016 m. Kauno aps. VPK – 1, 2018 m. Kauno aps. VPK – 1, 2019 m. Kauno aps. VPK – 1, 2019 m. Telšių aps. VPK – 1). Per minėtą laikotarpį nebuvo pradėta nė vieno ikiteisminio tyrimo dėl LR BK 99 str., atitinkamai nebuvo priimta sprendimų nutraukti ir perduoti bylas į teismą.

Analizuojant nusikaltimų, numatytų LR BK 169 str. (Diskriminavimas dėl tautybės, rasės, lyties, kilmės, religijos ar kitos grupinės priklausomybės), ir su jais priimtų sprendimų statistiką, matyti, kad pataraisiais metais vos keli ikiteisminiai tyrimo buvo pradėti pagal minėtą LR BK straipsnį: 2017–2019 metais po vieną ikiteisminį tyrimą kasmet. Per visą šį laikotarpį viose trijose bylose buvo priimti sprendimai nutraukti ikiteisminį tyrimą pagal LR BPK 3 str. 1 d. 1 p. Per pastaruosius ketverius metus priimtas nemažas skaičius nutarimų atsisakyti pradėti ikiteisminį tyrimą vadovaujantis LR BPK 168 str., 3 str. 1 d. 1 p. (24 sprendimai).

⁹ Šališkumu motyvuotų nusikaltimų statistikos nėra išskirtos. Pvz., nuosavybės sunaikinimo ar sugadinimo atvejų.

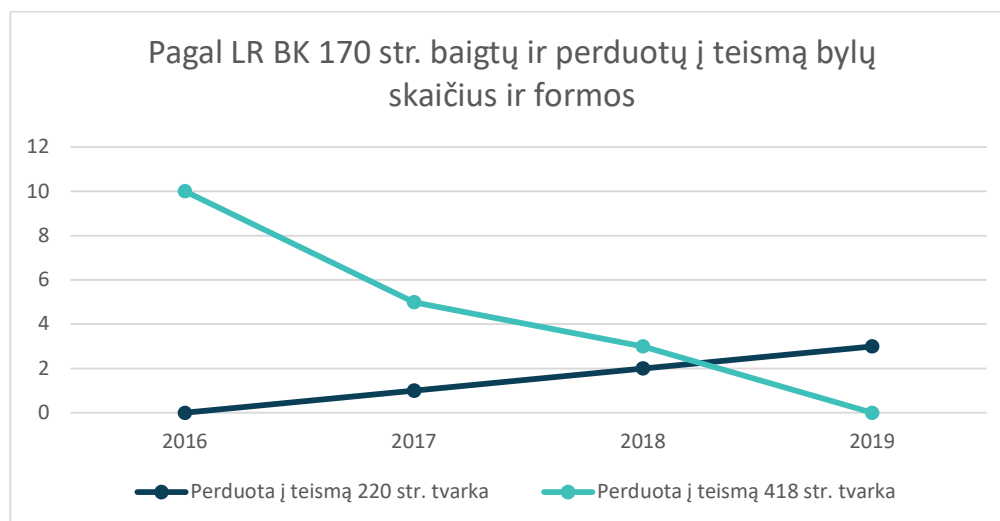
2016–2019 m. Nusikalstamų veikų žinybinio registro duomenimis, Lietuvos Respublikoje pradėti 146 ikiteisminiai tyrimai dėl nusikalstamų veikų, numatytų LR BK 170 str. (Kurstymas prieš bet kokios tautos, rasės, etninę, religinę ar kitokią žmonių grupę). Per pastaruosius ketverius metus daugiausiai buvo pradėta 2016 m. – 58 nusikalstamos veikos, mažiausiai 2017 m. – 25 nusikalstama veika (žr. 2 pav.). Nagrinėjant šių nusikalstamų veikų statistiką pagal apskritis, matyti, kad daugiausia tokių nusikalstamų veikų pradėta Vilniaus aps. VPK – 57, Kauno aps. VPK – 44 ir Šiaulių aps. VPK – 19. Nuo 2016 m. iki 2018 m. šalyje stebimas minėtų užregistruotų nusikalstamų veikų mažėjimas (nuo 61 iki 28), tačiau nuo 2019 m. stebimas tokių užregistruotų nusikalstamų veikų didėjimas: Vilniaus aps. VPK 73 proc. didėjimas (nuo 11 iki 19 nusikalstamų veikų); Šiaulių aps. VPK 300 proc. didėjimas (nuo 1 iki 4 nusikalstamų veikų).

Lyginant analizuojamo laikotarpio pradėtų ir nutrauktų bylų santykį, matyti, kad nemažas skaičius bylų yra nutraukiama (žr. 2 pav.). Iš 146 pradėtų bylų net 63 bylos buvo nutrauktos (tai sudaro 41,7 proc. visų pradėtų bylų). Ypač daug bylų nutraukta 2019 metais – 21 byla. Atlikta analizė parodė, kad didelis skaičius nutrauktų bylų yra pagal LR BPK 3 str. 1 d. 1 p. (nepadaryta veika, turinti nusikaltimo ar baudžiamojo nusižengimo požymių) (2016 – 10, 2017 – 11, 2018 – 7, 2019 – 17 bylų). Viena iš priežasčių yra tai, kad tiriamose bylose veiksmai vertintini ne kaip nusikalstama veika, nes jie nėra pavojingi, o kaip administracinis nusižengimas, argumentuojant, jog nusikalstama veika turėtų būti traktuojama taikant *ultima ratio* principą – baudžiamąją atsakomybę taikyti kaip kraštutinę priemonę. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad pastaraisiais metais teismuose nemažai priimta išteisinamųjų sprendimų tokiose bylose, pabrėžiant *ultima ratio* principą, argumentuojant šiuose sprendimuose, jog padaryti asmenų veiksmai nėra pavojingi ir keliantys grėsmę, o nusikalstama veika už tokius padarytus veiksmus galima tik tuomet, kai veiką padariusio asmens konkrečiais veiksmais keliamas realus pavojus aplinkai. Pažymėtina, jog nemažoje dalyje bylų priimtas sprendimas sustabdyti ikiteisminį tyrimą, t. y. 45 bylose (žr. 2 pav.). Analizuojant sprendimus atsisakyti pradėti ikiteisminį tyrimą, matyti, jog per pastaruosius ketverius metus priimti 291 nutarimai atsisakyti pradėti ikiteisminį tyrimą (žr. 2 pav.). Didžioji dalis tokių sprendimų priimta Vilniaus aps. VPK (vos mažiau negu 200 atvejų).

2 pav. Atsisakytų pradėti ikiteisminį tyrimą, pradėtų ikiteisminių tyrimų dėl nusikalstamų veikų, numatytų LR BK 170 str. (Kurstymas prieš bet kokios tautos, rasės, etninę, religinę ar kitokią žmonių grupę), ir priimtų sprendimų juose dinamika per 2016–2019 metus

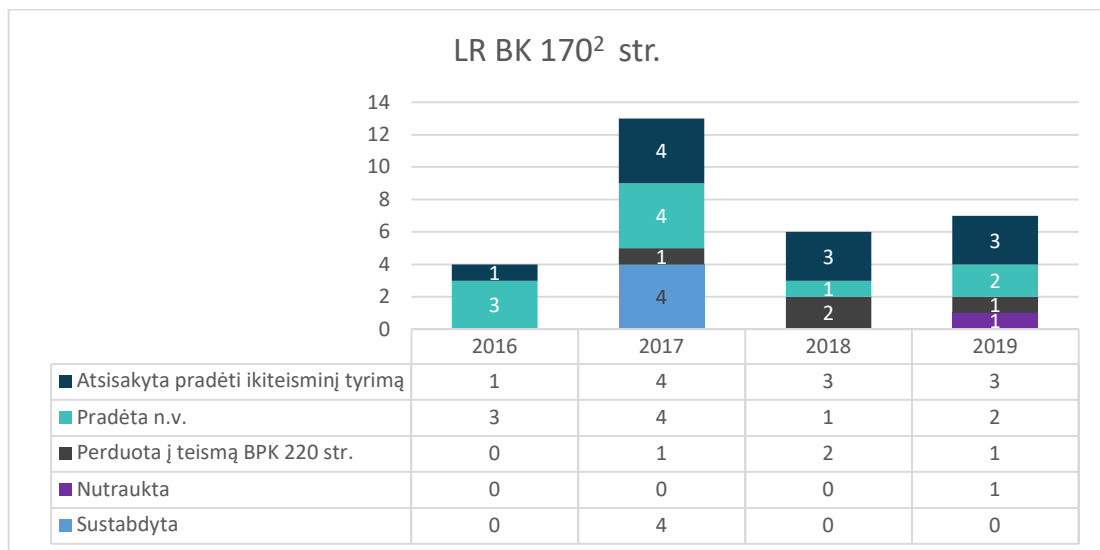
Per pastaruosius ketverius metus dėl tokių nusikalstamų veikų per kiekvienus metus į teismą perduodamos vidutiniškai 7 bylos (žr. 2 pav.). Praktika rodo, kad sprendimai perduoti bylas į teismą dažniausiai priimami vadovaujantis LR BPK 220 str., suformuojant kaltinamąjį aktą, ir 418 str. – užbaigiant procesą baudžiamuoju įsakymu. Per paskutinius ketverius metus daugiausiai supaprastinto proceso tvarka priimant baudžiamąjį įsakymą perduoda 10 bylų (2016 metais), tačiau 2017–2018 metais vis mažiau bylų buvo baigta vadovaujantis LR BPK 418 str. (žr. 3 pav.). 2016–2019 metais iš viso į teismą buvo perduotos 24 bylos: iš jų 6 bylos kaltinamuoju aktu vadovaujantis LR BPK 220 str. ir 15 bylų supaprastinto proceso tvarka vadovaujantis LR BPK 418 str. priimant baudžiamąjį įsakymą (žr. 3 pav.). Stebimas bylų, perduodamų į teismą šiuo laikotarpiu, mažėjimas. 2016 m. perduota 10 bylų, 2017 – 6, 2018 – 5, 2019 – 3 bylos. Pažymėtina ir tai, kad vos po kelias bylas buvo perduota į teismą vadovaujantis LR BPK 220 str. Tai rodo, kad reikšmingų duomenų surinkimas pakankamai sudėtingas, o pačių duomenų vertinimas tokio pobūdžio bylose yra nevienareikšmiškas – į tai jau buvo atkreiptas dėmesys ir ankstesniuose tyrimuose.

3 pav. Priimtų sprendimų formos ikiteisminio tyrimo bylose dėl LR BK 170 str. 2016–2019 m.

Ikiteisminių tyrimų pagal LR BK 170¹ str. (Grupių ir organizacijų, turinčių tikslą diskriminuoti žmonių grupę arba kurstyti prieš ją, kūrimas ir veikla) per analizuojamą laikotarpį nebuvo pradėta. Per šį laikotarpį buvo priimti 4 nutarimai atsisakyti pradėti ikiteisminį tyrimą vadovaujantis LR BPK 3 str. 1 d. 1 p. (Nepadaryta veika, turinti nusikaltimo ar baudžiamojo nusižengimo požymių). Nutarimuose atsisakyti pradėti ikiteisminį tyrimą buvo konstatuota, jog vertinant LR BK 170¹ str. numatytą sudėtį, būtinas požymis – grupės ar organizacijos veiklos tikslingumas diskriminuoti žmonių grupę ar kurstyti prieš ją.

Analizuojant nusikaltimų, numatytų LR BK 170² str. (Viešas pritarimas tarptautiniams nusikaltimams, SSRS ar nacistinės Vokietijos nusikaltimams Lietuvos Respublikai ar jos gyventojams, jų neigimas ar šiurkštus menkinimas), statistiką, matyti, kad pastaraisiais metais jų buvo užregistruota mažiau negu nusikaltimų, numatytų LR BK 170 str. 2016–2019 m. buvo pradėti 12 ikiteisminių tyrimų. Iš jų 4 tyrimai baigti perduodant bylas į teismą vadovaujantis LR BPK 220 str., 4 tyrimai sustabdyti ir viename priimtas sprendimas nutraukti ikiteisminį tyrimą (plačiau žr. 4 pav.).

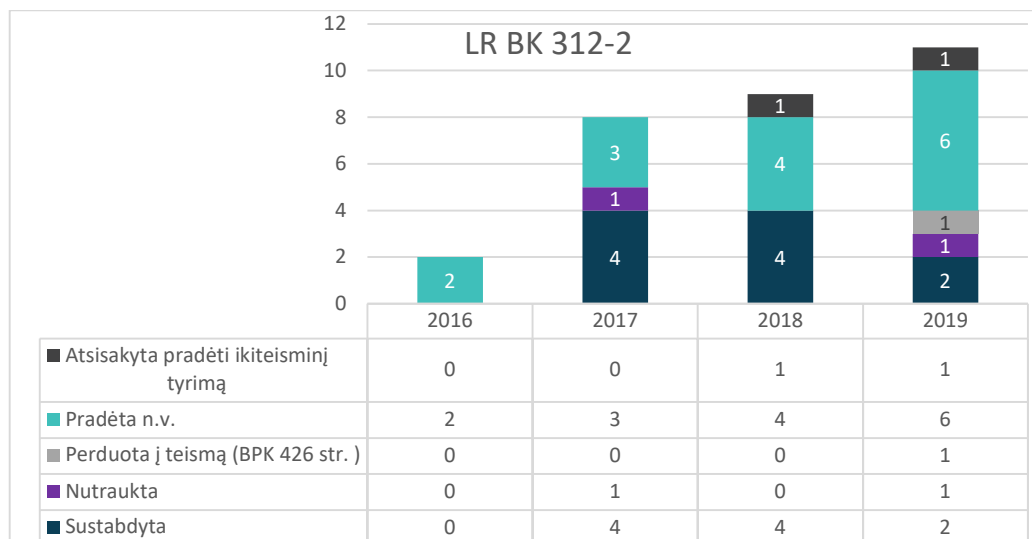

4 pav. Atsisakytų pradėti ikiteisminį tyrimą, pradėtų nusikalstamų veikų pagal LR BK 170² str. Viešas pritarimas tarptautiniams nusikaltimams, SSRS ar nacistinės Vokietijos nusikaltimams Lietuvos Respublikai ar jos gyventojams, jų neigimas ar šiurkštus menkinimas ir priimtų sprendimų juose dinamika 2016–2019 m.

Panaši situacija yra ir dėl LR BK 171 str. (Trukdymas atlikti religines apeigas ar religines iškilmes). Pastaraisiais metais buvo pradėti trys ikiteisminiai tyrimai – kasmet po vieną. Šiuose tyrimuose priimti du sprendimai: viena byla perduota į teismą, vienas sprendimas priimtas vadovaujantis LR BPK 397 str. 1 d. 2 p., taikant priverčiamąsias medicinos priemones. Per pastaruosius ketverius metus nebuvo priimta nė vieno sprendimo atsisakyti pradėti ikiteisminį tyrimą LR BPK 168 str. numatytu pagrindu.

Atlikta analizė rodo, jog per minėtą laikotarpį atvejų, susijusių su nusikalstamų veikų įvertinimu pagal LR BK 169 str., 170¹ str., 171 str., buvo labai nedaug lyginant su LR BK 170 str. saugomų vertybių pažeidimu.

Analizuojant nusikaltimų, numatytų LR BK 312 str. 2 d. (Dėl rasinių, nacionalinių ar religinių motyvų kupo ar kitos viešosios pagarbos vietos išniekinimas), ir su jais priimtų sprendimų statistiką, matyti, kad per analizuojamą laikotarpį priimti tik 2 sprendimai atsisakyti pradėti ikiteisminį tyrimą (žr. 5 pav.). 2016–2019 m. Nusikalstamų veikų žinybinio registro duomenimis šalyje pradėta 15 nusikalstamų veikų pagal LR BK 312 str. 2 d: daugiausiai buvo pradėta 2019 m. – 6 nusikalstamos veikos, mažiausiai 2016 m. – 2 nusikalstamos veikos (žr. 4 pav.). Per 2016–2019 m. daugiausiai pradėta pagal LR BK 312 str. 2 d. Vilniaus aps. VPK – 6 ir Marijampolės aps. VPK – 4 nusikalstamos veikos. Nuo 2016 m. iki 2019 m. Respublikoje stebimas minėtų nusikalstamų veikų 200 proc. didėjimas (nuo 2 iki 6). Didžiausias – Vilniaus aps. VPK 200 proc. (nuo 1 iki 3); Klaipėdos aps. VPK 100 proc. didėjimas (nuo 0 iki 1).

5 pav. Atsisakytų pradėti ikiteisminį tyrimą, pradėtų nusikalstamų veikų pagal LR BK 312 str. 2 d. ir priimtų sprendimų juose dinamika 2016–2019 m.

Nagrinėjamu laikotarpiu buvo priimti du sprendimai, kuriuose buvo vertinamos sunkinančios aplinkybės. 2017 m. priimtas sprendimas atsisakyti pradėti ikiteisminį tyrimą¹⁰ dėl LR BK 138 str. 2 d. 13 p., 140 str., 170 str. 2 d., 284 str. 2016 m. priimtas analogiškas sprendimas dėl LR BK 145 str. 1 d., 129 str. 2 d. 13 p. Abiem atvejais buvo konstatuota, jog nepadaryta veika, turinti nusikaltimo ar baudžiamojo nusižengimo požymių (LR BK 3 str. 1 d. 1 p.)¹¹.

Užduotys: *Priežastys, veiksniai, lemiantys dėl neapykantos nusikaltimų pradėtų ikiteisminių tyrimų ir atsisakymų pradėti ikiteisminį tyrimą skaičiaus didėjimą / mažėjimą; neapykantos nusikaltimų latentišumo problemos ir aktualijos*

Užduotis Nr. 1

Paprašykite dalyvių aktyvaus įsitraukimo: kartu padiskutuokite ir įvardinkite argumentus, kodėl kai kurių kategorijų bylose dėl neapykantos nusikaltimų pastebimas

¹⁰ 2017 m. pil. N. N. teigė, kad ji patyrė fizinį ir psichologinį smurtą, iš jos buvo tyčiojamasi dėl romų tautybės bei kartojami užgaulūs žodžiai pareiškėjos atžvilgiu, o kavinės darbuotojai draudė lankytis viešoje vietoje, skatino neapykantą romų tautybei bei jos atžvilgiu vartojo fizinį smurtą, dėl to pareiškėja patyrė fizinę ir neturtinę žalą. Įvertinus aplinkybių visumą, kad pareiškėjo nurodytos frazės yra išsakytos vartojant nenormines frazes ir žodžius („Čigone tu“), tačiau jais išsakęs asmuo neskatina nieko diskriminuoti, negrasina fiziškai susidoroti, ir tai, kad nėra patvirtinančių duomenų, jog pareiškėjo atžvilgiu padarytas fizinis smurtas, buvo priimtas sprendimas atsisakyti pradėti ikiteisminį tyrimą.

¹¹ 2017-09-21 Nutarimas atsisakyti pradėti ikiteisminį tyrimą medžiagoje Nr. M-1-01-76687-17 ir 2016-05-20 Nutarimas atsisakyti pradėti ikiteisminį tyrimą medžiagoje Nr. M-1-01-37753-16.

nutrauktų ikiteisminių tyrimų didėjimas / mažėjimas; aptarkite, kaip vertinate, kokios atsisakymų pradėti ikiteisminį tyrimą priežastys; pateikite su šiais sprendimais susijusias aktualijas Jūsų įstaigoje ir pateikite pagrindžiančią nuomonę.

Užduotis Nr. 2

Paprašykite dalyvių dirbant poromis padiskutuoti apie jiems žinomas neapykantos nusikaltimų latentiškumo priežastis ir paprašykite kiekvienos poros pristatyti ir paaiškinti, kaip būtų galima sumažinti latentiškumą. Visi kartu apibendrinkite dalyvių informaciją ir aptarkite kompleksinius problemų sprendimo būdus.

Latentiškumas ir problematika. Neapykanta ir įvairios jos pasireiškimo formos nėra naujas reiškinys visuomenėje. Neapykanta pasireiškia įvairiose gyvenimo ir veiklos srityse, todėl yra ir kiekvieno visuomenės nario rūpestis užtikrinant saugų ir darnų santykį su kitais žmonėmis ir supančia aplinka. Teisėsaugos pareigūnų mokymo apie neapykantos nusikaltimus programoje įvardijamos dvi pagrindinės neapykantos nusikaltimų tyrimo problemų grupės: pirma, susijusios su nukentėjusiuoju asmeniu; antra, susijusios su teisėsaugos pareigūnų veiksmais¹². Tačiau visgi būtų galima identifikuoti ir daugiau šio reiškinio problemų. Pirmuoju atveju nereta problema ta, kad aukos bijo, nedrįsta pripažinti ir pranešti apie jų atžvilgiu padarytą nusikalstamą veiką, padarytą diskriminaciniu požiūriu. Tokio vengimo priežastys gali būti pačios įvairiausios: baimė, nepasitikėjimas teisėsauga, galimas nusikaltėlio kerštas, savęs kaltinimas, nusivylimas, kylantis iš ankstesnių paties / pačios patirčių su teisėsaugos institucijomis arba dėl kitų asmenų patirčių, apie kurias teko girdėti; nepakankamos žinios apie neapykantos nusikaltimus, baudžiamojo proceso eigą, artimųjų palaikymo trūkumas ir pan.¹³ Ši problema aktuali ir tuo, kad su ja siejamas ir galimas tokių nusikalstamų veikų latentiškumas, nes aukai nepranešus apie tokią veiką, teisėsaugai nėra žinoma apie tokį nusikaltimą. Visgi, naujausių tyrimų rezultatai rodo, kad Lietuvos gyventojai bendraja prasme teigiamai vertina besikreipiančius į teisėsaugos institucijas dėl galimų neapykantos nusikaltimų. 6 iš 10 respondentų mano, kad šie asmenys siekia teisingumo, o 2 iš 10 teigia, kad šie asmenys rodo pilietinės atsakomybės pavyzdį kitiems. 22 proc. Lietuvos gyventojų besikreipiančius į teisėsaugos institucijas vertina neigiamai. 12 proc. respondentų mano, kad šie asmenys siekia parodyti save kaip menamo nusikaltimo

¹² Teisėsaugos pareigūnų mokymas apie neapykantos nusikaltimus. TAHCLE dėstytojų rengimo programa. P. 72.

¹³ Ten pat.

auką, o 10 proc. teigia, kad besikreipiantieji siekia gauti dėmesio¹⁴. O tai reiškia, kad labai svarbus nukentėjusiųjų palaikymas ir jų paskatinimas apsisprendžiant dėl kreipimosi į teisėsaugą. Lietuvos gyventojai teigiamai vertina besikreipiančius į teisėsaugos institucijas. 6 iš 10 respondentų mano, kad šie asmenys siekia teisingumo, o 2 iš 10 teigia, kad šie asmenys rodo pilietinės atsakomybės pavyzdį kitiems. 22 proc. Lietuvos gyventojų besikreipiančius į teisėsaugos institucijas vertina neigiamai¹⁵. Didesnis visuomenės švietimas užtikrintų brandesnį piliečių suvokimą apie neapykantos reiškinį, taigi, ir pareigos jausmą, kad būtinas pranešimas apie tokius nusikaltimus.

Antroji grupė problemų yra sąlygota profesionaliosnio politikų ir teisėsaugos pareigūnų požiūrio ir kompetencijos kuriant šių nusikalstamų veikų tyrimo ir prevencijos strategiją ir organizuojant bei tiriant tokias nusikalstamas veikas. Paramos trūkumas iš politikų, nepakankamos baudžiamojo persekiojimo priemonės šioje srityje, patiems teisėsaugos pareigūnams būdingos neigiamos nuostatos ir daugelis kitų problemų rodo, kad turi būti imtasi kompleksinių priemonių kovojant su šiuo reiškiniu, taip pat gilinamasi į nacionalines aktualijas (nacionalinis šio reiškinio teisinis reguliavimas, turimi ištekliai, edukacinės galimybės, tyrimo ir organizavimo metodikų kūrimas ir pan.), atsižvelgiama į konkrečias nacionalines kiekvienos valstybės problemas, galimus sprendimus ir siekius šioje srityje integruojant (apjungiant) galimas gerąsias tarptautines ir nacionalines praktikas.

Nagrinėjant pagrindines Lietuvos problemas kovoje su šiuo negatyviu reiškiniu, identifikuojamos kelios iš jų. Dabartiniu metu vis labiau pažymima, jog kova su neapykanta yra kiekvienos valstybės aktualija, „pasireikšdama įvairiose gyvenimo srityse skirtingomis formomis, tarp įvairių, skirtingų žmonių grupių ir įvairiose situacijose, neapykanta vis labiau įgauna globalųjį pobūdį“¹⁶. Globalusis šio negatyvaus reiškinio pobūdis – tai viena iš šio reiškinio suvaldymo problemų, kurios aktualios visoms valstybėms, tarp jų ir Lietuvai. Todėl svarbus sinerginis veiksmų pobūdis: tarptautinių gerųjų praktikų pritaikymas šalių nacionaliniuose lygmenyse. Be to, globalusis šio negatyvaus reiškinio pobūdis rodo, kad reiškinys nėra fragmentiškas, o jo paplitimas patvirtina, kad tai yra viso pasaulio, o tai reiškia – ir kiekvienos valstybės, ir visuomenės rūpestis. Taigi Lietuva turi aktyviai dalyvauti visuose

¹⁴ 2019 m. pabaigoje atliktoje apklausoje dalyvavo 1008 Lietuvos gyventojai nuo 18 iki 75 metų amžiaus. Plačiau žr. Raskevičius T. V. Visuomenės požiūris į neapykantos nusikaltimus ir neapykantos kalbą. Reprezentatyvios Lietuvos gyventojų apklausos rezultatų apžvalga. Vilnius, 2020.

¹⁵ Ten pat.

¹⁶ Tyrimas „Baudžiamosios atsakomybės už neapykantos nusikaltimus ir neapykantą kurstančias kalbas taikymo atvejų analizė“, atliktas 2018 m. Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijai vykdant projektą „Atsakas į neapykantos nusikaltimus ir neapykantą kurstančias kalbas“, žr. Vidaus reikalų ministerijos pateiktoje informacijoje. [žiūrėta 2019-11-30]. Prieiga internetu: <https://vrm.lrv.lt/lt/veiklos-sritys/viesasis-saugumas-1/atsakas-i-neapykantos-nusikaltimus-ir-neapykanta-kurstancias-kalbas>

galimuose kompleksinio pobūdžio veiksniuose: dokumentuojant informaciją apie šį reiškinį, ugdant visuomenę, įtraukiant visuomenines organizacijas į veiklą ir pan. Su globaliu šio negatyvaus reiškinio pobūdžiu sietina ir kita problema – visuomenės sąmoningumo ir švietimo stoka vertinant įvairovę, gerbiant kito asmens ar asmenų grupės įsitikinimus, pažiūras, kalbą, tautybę ir pan. Rizikos suvaldymas šioje srityje sąlygotas būtinybės didinti visuomenės sąmoningumą suprasti neapykantos reiškinio esmę, neapykantos nusikaltimų ir neapykantos kalbos sampratas, paplitimo mastą, negatyvias pasekmes, bendradarbiavimo su visuomeninėmis organizacijomis galimybes ir pan.

Pirmoji problema – tokių nusikaltimų didelis latentškumas nepranešant apie nusikaltimus. Tai reiškia, kad jie dažnai yra „nematomi“ ir tarp užfiksuotų atvejų bei realios padėties egzistuoja tam tikra pilkoji zona¹⁷. Tokį latentškumą sukelia kompleksinės priežastys, tokios, kaip nukentėjusiųjų nesikreipimas į teisėsaugą ar netinkamas nusikaltimų kvalifikavimas (dažnai nepastebimas neapykantos motyvas)¹⁸. Reprezentatyvūs tyrimai rodo, kad priežastis, dėl kurios dažniausiai nepranešama – nukentėję asmenys nemano, kad teisėsaugos institucijos imtųsi ryžtingų žingsnių pranešimui efektyviai iširti (nepasitikėjimas teisėsaugos institucijomis). Nemaža dalis respondentų mano, kad policijos pareigūnai negalėtų nieko padaryti, net jei ir norėtų padėti nukentėjusiajam. Paties nusikaltimo pobūdis taip pat gali turėti lemiamos reikšmės priimant sprendimą nepranešti apie neapykantos nusikaltimą. Pavyzdžiui, trečdalis LGBT* apklausos respondentų teigė, kad neapykanta motyvuotas incidentas nebuvo „pakankamai rimtas“, kad apie jį reikėtų pranešti policijos pareigūnams. Trečia dažniausiai cituojama nepranešimo priežastis buvo susijusi su baime dėl galimos homofobinės ar transfobinės policijos pareigūnų reakcijos¹⁹. Tai reiškia, kad nukentėję jaučia nesaugumo jausmą.

Tyrimų rezultatai rodo, kad tarptautinės organizacijos, pavyzdžiui, Europos Sąjungos Pagrindinių teisių agentūra (PTA) ar Europos saugumo ir bendradarbiavimo organizacija (ESBO) gauna oficialią statistiką ir nevyriausybinų organizacijų pateikiamus duomenis apie šioms nusikaltimams būdingą latentškumą ir nepakankamai veiksmingus nacionalinius mechanizmus, tame tarpe ir dėl tokių statistinių duomenų apie šiuos incidentus rinkimo²⁰.

¹⁷ Kur yra riba tarp saviraiškos laisvės ir neapykantos kurstymo? [žiūrėta 2019-11-19]. Prieiga internetu: <https://naujienos.vu.lt/kur-yra-riba-tarp-saviraiskos-laisves-ir-neapykantos-kurstymo/>

¹⁸ Ten pat.

¹⁹ Darbas su nuo homofobinių, bifobinių ir transfobinių neapykantos nusikaltimų nukentėjusiais asmenimis: praktinis vadovas. P. 27. [žiūrėta 2020-01-03]. Prieiga internetu: <https://www.lgl.lt/assets/Praktinis-vadovas.pdf>

²⁰ Tyrimas „Kovojant su neapykantos nusikaltimais ir neapykantos kalba Europoje“. Sudarytoja Irena Bihariova. Vilnius, 2018. [žiūrėta 2019-11-19]. Prieiga internetu: <https://hrmi.lt/wp-content/uploads/2018/10/Kovojant-su-neapykantos-nusikaltimais-ir-neapykantos-kalba-Europoje.pdf>

Minėtos organizacijos siūlo spręsti tokias problemas, o valstybės, reaguodamos į tarptautinį spaudimą, imasi atitinkamų reformų.

Antroji problema – teisinių prevencinio pobūdžio priemonių stoka. Tyrimai rodo, kad valstybės daug dėmesio skiria šio klausimo sprendimui, įvertindamos ir teisinių instrumentų svarbą. Pavyzdžiui, atsižvelgiant į neapykantos nusikaltimų diskursą matyti, kad JAV ir Jungtinėje Karalystėje per pastaruosius 30 metų įvyko žymių politikos ir teisėsaugos pokyčių atpažįstant neapykantos nusikaltimus²¹. Imtasi ne tik tyrimo aiškumo nustatymo gairių, tačiau prioritetas dėmesys skirtas prevencinių priemonių taikymui. Teisinių prevencinių priemonių stoka neleidžia išnaudoti visų galimų būdų visuomenei pristatyti kovos su neapykantos nusikaltimais būdus ir veiksmingumą.

Trečioji spręstina problema – ikiteisminio tyrimo subjektų (tyrėjų, prokurorų) būtinų specifinių žinių ir gebėjimų tiriant neapykantos nusikaltimus stoka. Tyrimo rezultatai rodo, kad neapykantos nusikaltimų tyrimo atvejais pareigūnai ne visada geba atpažinti neapykantos motyvą, taip pat įžvelgiama problemų neapykantos nusikaltimo kvalifikavimo srityje²². Todėl labai svarbu stiprinti ikiteisminio tyrimo pareigūnų, reaguojančių į neapykantos atvejus ir tiriančių neapykantos nusikaltimus, taip pat prokurorų, organizuojančių tyrimus, kompetenciją. Gebėti tinkamai kvalifikuoti tokio pobūdžio nusikalstamas veikas ir organizuoti jų tyrimą, surinkti reikšmingus duomenis, nustatyti objektyviųjų ir subjektyviųjų požymių visumą ne visada lengva, nes stokojama tyrimo algoritmų ir metodikų, neretai ir patys pareigūnai turi tam tikrą nusistatymą (skeptiškumą) tirti tokius atvejus. Be to, ikiteisminė ir teisminė praktika šios kategorijos bylose dar formuojasi. Kita vertus, pareigūnai akcentuoja ir tai, kad sėkmingo tyrimo rezultatai priklauso ir nuo paties nukentėjusiojo įsitraukimo į tyrimą ir geranoriško bendradarbiavimo, taip pat tyrėjo ir prokuroro abipusio ir geranoriško bendradarbiavimo, bei pabrėžia specializuotų neapykantos nusikaltimų kvalifikavimo ir tyrimo mokymų poreikį²³.

Ketvirtoji problema – nevienoda teismų praktika, kurioje pabrėžiami skirtingi duomenų rinkimo ir įrodymų vertinimo aspektai. Teigtina, kad Lietuvos Aukščiausiojo Teismo (toliau – LAT) praktika šios kategorijos bylose dar tebesiformuojanti, nėra gausi, tai lemia skirtingus pateikiamus argumentus teismų sprendimuose. Didelis nutrauktų ikiteisminio tyrimo bylų skaičius, o taip pat ir neretai pasitaikantys išteisinamieji

²¹ Michailovič I. XXI amžiaus aukų teisių viktimologija. Teisės viršenybės link. VU, 2019. P. 181-194.

²² Neapykantos nusikaltimai ir neapykantos kalba: situacijos Lietuvoje apžvalga, Europos žmogaus teisių fondas, 2020.

²³ Ten pat.

nuosprendžiai rodo, kad duomenų rinkimo ir įrodymų vertinimo stadijose vis dar tebeieškoma bendro vardiklio, reikalingo būtinų duomenų visetui surinkti ir įvertinti tiriant neapykantos nusikaltimus ir priimant sprendimus teismuose.

Sprendžiant įvardintas problemas ir aktualijas, svarbūs kryptingi ir nuoseklūs kompleksinio pobūdžio veiksmai. Pirma, svarbu įtraukti visuomenę motyvuojant kiekvieną jos narį ugdyti toleranciją įvairovei ir supančiai aplinkai. Įvairūs tyrimai rodo, kad neapykantos nusikaltimai pasižymi dideliu latentiskumu, todėl siekiant kovoti su šiuo negatyviu reiškiniu, labai svarbu skatinti žmones atpažinti neapykantos apraiškas, o taip pat ugdyti toleranciją įvairovei. Be to, kiekvienam visuomenės nariui svarbu sąmoningai suvokti neapykantos reiškinį ir suprasti jo mastą, reikšmę, galimas pasekmes. Sąmoningas neapykantos reiškinio suvokimas ir tolerancijos įvairovei užtikrinimas reiškia, jog turi būti išsaugomos ir gerbiamos kiekvieno asmens teisės ir laisvės²⁴. Švietimo dimensija turėtų būti vystoma per mokymus, švietėjiškas akcijas mokyklose, bendruomenėse, konferencijose apie šio reiškinio sampratą, esmę, galimas pasekmes. Taip pat svarbu kurti atvirą, nediskriminuojančią ir bendruomenišką aplinką, ugdyti adekvatų ir draugišką požiūrį į aplinkinius. Taip pat šiuo požiūriu svarbus nevyriausybių organizacijų vaidmuo. Daugelyje įvairių diskusijų ir debatų metu pabrėžiama, jog bendradarbiavimas su visuomeninėmis organizacijomis, siekiant efektyviau tirti neapykantos nusikaltimus bei vykdyti tokių nusikaltimų prevenciją, yra labai svarbus bei naudingas, nes pati neapykantos nusikaltimo sąvoka dar ganėtinai nauja, tad ir ikiteisminių tyrimų bei teisminė praktika nėra gausi²⁵. Todėl formuojant aktyvų prevencinį modelį, reikšmingas visuomenės, nevyriausybių organizacijų ir teisėsaugos institucijų bendradarbiavimas, kuo vienodesnis šio reiškinio supratimas ir jų veiksmų suderinamumas.

Antra, svarbu stiprinti teisinę dimensiją – nagrinėti neapykantos nusikaltimus ir neapykantą kurstančias kalbas įvertinant faktą, kaip teisingai kvalifikuoti šiuos nusikaltimus, kokius duomenis surinkti tyrimo eigoje, kokia vyrauja teismų praktika vertinant surinktus įrodymus, kokia EŽTT pozicija vertinant tokio pobūdžio nusikaltimus. Jau buvo pabrėžta, kad „ypač pasigendama giluminės neapykantos reiškinio įvairiais teisiniais „pjūviais“

²⁴ Navickienė Ž., Velička V. „Baudžiamosios atsakomybės už neapykantos nusikaltimus ir neapykantą kurstančias kalbas taikymo atvejų analizė“ atlikti darbai ir įžvalgos dėl naujų mokslinių tyrimų. Criminalistics and forensic expertology : science, studies, practice = Криміналістика та судова експертологія: наука, навчання, практика = Kriminalistika ir teismo ekspertologija : mokslas, studijos, praktika : 15 International congress, Rugsėjo 19-21, Kaunas, Lietuva, 2019. Vilnius: Lietuvos teismo ekspertizės centras. T. 2. P. 390-397.

²⁵ Prokuratūroje diskutuota apie neapykantos nusikaltimų tyrimą. [žiūrėta 2020-01-03]. Prieiga internetu: <https://www.prokuraturos.lt/lt/naujienos/prokuraturos-aktualijos/prokuraturoje-diskutuota-apie-neapykantos-nusikaltimu-tyrima/6526>

analizės, o būtent – šių nusikaltimų kvalifikavimo, bylų tyrimo ypatumų ir įrodinėjimo proceso, formuojamos vienodos teismų praktikos kontekstuose“²⁶.

²⁶ Ten pat.

2. NEAPYKANTOS NUSIKALTIMŲ IR NEAPYKANTOS KALBOS SAMPRATA IR TEISINIS REGLAMENTAVIMAS. LIETUVOS RESPUBLIKOS TEISMŲ IR TARPTAUTINĖS PRAKTIKOS ANALIZĖ

Mokymų dalies tikslas – pristatyti neapykantos nusikaltimų ir neapykantos kalbos sampratas ir pagrindines nuostatas, reglamentuojančias atsakomybę už tokius nusikaltimus, bei išanalizuoti teismų praktiką.

Uždaviniai:

- 1) pristatyti neapykantos nusikaltimų ir neapykantos kalbos sampratas;*
- 2) įvardinti konkrečius LR BK straipsnius, kuriuose numatyta atsakomybė už neapykantos nusikaltimų padarymą;*
- 3) išanalizuoti Europos Žmogaus Teisių Teismo ir Lietuvos nacionalinių teismų sprendimus neapykantos nusikaltimų bylose.*

Mokymo metodai – aiškinimas, lyginimas, diskusija, apibendrinimas.

Trukmė. 2 temai skirtinas laikas – 1 akad. val. (45 min.). Rekomenduojama 1 potemei (Neapykantos nusikaltimų ir neapykantos kalbos samprata ir teisinis reglamentavimas) skirti 20 min., 2 potemei (Lietuvos Respublikos teismų ir tarptautinės praktikos analizė). – 25 min. (plačiau žr. 2 temos mokymo planą).

Papildomi svarbūs patarimai dėstančiajam: pabaigoje siūlomas svarbiausių nuostatų, susijusių su teismų praktika, apibendrinimas.

MOKYMŲ PLANAS					
2 TEMA. NEAPYKANTOS NUSIKALTIMŲ IR NEAPYKANTOS KALBOS SAMPRATA IR TEISINIS REGLAMENTAVIMAS. LIETUVOS RESPUBLIKOS TEISMŲ IR TARPTAUTINĖS PRAKTIKOS ANALIZĖ					
Eil. Nr.		Potemės (teorijos dėstymas ir užduočių sprendimas)	Skiriamas laikas	Mokymo metodai	Reikalingos priemonės
1.	1.1.	Teorijos dėstymas: Neapykantos nusikaltimų ir neapykantos kalbos samprata.	10 min.	Aiškinimas, diskusija, apibendrinimas	Skaidrės
	1.2.	Neapykantos nusikaltimų teisinis reglamentavimas	10 min.	Aiškinimas, apibendrinimas	Skaidrės

2.	Teorijos dėstymas: Lietuvos Respublikos teismų ir tarptautinės praktikos analizė.	15 min.	Aiškinimas, diskusija, apibendrinimas	Skaidrės
----	---	---------	---------------------------------------	----------

Neapykantos nusikaltimų ir neapykantos kalbos samprata

Neapykantos nusikaltimo sąvoka nėra įtvirtinta LR BK. Tačiau analizuojant su neapykanta susijusių veiksmų pobūdį ir vertinant teisiškai, būtų galima teigti, kad neapykantos nusikaltimas yra baudžiamojo įstatymo uždrausta ir aprašyta nusikalstama veika, padaryta prieš asmenį ar asmenų grupę ir nukreipta išreiškiant ar siekiant išreikšti diskriminacinius motyvus: neapykantą asmeniui dėl jo rasės, tautybės, lyties, amžiaus, seksualinės orientacijos, neįgalumo, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų, atliekamos veiklos ar užimamų pareigų. Neapykantos nusikaltimai išsiskiria tuo, kad darant tokius veiksmus, siekiama padaryti įtaką tam tikram asmeniui ar asmenų grupei padarant tam tikrą žalą (fizinę, materialinę), tačiau dažniausiai padarant didelę moralinę žalą. Taigi, tokių nusikalstamų veikų socialinis žalingumas²⁷ išsiskiria ne tiek fizine ar turtine, kiek itin didele moraline žala nukentėjusiajam²⁸. Be to, neapykantos nusikalstamos veikos skiriasi nuo kitų nusikalstamų veikų savo poveikiu ir padariniais (tiek materialaus, tiek ir nematerialaus pobūdžio) nukentėjusiesiems bei konkrečioms žmonių grupėms ar joms priklausantiems pavieniams individams, kadangi tokie asmenys jaučiasi ne tik traumuoti, bet ir įbauginti²⁹.

Įvairiuose šaltiniuose neapykantos nusikaltimo sampratos aiškinamos labai panašiai. Pavyzdžiui, Lietuvos generalinio prokuroro rekomendacijose neapykantos nusikaltimu laikomos visos nusikalstamos veikos, padarytos prieš asmenis, visuomenę, turtinę nuosavybę, jeigu jos motyvuotos teisės pažeidėjo (kaltininko) išankstinių, prietarais ar stereotipais grįstų neigiamų nuostatų dėl tam tikro individo ar žmonių grupės rasinės, etninės, tautinės kilmės, religijos, lyties, seksualinės orientacijos, amžiaus, socialinės padėties, neįgalumo, įsitikinimų ar pažiūrų, bendrąja prasme priskiriamos specifinei kriminalinių nusižengimų kategorijai³⁰.

²⁷ Socialinis žalingumas reiškia įvairių rūšių padarytą žalą.

²⁸ Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2009 m. gruodžio 23 d. įsakymas Nr.12.14-40, kuriuo patvirtintos Metodinės rekomendacijos dėl nusikalstamų veikų, padarytų rasiniais, nacionalistiniais, ksenofobiniais, homofobiniais ar kitais diskriminacinio pobūdžio motyvais, ikiteisminio tyrimo organizavimo, vadovavimo jam ir atlikimo ypatumų.

²⁹ Ten pat.

³⁰ Ten pat.

Kitos šių nusikaltimų sampratos aiškinamos labai panašiai. Neapykantos nusikaltimai yra baudžiamieji nusikaltimai, įvykdyti dėl išankstinio nusistatymo ar stereotipų, nukreiptų prieš tam tikras asmenų grupes. Išankstinis nusistatymas apibrėžiamas kaip išankstinės neigiamos nuostatos, stereotipinės prielaidos, netolerancija ar neapykanta nukreipta prieš konkrečią grupę, kuriai priklausantys asmenys turi bendrų požymių, pavyzdžiui, rasės, etninės priklausomybės, kalbos, religijos, tautybės, seksualinės orientacijos, lyties ar kitais pagrindais³¹.

Įvairių neapykantos nusikaltimo sampratų ir šiuos nusikaltimus apibrėžiančių požymių galima rasti ir internetinėje erdvėje. Išskiriami šiuos nusikaltimus apibūdinantys požymiai³²:

1. Nusikalstamą veiką įvykdęs asmuo dažniausiai parodo savo neapykantą prieš, po ar per nusikalstamą veiką. Bene svarbiausi įrodymai – naudojami epitetai, ženklai ir kita.

2. Nukentėjusysis gali būti auka dėl savo rasės, religijos, etniškumo ar nacionalinio identiteto, negalios, lyties (tiek biologinės, tiek socialinės), seksualinės orientacijos, kitų tapatybių.

3. Nukentėjusysis gali nepriklausyti jokiai pažeidžiamai socialinei grupei, tačiau užtenka to, kad nusikalstamos veikos vykdytojas preziumavo asmens tapatybę ir išreiškė neapykantą jai.

4. Neapykantos nusikaltimai neretai įvyksta šalia vietos, kuri yra susijusi su tam tikra socialine grupe, pvz. LGBT+ klubai, maldos vietos ir kita.

5. Nusikaltimai gali būti itin panašūs į jau anksčiau įvykusius neapykantos nusikaltimus.

Neapykantos nusikaltimai apibūdinami gana panašiai, identifikuojant du pagrindinius elementus: nusikalstamos veikos ir diskriminacinio pobūdžio. Pirmasis neapykantos nusikaltimą sudarantis elementas – nusikalstama veika, pavyzdžiui, užpuolimas ar nuosavybės apgadinimas. Neapykantos nusikaltimo atveju visuomet turi būti kažkokia nusikalstama veika: jei jos nėra, nėra ir neapykantos nusikaltimo³³. Jeigu nėra šio elemento, vien tik diskriminacinių pažiūrų nepakanka, jog būtų inkriminuojama nusikalstama veika. Antrasis elementas – nusikalstamos veikos padarymo motyvas, kuriam būdingas

³¹ Prokuratūroje diskutuota apie neapykantos nusikaltimų tyrimą. [žiūrėta 2020-01-03]. Prieiga internetu: <https://www.prokuraturos.lt/lt/naujienos/prokuraturos-aktualijos/prokuraturoje-diskutuota-apie-neapykantos-nusikaltimu-tyrima/6526>

³² Zurba E. Neapykantos nusikaltimai – Lietuvos kasdienybė. Apie žmogaus teises Lietuvoje ir pasaulyje. [žiūrėta 2020-01-03]. Prieiga internetu: <https://www.zmogausseises.lt/nuomones/neapykantos-nusikaltimai-lietuvos-kasdienybe/>

³³ Teisėsaugos pareigūnų mokymas apie neapykantos nusikaltimus. TAHCLE dėstytojų rengimo programa. P. 65.

diskriminacinis pobūdis, kuriuo asmuo siekia pažeisti tam tikrą saugomą savybę (vertybę), pavyzdžiui, amžių, profesiją, rasę, lytį ir pan. Motyvas nustatytinas visada, nes jis parodo, kad kaltininkai nukentėjusiuosius pasirenka ne dėl bet kokių priežasčių, o dėl savo neigiamų išankstinių nuostatų apie tam tikrą asmenį ar jų grupę ir taip parodo, jog toks asmuo ar jų grupė visuomenėje nėra pageidaujami, todėl išskiriami, smerkiami, diskriminuojami. Abu šie elementai yra privalomi inkriminuojant nusikalstamus neapykantos veiksmus.

Dažniausiai neapykantos nusikaltimų sampratoje pabrėžiami tokios diskriminacinės neapykantos nuostatos kaip amžius, lytis, seksualinė orientacija, neįgalumas, rasė, tautybė, kalba, kilmė, socialinė padėtis, tikėjimas, įsitikinimai ar pažiūros³⁴. Neapykantos nusikaltimai gali būti padaromi įvairiomis formomis, pavyzdžiui, panaudojant fizinį smurtą (sutrikdant asmens sveikatą), panaudojant psichinį smurtą (bauginant, gąsdinant, persekiojant, terorizuojant), sugadinant turta, įžeidžiant, menkinant, pravardžiuojant žodžiu ar raštu laiškuose ar žinutėmis, kurstant neapykantą.

Svarbu atkreipti dėmesį, kad motyvai gali būti keli. Neigiamas nusistatymas tam tikros asmenų grupės atžvilgiu gali būti nebūtinai vienintelis nusikalstamos veikos motyvas. Finansinės naudos siekimas gali būti papildomas motyvas apvagiant žmogų su negalia, kuris laikomas lengvesniu nusikaltamos veikos taikiniu dėl savo negalios. Taip pat, gali būti atvejų, kai asmuo pasirenkamas dėl kelių saugomų charakteristikų – pvz. religijos ir lyties: musulmonei moteriai gali būti nutemptas galvos apdangalas, išsakant seksistinius, antiarabiškus, antimusulmoniškus komentarus³⁵.

Tyrimai rodo, kad didžioji dalis neapykantos nusikaltimų yra žodiniai, tačiau tai dar nereiškia, jog jų poveikis mažesnis, nes tokie pasakymai siunčia žinią, jog asmuo nėra pageidaujamas, lygus, neturi tokių pat teisių, kaip nusikaltęs asmuo³⁶. Be to, atkreipiamas dėmesys, jog priimta manyti, jog neapykantos nusikaltimus vykdo radikalių pažiūrų žmonės³⁷.

Neapykantos nusikaltimų padarymo vieta gali būti pati įvairiausia: tokie nusikaltimai dažniausiai įvyksta viešojoje erdvėje: tiesiog gatvėje ar kitose žmonių susibūrimo vietose, viešajame transporte, įvairiuose masiniuose renginiuose, taip pat ir dažnas atvejis, jog

³⁴ Plačiau žr. Neapykantos nusikaltimai: būtina žinoti. Trumpas praktinis vadovas, kuris padės atpažinti ir pranešti apie homofobiškus ir transfobiškus neapykantos nusikaltimus. [žiūrėta 2019-11-17]. Prieiga internetu: www.lgl.lt

³⁵ <https://www.osce.org/odihr/understanding-hate-crimes-a-handbook-for-ukraine?download=true>, <https://www.osce.org/odihr/prosecutorsguide?download=true>.

³⁶ Kriminologas: neapykantos nusikaltimai nusitaiko į asmens tapatybę. Mano teisės: žmogaus teisių portalas. [žiūrėta 2019-11-17]. Prieiga internetu: <https://manoteises.lt/straipsnis/kriminologas-neapykantos-nusikaltimai-nusitaiko-asmens-tapatybe/>

³⁷ Ten pat.

elektroninėje erdvėje – socialinių tinklų (facebook, twitter, instagram ir pan.) ar naujienų portalų komentarų skiltyse. Nusikaltimų padarymo vietos gali būti siejamos ir su tam tikrais specialiu paskirčių pastatais, pavyzdžiui, maldos namais (žr. 6 pav.).

6 pav. Nusikaltimo vieta, sietina su maldos namais (šaltinis – „Kauno diena“)

Atskirai išskiriama neapykantą kurstanti kalba (angl. *hate speech*). Tai yra viešas informacijos (idėjų, nuomonių, žinomai neteisingų faktų), kuria tyčiojasi, niekinama, skatinama neapykanta, kurstoma diskriminuoti, smurtauti, fiziškai susidoroti su žmonių grupe ar jai priklausančiu asmeniu dėl lyties, seksualinės orientacijos, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimo ar pažiūrų, skleidimas (žodžiu, raštu). Tokio pobūdžio informacija paprastai sukelia įtampą visuomenėje, nepakantumą turintiems kitokių nei dauguma broožų ir taip kliudo taikiam žmonių sugyvenimui, kuria konfliktams palankią terpę³⁸. Todėl neapykantos kalbą būtų galima apibūdinti kaip kalbą, kuri kelia grėsmę asmenų lygiateisiškumui, asmenų sugyvenimui ir t.t.

³⁸ Prokuratūroje diskutuota apie neapykantos nusikaltimų tyrimą. [žiūrėta 2020-01-03]. Prieiga internetu: <https://www.prokuraturos.lt/lt/naujienos/prokuraturos-aktualijos/prokuraturoje-diskutuota-apie-neapykantos-nusikaltimu-tyrima/6526>

Neapykantos kalbos vertinimo kontekste svarbu įvertinti duomenų visumą. Vertinant jų turinį, svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad kiekvienas asmuo turi teisę reikšti savo mintis. Svarbu, kad komentarai neturi būti žeidžiantys ar skatinantys smurtą, tačiau internetinių straipsnių komentavimo būdas užsiregistravusiam lankytojui leidžia tuojau pat pareikšti savo nuomonę. Vertinant nutarimų atsisakyti pradėti ikiteisminius tyrimus turinį, pastebima, jog vertinant neapykantos kalbą atkreipiamas dėmesys į tai, kad dažnai komentarai būna nebrandūs, hiperbolizuoti, parašyti asmenų neįsigilinusių į straipsnio ar internetinio pokalbio esmę, dažnai rašoma tik tam, kad rašytų³⁹. Daugeliu atveju tai yra neigiamo komentavimo pasekmės. Tačiau teigiamas komentavimo sistemos privalumas yra tas, kad sudaro sąlygas kiekvienam prisiregistravusiam vartotojui tuojau pat parašyti komentarą, be to, leidžia parašyti komentarą asmeniui, kuris niekada neišdrįstų to padaryti viešai – per televiziją, auditorijoje ar kt. Todėl vertinant tokius komentarus baudžiamosios teisės aspektu būtina įvertinti, kokių tikslų siekė asmenys rašydami tokius komentarus⁴⁰ (plačiau nusikaltimų kvalifikavimo, duomenų rinkimo ir komentarų vertinimo ypatumai atskleidžiami analizuojant teismų praktiką).

Neapykantos nusikaltimų teisinis reglamentavimas

Šiame skyriuje bus nagrinėjami LR BK straipsniai, numatantys baudžiamąją atsakomybę už neapykantos nusikaltimus.

Lietuvos Respublikos Konstitucijoje⁴¹ įtvirtintos pagrindinės žmogaus teisės ir laisvės. Viena iš tokių teisių – teisė turėti savo įsitikinimus ir juos laisvai reikšti. Laisvė reikšti įsitikinimus, gauti ir skleisti informaciją gali būti ribojama tik įstatymu ir tokia laisvė nesuderinama su nusikalstamais veiksmais – tautinės, rasinės, religinės ar socialinės neapykantos, prievartos bei diskriminacijos kurstymu, šmeižtu ir dezinformacija⁴². Svarbu suvokti, kad saviraiškos laisvė nėra absoliuti ir ribojama taip, kaip nustatyta įstatymo. Kita vertus, šiomis nuostatomis pabrėžiama demokratinės valstybės vertybių hierarchija. Ši nuostata pagrindiniame valstybės įstatyme parodo, kad tam tikrų asmenų grupių apsauga nuo smurto ar persekiojimo yra didesnė vertybė nei neribojama saviraiška⁴³.

Nagrinėjant baudžiamosios atsakomybės klausimus, susijusius su neapykantos nusikaltimais ir neapykantos kalba, pirmiausia vertėtų išskirti LR BK 99 str., numatantį

³⁹ Nutarimų atsisakyti pradėti ikiteisminį tyrimą apibendrinimas. Analizuota 2019 m. priimti nutarimai atsisakyti pradėti ikiteisminį tyrimą dėl LR BK 170 str. ir 170² str.

⁴⁰ Ten pat.

⁴¹ Lietuvos Respublikos Konstitucija. Valstybės žinios. 1992, Nr. 33-1014.

⁴² Lietuvos Respublikos Konstitucija. Valstybės žinios. 1992, Nr. 33-1014, 25 str.

⁴³ Kur yra riba tarp saviraiškos laisvės ir neapykantos kurstymo? [žiūrėta 2019-11-19]. Prieiga internetu: <https://naujienos.vu.lt/kur-yra-riba-tarp-saviraiskos-laisves-ir-neapykantos-kurstymo/>

baudžiamąją atsakomybę už *genocidą*. Tai labai sunkus nusikaltimas, už kurį numatyta viena griežčiausių bausmių – laisvės atėmimas nuo penkerių iki dvidešimties metų arba laisvės atėmimas iki gyvos galvos. Genocidas yra apibrėžiamas kaip sąmoningas ir sistemingas žmonių naikinimas dėl jų priklausymo etninei, tautinei, religinei ar rasinei grupei. LR Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad Lietuvos valstybė turi tam tikrą diskreciją nustatyti platesnės apimties genocido nusikaltimo apibrėžimą nei nustatytasis pagal visuotinai pripažintas tarptautinės teisės normas. Nutarime išaiškinta, kad socialinių ir politinių grupių įtraukimą į BK 99 straipsnyje suformuluotą genocido apibrėžimą lėmė konkretus tarptautinis teisinis, istorinis ir politinis kontekstas – Lietuvos Respublikoje okupacinių totalitarinių režimų padaryti tarptautiniai nusikaltimai⁴⁴.

Reikėtų paminėti, kad teisinis reguliavimas dėl neapykantos nusikaltimų buvo keistas keletą kartų. Daug pakeitimų padaryta 2009 m., o 2017 m. įsigaliojo LR BK 169, 170 ir 170¹ str. pakeitimo įstatymas, kuriuo išplėstos nusikalstamų veikų, susijusių su nusikalstamomis veikomis, padarytomis dėl rasinių, diskriminacinių ar ksenofobinių motyvų, sudėtys – baudžiamoji atsakomybė numatyta už diskriminaciją dėl amžiaus ir neįgalumo, taip pat už diskriminacijos kurstymą ar neapykantos skatinimą prieš šias grupes.

Dabartiniame LR BK⁴⁵ XXV skyriuje „*Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai asmens lygiateisiškumui ir sąžinės laisvei*“ numatyta atsakomybė už šiuos neapykantos nusikaltimus: BK 169 str. *Diskriminavimas dėl tautybės, rasės, lyties, kilmės, religijos ar kitos grupinės priklausomybės*; 170 str. *Kurstymas prieš bet kokios tautos, rasės, etninę, religinę ar kitokią žmonių grupę*; 170¹ str. *Grupių ir organizacijų, turinčių tikslą diskriminuoti žmonių grupę arba kurstyti prieš ją, kūrimas ir veikla*; 170² str. *Viešas pritarimas tarptautiniams nusikaltimams, SSRS ar nacistinės Vokietijos nusikaltimams Lietuvos Respublikai ar jos gyventojams, jų neigimas ar šiurkštus menkinimas*; 171 str. *Trukdymas atlikti religines apeigas ar religines iškilmes*.

Kalbant apie nusikaltimus, susijusius su neapykanta, reikia atkreipti dėmesį į tai, kad LR BK numato atsakomybę ir už kitus veiksmus, susijusius su neapykantos išreiškimu. LR BK 312 str. 2 d. numatyta atsakomybė už *kapo ar kitos viešosios pagarbos vietos išniekinimą dėl rasinių, nacionalinių ar religinių motyvų*.

⁴⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismo nutarimas 2014 m. kovo 18 d. Nr. KT11-N4/2014 „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso kai kurių nuostatų, susijusių su baudžiamąja atsakomybe už genocidą, atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ (Byla Nr. 31/2011-40/2011-42/2011-46/2011-9/2012-25/2012).

⁴⁵ Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. Valstybės žinios, 2000-10-25, Nr. 89-2741 su vėlesniais pakeitimais.

Be to, nusikaltimą padariusio asmens siekis išreikšti neapykantą asmenų grupei ar jai priklausančiam asmeniui dėl amžiaus, lyties, seksualinės orientacijos, neįgalumo, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų yra kvalifikuojantis požymis šiuose LR BK straipsniuose: 129 str. 2 d. 13 p. *Nužudymas*; 135 str. 2 d. 13 p. *Sunkus sveikatos sutrikdymas ir* 138 str. 2 d. 13 p. *Nesunkus sveikatos sutrikdymas*. LR BK 60 str. 1 d. 12 p. numatyta *sunkinanti aplinkybė, jeigu nusikalstama veika padaryta siekiant išreikšti neapykantą asmenų grupei ar jai priklausančiam asmeniui dėl amžiaus, lyties, seksualinės orientacijos, neįgalumo, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų*.

Lietuvos Respublikos teismų ir tarptautinės praktikos analizė.

Lietuvos teismų praktika. Lietuvos teismų praktika neapykantos nusikaltimų bylose dar tebesiformuoja. Neretai teismai skirtingai vertina surinktus įrodymus, kontraversiškai akcentuoja įrodytinų aplinkybių visumą, todėl tiriant tokio pobūdžio nusikaltimus, labai svarbu remtis LAT praktika neapykantos nusikaltimų bylose. Formuojant kuo vienodesnę teismų praktiką tokios bylose, LAT pažymi šias svarbiausias nuostatas sprendžiant baudžiamosios atsakomybės klausimą.

Pirma, turi būti įvertinamas *ultima ratio* principas. Vertindamas nusikaltimų, numatytų LR BK 170 str., padarymą, LAT akcentuoja, kad padarytos nusikalstamos veikos turi pasižymėti kraštutiniu, jų diskriminacinis pobūdis turi būti akivaizdus (LAT bylos Nr. 2K-677/2012 ir Nr. 2K-86-648/2016)⁴⁶. LAT jau ir anksčiau yra ne kartą pabrėžęs, kad baudžiamoji atsakomybė demokratinėje visuomenėje turi būti suvokiama kaip kraštutinė, paskutinė priemonė (*ultima ratio*), naudojama saugomų teisinių gėrių, vertybių apsaugai tais atvejais, kai švelnesnėmis priemonėmis tų pačių tikslų negalima pasiekti⁴⁷. Vertinant *ultima ratio* principą, svarbu atkreipti dėmesį, jog baudžiamojoje justicijoje tai nėra nauja nuostata, ir ji taikoma vertinant ir kitas nusikalstamas veikas. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas yra pabrėžęs, jog „siekiant užkirsti kelią neteisėtoms veikoms ne visuomet yra tikslinga tokią veiką pripažinti nusikaltimu, taikyti pačią griežčiausią priemonę – kriminalinę bausmę. Todėl kiekvieną kartą, kai reikia spręsti, pripažinti veiką nusikaltimu ar kitokiu teisės pažeidimu, labai svarbu įvertinti, kokių rezultatų galima pasiekti kitomis, nesusijusiomis su

⁴⁶ Plačiau žr. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. kovo 1 d. nutartis byloje 2K-86-648/2016, kurioje V.G. buvo išteisintas, nes jo veiksmuose nėra BK 170 straipsnio 2 ir 3 dalyse numatytų nusikalstamų veikų sudėties objektyviųjų ir subjektyviųjų požymių. Taip pat žr. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. gruodžio 18 d. nutartis byloje Nr. 2K-677/2012, kurioje J. J. buvo išteisinta, nes jos veiksmuose nėra BK 170 straipsnio sudėties.

⁴⁷ Plačiau žr. Kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-P-267/2011, Nr. 2K-262/2011, Nr. 2K-677/2012.

kriminalinių bausmių taikymu, priemonėmis (administracinėmis, drausminėmis, civilinėmis sankcijomis ar visuomenės poveikio priemonėmis ir pan.)⁴⁸.

Antra, turi būti nustatytas realios grėsmės faktas. Ir nors šio nusikaltimo sudėtis yra formali, visgi svarbu konstatuoti, jog padaryti veiksmai yra pavojingi, t. y. jais galima sukelti realią grėsmę aptariamo baudžiamojo įstatymo saugomoms vertybėms, t. y. pažeisti atskirų žmonių grupės, bendruomenės orumą ir lygiateisiškumą. Todėl kiekvienu atveju svarbu įvertinti, ar veiksmai yra pavojingi, ir jeigu taip, tai kaip konkrečiai, t. y. kokiais veiksmais sukeliama grėsmė įstatymo saugomai vertybei. Teismų praktikoje pažymima, jog pavojingumo laipsnį lemia daugelis faktorių, tai ir nusikalstamos veikos padarymo būdas, motyvai, tikslai bei kitos aplinkybės⁴⁹. Teismų nuomone, kiekvienu atveju būtina individualiai įvertinti, ar asmens veiksmai nesiekė tokio pavojingumo, už kurį jam turi būti taikoma baudžiamoji atsakomybė. Pavyzdžiui, neigiami pasisakymai, nukreipti prieš tautybę, dar negali būti inkriminuoti kaip nusikaltimas⁵⁰. Paprastai teismai pabrėžia, jog vienkartiniai komentarai pripažįstami kaip neetiškas, nekorektiškas veiksmas, turintis neigiamą ir niekinamą pobūdį, tačiau jis savo pavojingumo laipsniu negali būti laikomas nusikaltimu. Taigi, nekorektiški, prasilenkiantys su etiška savo konstitucinės informacijos, nuomonės sklaidos laisvės įgyvendinimu, tačiau savo pavojingumo laipsniu neatitinkantys BK įtvirtintos nusikalstamos veikos – kurstymo aktyviais veiksmais prieš homoseksualius asmenis, tyčiojantis, niekinant, skatinant neapykantą ar diskriminaciją⁵¹ – pasisakymai negali būti laikomi objektyviuoju minėto straipsnio sudėties požymiu. Tačiau asmens veiksmus, kurie akivaizdžiai pasižymi viešais pasityčiojimais, niekinimais, neapykantos skatinimu, nedviprasmiškumu, teismas vertina kaip kurstymą aplinkinius savo viešais pareiškimais, kuriuose pateikiamos specialiai šališkai, neobjektyviajai parinkta ir išdėstyta nuomonė, išreiškianti neigiamą, niekinantį, žeminantį pasisakančio asmens požiūrį į tam tikras įstatyme apibrėžtas žmonių grupes ar joms priklausančius asmenis⁵².

⁴⁸ Plačiau žr. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. lapkričio 13 d., 2005 m. lapkričio 10 d. nutarimai.

⁴⁹ Panevėžio apygardos teismo 2017 m. vasario 7 d. sprendimu byloje Nr. 1A-33-491/2017 remiamasi Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartimi Nr. 2K-7-76/2012 dėl pavojingumo nustatymo.

⁵⁰ Panevėžio miesto apylinkės teismo 2016-11-03 sprendimu byloje R. P. buvo išteisintas. Panevėžio apygardos teismo 2017 m. vasario 7 d. sprendimu byloje Nr. 1A-33-491/2017 atmetas skundas dėl išteisinimo.

⁵¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. kovo 1 d. nutartis byloje Nr. 2K-86-648/2016.

⁵² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. spalio 3 d. nutartis byloje Nr. 2K-206-693/2017: teismas įvertino, kad pasisakymais asmuo kurstė diskriminuoti žmonių grupę dėl tautybės, taip pat kurstė smurtauti prieš žmonių grupę dėl jų tautybės: „Rusiškos kiaušės kriuksi pritvinkę žmonių kraujo. geras ruskis – miręs, Ruskiai negali gyventi jeigu jiems neplauna smegenų, Geras rusas tik miręs nes žmogždžių ir banditų vieta po žeme, „rusiškos brandingos kruvinais snukiais tegul sėdi namuose ir geria samanę. Po to seka mordobojus daužant snukius štanketais. Tokios fašistų kultūros pasauliui nereikia, Gaila kad ne 101 procentas. Beprotės beždžionių

Trečia, būtina nustatyti objektyviųjų ir subjektyviųjų nusikalstamos veikos požymių visumą. Pavyzdžiui, LAT nutartyje pabrėžiama, kad „nurodyti žodžiai turi neigiamą ir niekinamą atspalvį lietuvių kalboje, tačiau tik dėl jų vartojimo parašytame komentare, nesant konkrečių ir tiesioginių pareiškimų, skatinančių neapykantą ar kurstančių diskriminuoti šią asmenų grupę, asmens veiksmuose nepagrįstai nustatyti objektyvieji nusikalstamos veikos, numatytos BK 170 str. 2 d., požymiai“ (LAT byla Nr. 2K-677/2012)⁵³.

LAT pozicija tokia, kad vertinant išsakytų požiūrių turinį, būtina atsižvelgti į komentaro lakoniškumą (aiškumą, glaustumą), jame pavartotus žodžius, o ne konkretų komentaro pobūdį (neigiamas autoriaus požiūris nemotyvuojamas detaliau, tokiu motyvavimu siekiant ir kitus nuteikti prieš atitinkamą grupę; nepateikiamas konkretus neigiamas grupės pristatymas, apie smurtą kalbama tik abstrakčiai, panaudojant frazeologismus, ir kt.), todėl jo negalima vertinti kaip turinčio realios grėsmės pobūdžio elementų (LAT byla 2K-86-648/2016)⁵⁴. Teismų sprendimuose atkreipiamas dėmesys ne tik į pasisakymų turinį, bet vertinama ir situacija, kurioje buvo padaryti konkretūs veiksmai⁵⁵.

Konkretizuojant faktą dėl asmens, kurio atžvilgiu teikiami pasisakymai, svarbu pažymėti ir tai, kad „nebūtina nustatyti konkretaus asmens, kurio atžvilgiu daromi pasisakymai, pakanka, kad būtų individualizuojama asmenų grupė, prieš kurią nukreipti pasisakymai“ (Byla Nr. 1A-209-361/2016)⁵⁶. Tačiau, be kita ko, norint asmenį patraukti baudžiamojon atsakomybėn pagal BK 170 str., 145 str., yra būtina nusikalstamos veikos sudėties objekto ir objektyviosios pusės, subjekto ir subjektyviosios pusių požymių visuma⁵⁷. Teismų sprendimuose yra pažymima, jog jei nėra nustatyti subjektyvieji ir objektyvieji nusikalstamų veikų požymiai, pasisakymų pobūdis ir turinys, socialinio konteksto įtemptumas, veiksmų intensyvumas, kaltinamųjų veiksmai negali būti pripažinti nusikalstamais⁵⁸.

Sprendžiant klausimą dėl baudžiamosios atsakomybės neapykantos nusikaltimų bylose, LAT atkreipia dėmesį į būtinumą nustatyti objektyviųjų ir subjektyviųjų požymių visumą. Todėl vertinant, ar konkretus veiksmas turi neapykantos nusikaltimo požymių ir ar padaryta veika atitinka įstatymo uždraustos veikos sudėtį, turi būti vertinama ne pavieniai

veislės fašistai geri tik negyvi nes pasiutligė gydoma tik pakasant po žeme“ ir pripažino tokius veiksmus nusikalstamais pagal LR BK 170 str. 2 ir 3 d.

⁵³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. gruodžio 18 d. nutartis byloje Nr. 2K-677/2012.

⁵⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. kovo 1 d. nutartis byloje Nr. 2K-86-648/2016.

⁵⁵ Kauno apygardos teismo 2017 sausio 5 d. nutartis baudžiamojoje byloje Ne. 1A-9-594/2017.

⁵⁶ Klaipėdos apygardos teismo 2016 m. liepos 8 d. nutartis byloje Nr. 1A-209-361/2016.

⁵⁷ Plačiau žr. Panevėžio miesto apylinkės teismo 2016 m. balandžio 25 d. nuosprendis byloje Nr. 1-349-978/2016. Taip pat žr. Vilniaus apygardos teismo 2017 m. kovo 15 d. nutartis byloje Nr. 1S-94-1020/2017.

⁵⁸ Kauno apylinkės teismo 2016 m. lapkričio 4 d. nuosprendis byloje Nr. 1-384-240/2016.

nusikalstamos veikos požymiai, o objektyviųjų požymių visuma⁵⁹. Taip formuojama teismų praktika ir žemesnės instancijos teismuose nagrinėjant šios kategorijos bylas. Pavyzdžiui, byloje dėl asmens, kuris keletą kartų viešai niekino ir skatino neapykantą žmonių grupei, skiriamai ginkluoto pasipriešinimo dalyvių – Lietuvos partizanų, jų rėmėjų pagrindu, ir viešai šiurkščiai menkino SSRS įvykdytą genocidą Lietuvos Respublikos teritorijoje prieš ginkluoto pasipriešinimo dalyvius – Lietuvos partizanus, besikartojančių veiksmų, teismas pabrėžė, kad „aptarti ne vienkartiniai, o sistemingi pasisakymai nėra suderinami su nacionaliniais ir tarptautiniais aktais garantuojama asmens saviraiškos laisve“, taip pat atsižvelgiant į faktą, kad toks asmuo sistemingai socialinio tinklo *Facebook* asmeninėje paskyroje kėlė žinutes, neigiamai apibūdinančias partizanų lyderį bei kitus partizanus, rodo, kad jis veikė tiesiogine apibrėžta tyčia⁶⁰. Tad sprendimuose teismai pabrėžia minėtų duomenų visumą, kuri tampa svariu argumentu kvalifikuojant nusikalstamą veiką: „paskleistų komentarų turinys, juose vartojami žodžiai, komentarų kiekis patvirtina, kad jis atvirai tyčiojosi, niekino ir kurstė diskriminuoti žmonių grupę dėl tautybės, taip pat kurstė smurtauti prieš žmonių grupę dėl jų tautybės. Teismai, įvertinę visus įrodymus kaip visumą, nė vienam įrodymų šaltiniui neteikdami išskirtinės prioritetinės reikšmės“⁶¹.

Teismų sprendimų analizė rodo, kad kaip objektyvieji požymiai yra įvertinama pasisakymų pobūdis ir turinys, socialinio konteksto įtemptumas, veiksmų intensyvumas, situacija, kurioje ir kaip padaryti veiksmai, taip pat aplinka, kurioje buvo atlikti veiksmai, ir jos pobūdis, taip pat reakcijos pobūdis į veiksmus. Kaip subjektyviųjų požymių visuma vertintina tyčia ir jos kryptingumas, pasisakymų tikslai ir motyvai, nukreipti prieš konkrečią socialinę grupę ar asmenį.

EŽTT praktika. Nagrinėjant EŽTT suformuotą praktiką reikėtų pabrėžti, kad neapykantos motyvo atpažinimas, nustatymas ir įrodinėjimas privalomas. Viena iš tokių bylų *Nachova ir kiti prieš Bulgariją*⁶². Ši byla susijusi su dviem romų tautybės vyrais, kurie buvo nušauti, kai bėgo nuo karo policijos pareigūnų, norėjusių juos sulaikyti. Incidento metu aukas nušovęs pareigūnas suriko: „Jūs prakeikti čigonai“. EŽTT Didžioji kolegija, nagrinėdama šia byla, pasisakė, kad valstybė privalo ištirti visus motyvus, susijusius su neapykanta. Kitoje

⁵⁹ Tyrimas „Baudžiamosios atsakomybės už neapykantos nusikaltimus ir neapykantą kurstančias kalbas taikymo atvejų analizė“, atliktas 2018 metais vykdant Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijai projektą „Atsakas į neapykantos nusikaltimus ir neapykantą kurstančias kalbas“ žr. Vidaus reikalų ministerijos pateiktoje informacijoje. [žiūrėta 2019-11-30]. Prieiga internetu: <https://vrm.lrv.lt/lt/veiklos-sritys/viesasis-saugumas-1/atsakas-i-neapykantos-nusikaltimus-ir-neapykanta-kurstancias-kalbas>

⁶⁰ Klaipėdos apygardos teismo 2019 m. spalio 17 d. nutartis byloje 1A-210-651/2019.

⁶¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. spalio 3 d. nutartis byloje Nr. 2K-206-693/2017.

⁶² EŽTT sprendimas byloje *Nachova ir kiti prieš Bulgariją*, peticijų Nr. 43577/98 ir 43579/98.

byloje *Šešic prieš Kroatiją*⁶³ EŽTT sprendė, kad kaltininko priklausymas „skinheadų“ (skustagalvių) judėjimui buvo pakankamas pagrindas valstybei patikrinti, ar jo įvykdytas užpuolimas nebuvo susijęs su rasistiniais motyvais. Byloje pareiškėjas, romų tautybės asmuo, buvo žiauriai sumuštas gatvėje ekstremistų, skandavusių rasistinius šūkius, ir pateikė pareiškimą dėl jo sumušimo, tačiau bylos aplinkybių tyrimas buvo neefektyvus. EŽTT pabrėžė pareigą valstybei ištirti bet kokius rasistinius nusikaltimo motyvus ir valstybės pareigą greitai ir detalai ištirti tokias bylas. Taigi pareiga atpažinti ir nustatyti neapykantos motyvą atsiranda tada, kai bylos medžiagoje yra bent menkiausių užuominų, kad kaltininkas turėjo tam tikrą nusistatymą ir (ar) šališkumą nusikalstamos veikos aukos atžvilgiu⁶⁴.

Baudžiamosios atsakomybės už neapykantos nusikaltimus ir neapykantą kurstančias kalbas taikymo atvejų analizės ataskaitos⁶⁵ išvadose pateikta, kad nors Lietuvos Respublikos teismai ir remiasi EŽTT nagrinėtomis bylomis ir jų sprendimų teisiniais argumentais, juos cituoja, tačiau atskirais atvejais kyla klausimas dėl nacionalinių teismų vienodo EŽTT sprendimų argumentų vertinimo. Kaip pavyzdys pateikiami skirtumai pasireiškiantys tuo, kad EŽTT sprendimuose nurodoma, kad neapykantos kurstymas nebūtinai reikalauja raginimo daryti tam tikrą smurtinę ar kitokią nusikalstamą veiką, pakanka kėsintis į asmenis, padaryti įžeidžiant, išjuokiant ar šmeižiant tam tikras gyventojų dalis ir grupes, tačiau Lietuvos teismų praktikoje pastebimas reikalavimas, jog asmenys būtų realiai sukurstyti ar palenkšti atlikti nusikalstamą veiką. Tą atspinti EŽTT 2020 m. sausio 14 d. priimtas sprendimas byloje *Beizaras ir Levickas prieš Lietuvą*⁶⁶, kuriuo konstatavo, kad Lietuva pažeidė Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių konvencijos (toliau – Konvencija) 14 straipsnį (diskriminacijos uždraudimas) kartu su 8 straipsniu (teisė į privataus ir šeimos gyvenimo gerbimą) ir 13 straipsnį (teisė į veiksmingą teisinės gynybos priemonę). Teismas kiekvienam pareiškėjui priteisė po 5 000 Eur neturtinės žalos ir 5 000 Eur bylinėjimosi išlaidų. Šioje byloje Lietuvos Respublikos prokuratūra ir nacionaliniai teismai nepradėjo ikiteisminio tyrimo dėl socialiniame tinkle *Facebook* publikuotų prieš pareiškėjus nukreiptų homofobinių neapykantos komentarų, tokių kaip „žudyti“, „į dujų kameras abu“, „Pydarastus and laužo“, „Šetone prašau duok man leidimą daužys tokiem galvas į sienas“, „Gaidžiai! Ant laužo kurvas!“ ir pan. dėl įkeltos dviejų besibučiuojančių vaikinių nuotraukos.

⁶³ EŽTT sprendimas byloje *Šešič prieš Kroatiją*, peticijos Nr. 40116/02.

⁶⁴ Murauskienė, D. Rekomendacijos dėl baudžiamosios atsakomybės už neapykantos nusikaltimus ir neapykantą kurstančias kalbas taikymo. VRM. 2019. P. 11

⁶⁵ Navickienė Ž., Velička V. Baudžiamosios atsakomybės už neapykantos nusikaltimus ir neapykantą kurstančias kalbas taikymo atvejų analizės ataskaita. VRM. 2019. [žiūrėta 2020-02-01]. Prieiga internetu: https://vrm.lrv.lt/uploads/vrm/documents/files/LT_versija/Viesasis_saugumas/Neapykantos_nusikaltimu_tyrimas_Ataskaita_2019.pdf

⁶⁶ EŽTT sprendimas byloje *Beizaras ir Levickas prieš Lietuvą*, peticijos Nr. 41288/15.

EŽTT konstatavo, kad teisėsaugos institucijos diskriminavo homoseksualios orientacijos asmenis ir dėl to nesiėmė veiksmingų priemonių jų teisėms apginti. Teismas išskyrė: nepaisant to, kad kartais individualūs interesai turi pasiduoti bendriems (grupės) interesams, demokratija nereiškia, kad visada turi vyrauti daugumos nuomonė. Atvirkščiai, turi būti pasiekta pusiausvyra, užtikrinanti teisingą ir tinkamą elgesį su visuomenės mažumų grupėmis, ir turi būti vengiama bet kokio piktnaudžiavimo daugumos padėtimi. Taip pat EŽTT nusprendė, kad LAT praktika, kurią pareiškėjų byloje taikė ir prokuroras, kurio nutarimą paliko galioti nacionaliniai teismai, nesuteikė pareiškėjams veiksmingos vidaus teisinės gynybos priemonės skundžiantis dėl diskriminacijos seksualinės orientacijos pagrindu. Todėl EŽTT nustatė atskirą Konvencijos 13 straipsnio pažeidimą. EŽTT pasisakė: atsižvelgiant į akivaizdžias nuorodas į pareiškėjų seksualinę orientaciją, viena iš priežasčių, dėl kurios buvo atsisakyta pradėti ikiteisminį tyrimą, buvo neigiamas teismų požiūris į tai, kad pareiškėjai atvirai demonstravo savo seksualinę orientaciją. Teismas taip pat pasisakė dėl nacionalinėje praktikoje dažnai naudojamo argumento – komentarų – skaičiaus. EŽTT pasisakė, kad komentarų skaičius galėtų būti laikomas svarbia aplinkybe, sprendžiant apie nusikalstamos veikos sunkumą ar kaltintinko baudžiamąją atsakomybę, tačiau tai nėra privalomas šios nusikalstamos veikos elementas pagal Baudžiamojo kodekso nuostatą. <...> Teismas nemano, kad yra nepagrįsta pripažinti, kad netgi vieno neapykantos komentaro paskelbimas, jau nekalbant apie tokius komentarus, kuriuose teigiama, kad tokius asmenis reikia „žudyti“, pareiškėjo socialinio tinklo *Facebook* puslapyje, yra pakankamas, kad jie būtų vertinami rimtai.

Šios EŽTT bylos sprendimas dar kartą parodo formuojamą praktiką, kad jeigu nusikaltimo ar neapykantos kalbos metu yra aplinkybių, susijusių su galimu neapykantos motyvu, tai tokios aplinkybės privalo būti visapusiškai iširtos, tačiau atkreipia dėmesį į tai, kad nebūtina nustatyti pakartotinumą komentarų ir kad komentarai nebūtinai turi raginti panaudoti smurtą prieš asmenis, kad būtų laikomi neapykantos kalba.

3. TEMA NEAPYKANTOS NUSIKALTIMŲ IR NEAPYKANTOS KALBOS POVEIKIS. POLICIJOS VAIDMUO PREVENČINĖJE VEIKLOJE IR BENDRADARBIAVIMAS SU NEVYRIAUSYBINĖMIS ORGANIZACIJOMIS. PAGALBOS NEAPYKANTOS NUSIKALTIMŲ AUKOMS TEIKIMAS

Mokymo dalies tikslas – pristatyti nusikaltimų ir neapykantos kalbos poveikio ypatumus, policijos ir bendruomenių bendradarbiavimo aspektus ir pagalbos teikimą nukentėjusiems asmenims.

Uždaviniai:

1) padėti suprasti mokymo dalyviams, koks yra neapykantos nusikaltimų ir neapykantos kalbos poveikis nukentėjusiems;

2) paaiškinti pagalbos teikimą nukentėjusiems nuo neapykantos nusikaltimų ir neapykantos kalbos;

3) apžvelgti policijos vaidmenį prevencinėje veikloje ir bendradarbiavimo galimybes su nevyriausybinėmis organizacijomis.

Mokymo metodai – aiškinimas, diskusija, užduočių sprendimas ir aptarimas.

Trukmė. 1 temai skirtinas laikas – 1 akad. val. (45 min.). Rekomenduojama skirti 1 potemei (Neapykantos nusikaltimų ir ir neapykantos kalbos poveikis) – 20 min., 2 potemei (Policijos vaidmuo prevencinėje veikloje ir bendradarbiavimas su nevyriausybinėmis organizacijomis) – 15 min., 3 potemei (Pagalbos neapykantos nusikaltimų aukoms teikimas) – 10 min.

Papildomi svarbūs patarimai dėstančiajam: nagrinėjamos temos metu bus nagrinėjama užduotis, kurią sudaro keli sudėtiniai tarpusavyje susiję klausimai apie neapykantos nusikaltimų ir neapykantos kalbos poveikį ir jo ypatumus. Taip pat bus pateikti praktiniai patarimai dėl bendradarbiavimo su nevyriausybinėmis organizacijomis. Todėl svarbu atkreipti dalyvių dėmesį, kuo svarbi nevyriausybinių organizacijų veikla šioje srityje. Pabaigoje siūloma akcentuoti svarbiausius bendradarbiavimo formatus.

MOKYMŲ PLANAS				
3 TEMA. NEAPYKANTOS NUSIKALTIMŲ IR IR NEAPYKANTOS KALBOS POVEIKIS. POLICIJOS VAIDMUO PREVENČINĖJE VEIKLOJE IR BENDRADARBIAVIMAS SU NEVYRIAUSYBINĖMIS ORGANIZACIJOMIS. PAGALBOS NEAPYKANTOS NUSIKALTIMŲ AUKOMS TEIKIMAS				
Eil. Nr.	Potemės (teorijos dėstymas ir užduočių sprendimas)	Skiriamas laikas	Mokymo metodai	Reikalingos priemonės

1.	1.1.	Teorijos dėstymas: Neapykantos nusikaltimų ir neapykantos kalbos poveikis.	10 min.	Aiškinimas, lyginimas, diskusija	Skaidrės
	1.2.	Dviejų užduočių, susijusių su 1 poteme, sprendimas.	10 min.	Darbas grupėse (po 3- 4 dalyvius), aptarimas	Atspausdinta ar ekrane rodomas užduočių aprašymas
2.	2.1.	Teorijos dėstymas: Policijos vaidmuo prevencinėje veikloje ir bendradarbiavimas su nevyriausybinėmis organizacijomis.	15 min.	Aiškinimas, lyginimas, diskusija	Skaidrės
	2.2.	Teorijos dėstymas: Pagalbos neapykantos nusikaltimų aukoms teikimas.	10 min.	Aiškinimas, lyginimas, diskusija	Skaidrės

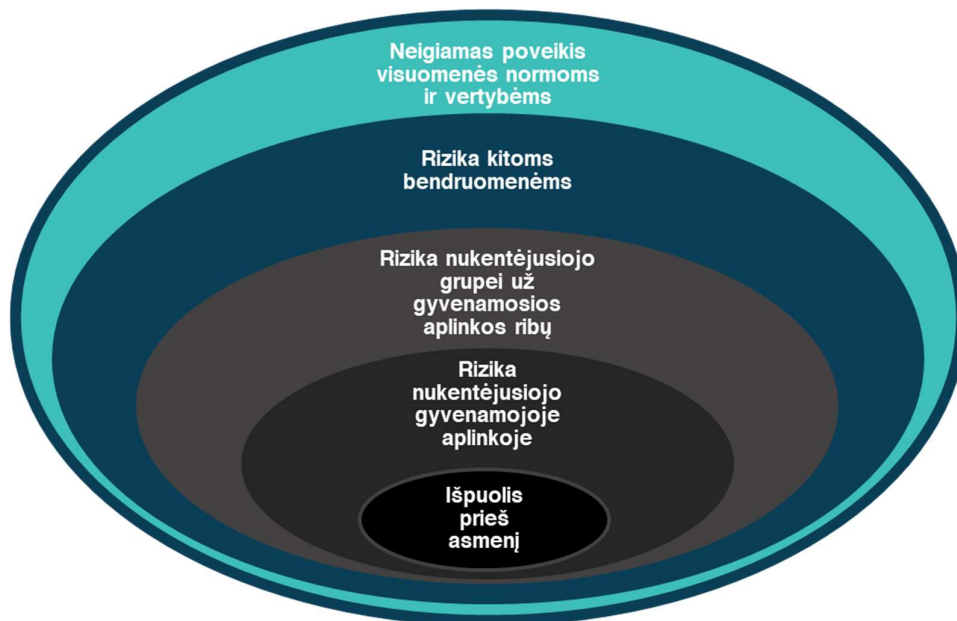
Neapykantos nusikaltimų ir neapykantos kalbos poveikis

Neapykantos nusikaltimai ir neapykantos kalba dažniausiai nebūna nukreipti tik į konkretų asmenį. Neapykantos nusikaltimai siunčia neigiamą žinią žmonių grupėms, kurioms nukentėjusieji realiai ar tariamai priklauso ir aiškiai parodo, kad tokia žmonių grupė bendruomenėje nepageidaujama, nevertinama, niekinama. Tokie nusikaltimai ar neapykantos kalbos sukelia aukoms didelį *nerimą, baimę, siaubą ir daro psichologinę žalą*. Taigi, be akivaizdžių padarinių, tokių kaip fiziniai sužalojimai ar stresas, kuriuos sukelia neapykanta motyvuotos veikos, daugelis nukentėjusiųjų patiria ir socialinius bei psichologinius padarinius. Tyrimų duomenimis, psichologinės pasekmės aukoms dėl patirtų santykinai nedidelių neapykantos nusikaltimų gali būti didesnės negu sąlyginai rimtesnių neapykantos nusikaltimų⁶⁷.

L. Labanauskas „Neapykantos nusikaltimų pažeidžiamų bendruomenių kokybinio tyrimo ataskaitoje“ pateikia mokslininkų Iganski ir Levin įžvalgas apie tai, kad didžioji dalis neapykantos pasireiškia kaip neapykantos kalba. Apie tokią neapykantos kalbą ir neapykantos incidentus dažnai nepranešama, tačiau tai nereiškia, kad jos poveikis yra nedidelis. Labai svarbu pažymėti, kad tiek neapykantos kalba, tiek ir neapykantos

⁶⁷ <https://www.osce.org/odihr/prosecutorsguide?download=true>

nusikaltimai daro didelę žalą ne tik atskiriems asmenims, bet ir visai bendruomenei bei visuomenei. Tai gerai atsispindi mokslininko Iganski pateiktame paveikslėlyje.

7 pav. Neapykantos nusikaltimų poveikis ir žala visuomenei (šaltinis: Iganski, 2001. L. Labanauskas. Neapykantos nusikaltimų pažeidžiamų bendruomenių kokybinio tyrimo ataskaita. Vidaus reikalų ministerija, 2019)

Neapykantos nusikaltimų poveikis ne kiekvienam nukentėjusiam asmeniui sukelia tuos pačius padarinius ar išgyvenimus. Kaip ir kitų nusikalstamų veikų atvejais, skirtingus asmenis traumavimas veikia skirtingai. Nukentėjusieji nuo neapykantos nurodo tokius sunkumus, su kuriais susidūrė po įvykio⁶⁸:

- sunkumai darbe arba mokymo įstaigoje;
- su asmeniniais santykiais susiję sunkumai šeimoje ar draugų rate;
- sumažėjęs pasitikėjimas aplinkiniais, dažnesni ginčai ir konfliktai, nutolimas nuo artimų žmonių;
- emocinė įtampa, kuri reiškiasi polinkiu į depresiją, atsiribojimu, nerimu, nervingumu, sumažėjusiu pasitikėjimu savimi, sutrikusiu miegu, koncentracijos sutrikimu, padidėjusiu baimės ir nesaugumo jausmu;

⁶⁸ Pagalba nukentėjusiems nuo homofobinių, bifobinių ir transfobinių neapykantos nusikaltimų. Autorių kolektyvas. Praktinis vadovas, Vilnius: Nacionalinė LGBT teisių organizacija, 2016.

- psichosomatiniai simptomai – galvos skausmai, sutrikusi žarnyno veikla, valgymo įpročių pasikeitimas, nuovargio jausmas, pakilęs kraujospūdis, raumenų įtampa, nugaros skausmai.

Tyrimo⁶⁹ metu atlikti interviu su LGBT asmenimis atskleidė specifinius šių asmenų poreikius, kurie galėtų būti sugrupuoti į šias pagrindines kategorijas:

- Saugumo poreikis;
- Poreikis „priklausyti“;
- Pagalbos ir pripažinimo poreikis.

Saugumo poreikis. Poreikis jaustis saugiam išlieka aktualus nepaisant ar nukentėjęs patyrė fizinį užpuolimą ar tik žodinį įžeidimą. Paprastai nukentėjusieji nuo neapykantos nusikaltimų ir neapykantos kalbos patiria šoko būseną, gali sunkiai orientuotis aplinkoje ar jausti nesaugumo jausmą. Tinkama reakcija po įvykio gali sušvelninti patiriamą psichologinės traumos poveikį. Labai svarbi pirmoji aplinkinių asmenų tinkama reakcija į įvykį, jų išreikšta empatija nukentėjusiajam. Suteikiamas saugumo jausmas yra labai svarbus ir dažnai lemia tai, kaip nukentėjęs asmuo jausis vėliau, ir turės didelės reikšmės bendrai nukentėjusio asmens būsenai. Kalbant apie nukentėjusiųjų poreikius, svarbu nepamiršti ir apsaugos nuo pakartotinio traumavimo. Daug laiko reikalaujantys procesiniai veiksmai, pakartotinis pasakojimas apie įvykio aplinkybes ir kiti procesiniai veiksmai verčia nukentėjusius asmenis iš naujo išgyventi nemalonius jausmus, susijusius su nusikaltimu.

Poreikis priklausyti. Keli tyrimo dalyviai išreiškė poreikį priklausyti tam tikrai socialinei grupei, kai valstybė garantuoja pagrindines žmogaus teises, nepaisant lyties, amžiaus, religijos ar seksualinės orientacijos.

Pripažinimo ir pagalbos poreikis. Nusikaltimu padarytos žalos, tiek materialinės, tiek nematerialinės (emocinės) pripažinimas bei patvirtinimas, kad nusikaltimas padarytas būtent dėl aukos tapatybės, atspinti esminius nukentėjusiųjų asmenų poreikius⁷⁰.

Kitame tyrime⁷¹ nustatytos panašios tendencijos. Neapykantos nusikaltimų ir neapykantos kalbos poveikis pažeidžiamoms bendruomenėms pasireiškia baime. Vertinant, pagal tiriamų asmenų reakciją teigiama, kad patirti incidentai įbaugina asmenis, priklausančius pažeidžiamoms grupėms. Dažnai patyrę incidentus asmenys bijo pažeidėjų keršto, gėdijasi dėl patirtų išgyvenimų, baiminasi, kad bus patys apkaltinti, nenori, kad

⁶⁹ Pagalba nukentėjusiems nuo homofobinių, bifobinių ir transfobinių neapykantos nusikaltimų. Autorių kolektyvas. Praktinis vadovas, Vilnius: Nacionalinė LGBT teisių organizacija. 2016.

⁷⁰ Ten pat.

⁷¹ Labanauskas L. Neapykantos nusikaltimų pažeidžiamų bendruomenių kokybinio tyrimo ataskaita. Vidaus reikalų ministerija. 2019.

artimieji sužinotų apie patirtus nemalonius incidentus. Reikia pažymėti, kad nesaugumo jausmą bei įtampą dėl žodinių komentarų, užgauliojimų ar net nusikalstamų veikų gali patirti ir asmenys, kartu pasirodantys viešoje vietoje ar sudarę santuokas su romų, musulmonų ar kitos rasės asmenimis. Romai, kitos rasės asmenys ir musulmonai gali jaustis vieniši ir atskirti nuo visuomenės. Juos lydi įtampa ir baimė bei nesaugumo jausmas, dėl to jie jaučiasi beveičiais visuomenės nariais ir reiškia priešiškas nuostatas tiek pačiai valstybei, tiek ir jos gyventojams. Žydai ir LGBT asmenys teigė, kad apsiriboja bendravimu tik su savo grupe, artimais ir patikimais kolegomis, bičiuliais ir draugais. Taip pat, LGTB asmenys nurodė, kad jaučiasi nesaugūs ir dėl savo artimųjų, nes viešas LGBT asmenų atsiskleidimas gali sukelti nesaugumo jausmą net ir jų šeimos nariams. Didelius sunkumus patiria ir translyčiai asmenys, pirmiausia dėl lytinės tapatybės. Jų patiriamos patyčios, užgauliojimai, incidentai ar net patiriamas fizinis smurtas priverčia išgyventi stresą, įvairias psichologines problemas, gali sukelti depresiją, miego sutrikimus, bandymus žudyti. Nuolatinis aplinkinių asmenų engimas verčia romų bendruomenės narius užsisklęsti savyje, jaustis nevisaverčiais, atskirtais. Pažeidžiamų grupių asmenys jaučia nepasitikėjimą, nesaugumą dėl savo identiteto, todėl stengiasi neprasitarti, kad yra žydai ar romai⁷².

- **Užduotys:** *Neapykantos nusikaltimų ir neapykantos kalbos poveikis*

Užduotis Nr. 1⁷³

Paprašykite, kad mokymo dalyviai užrašytų atvejį dėl neapykantos, su kuriuo susidūrė praktikoje. Jeigu tokių neturi, tada paprašyti sukurti po įžeidžiamą komentarą ir su juo susijusį nukentėjusiojo pareiškimą.

PASTABA. Paaiškinkite, kad niekas neprivalės jų skaityti garsiai, tačiau bus galima panaudoti mokymui kituose mokymuose.

Užduotis Nr. 2

Pasvarstykite, ar visa bendruomenė gali tapti auka nusikaltimo, padaryto prieš vieną individą⁷⁴.

⁷² Ten pat.

⁷³ Įgyvendinant projektą „Efektyvus atsakas į neapykantos nusikaltimus ir neapykantos kalbą Lietuvoje didinimas“ (angl. „#PoliceAcademy_LT: Promoting Effective Response to Hate Crimes and Hate Speech in Lithuania – PoliceAcademy“) bus sukurta video medžiaga, pagal kurią bus parengta užduotis mokymų dalyviams.

⁷⁴ Užduotys parengtos atsižvelgiant į mokymo programą „Teisės saugos pareigūnų mokymo apie neapykantos nusikaltimus programa“ (Training Against Hate Crimes for Law Enforcement (TAHCLE)). [žiūrėta 2020-02-01]. Prieiga interentu: <https://www.osce.org/odihr/tahcle>

Tyrimai rodo, kad nukentėjusieji asmenys nuo neapykantos nusikaltimų patiria sunkesnius pasekmes nei nukentėjusieji nuo kitų panašių nusikaltimų.

SVARBU: Pabrėžti, kad policijos pareigūnai imtųsi priemonių ir sustabdytų žeminančią ar užgauliojančią kalbą vartojančius asmenis.

Policijos vaidmuo prevencinėje veikloje ir bendradarbiavimas su nevyriausybinėmis organizacijomis

Vykdamas prevenciją dėl neapykanta motyvuotų nusikalstamų ir neapykantos kalbos, reikėtų vadovautis rekomendacijomis „Rekomendacijos valstybės institucijoms ir įstaigoms dėl pažeidžiamų bendruomenių poreikių dėl jų apsaugos nuo neapykantos nusikaltimų ir paramos nusikaltimų aukoms“, kuriose nurodytos pareigūnams veiklos⁷⁵:

- policijos institucijoms vietos lygiu užmegzti ir palaikyti ryšius su pažeidžiamomis bendruomenėmis, organizuoti bendrus susirinkimus, tiesiogiai teikti joms informaciją apie galimybes pranešti apie neapykantos incidentus;

- parengti informaciją įvairiomis kalbomis (lankstinukus ar elektroninius naujienlaiškius), kur būtų visiems suprantamai paaiškintos asmenų teisės, informuojama, kaip ir kur galima pranešti apie neapykantos incidentus, kokią pagalbą galima gauti, ir šią informaciją platinti taip, kad ji pasiektų pažeidžiamas bendruomenes (pvz., platinti migracijos tarnybose, universitetuose, studentų bendrabučiuose, įmonėse, kur dirba pažeidžiamoms grupėms priklausantys asmenys, maldos namuose, dėl LGBT asmenų – platinti įvairių LGBT organizacijų ar žmogaus teisių renginių metu, baruose ir naktiniuose klubuose ir pan.);

- stiprinti visuomenės švietimą žmogaus teisių ir įvairovės klausimais, ypač švietimo įstaigose;

- rengti mokymus ir (ar) kitas švietėjiškas priemones žmogaus teisių ir nediskriminavimo užtikrinimo klausimais darbuotojams, kuriems tenka bendrauti su pažeidžiamoms bendruomenėms priklausančiais asmenimis;

- policijos įstaigoms ir kt. teisėsaugos institucijoms aktyviai viešinti baudžiamosios atsakomybės už neapykantą kurstančias kalbas ir neapykantos nusikaltimus taikymo atvejus.

⁷⁵ 2020 m. sausio 13 d. Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerija parengė raštą Nr. D-210, kuriame išdėstė rekomendacijas teisėsaugos pareigūnams „Dėl baudžiamosios atsakomybės už neapykantos nusikaltimus ir neapykantą kurstančias kalbas taikymo“.

Šios veiklos ir priemonės sustiprintų teisėsaugos institucijų ir pažeidžiamų bendruomenių pasitikėjimą, paskatintų nukentėjusius asmenis pranešti apie tokio pobūdžio nusikalstamas veikas ateityje.

Lietuvos policijos generalinis komisaras 2019 m. gruodžio 20 d. įsakymu Nr. 5-V-959 patvirtino „Lietuvos policijos bendruomenės pareigūnų privalomų įgyvendinti prevencijos veiklų 2020 m. kalendorių“. Šiame kalendoriuje numatytos veiklos ir priemonės galėtų būti siejamos su neapykantos nusikaltimų ir neapykantos kalbos prevencija:

- Tarptautinės tolerancijos dienos minėjimas socialiniuose tinkluose ir visuomenės informavimo priemonėse;
- Tarptautinės neįgaliųjų žmonių dienos minėjimas;
- Patyčių prevencija socialiniuose tinkluose ir visuomenės informavimo priemonėse;
- Priemonė, skirta nusikaltimų elektroninėje erdvėje prevencijai;
- Reguliarūs susitikimai su seksualinės orientacijos, rasės, tautybės, religijos ir kitomis pažeidžiamomis bendruomenėmis.

Neapykantos nusikaltimai gali turėti ilgalaikį poveikį pažeidžiamoms bendruomenėms. Pagal policijos realius veiksmus reaguojant į neapykantos nusikaltimus ir bendradarbiavimą su tokiomis grupėmis priklauso, ar bus sukurtas, ar sugriautas pasitikėjimas policija tiek iš nukentėjusių asmenų pusės, tiek ir iš bendruomenių. Norint sumažinti neapykantos nusikaltimų skaičių, policija turi pritraukti bendruomenes ir duoti aiškiai suprasti, kad neapykantos nusikaltimai nebus toleruojami. Rekomenduojama kiekviena proga patarti bendruomenėms, kaip svarbu pranešti net apie mažus incidentus (apraškas), net jei jie dar nėra traktuojami kaip nusikaltimai, ir užtikrinti, kad žmonės gautų iš policijos informaciją, kurios tikisi. Svarbu paaiškinti pažeidžiamoms bendruomenėms ir nevyriausybinėms organizacijoms, kurios atstovauja pažeidžiamas grupes, apie konkrečius teisėsaugos pareigūnų priimtus sprendimus dėl neapykantos nusikaltimų ir neapykantos kalbos, pavyzdžiui, paaiškinti, kodėl buvo atsisakyta pradėti ikiteisminius tyrimus, ar kodėl jie buvo nutraukti, ar nebuvo kvalifikuoti kaip neapykantos nusikaltimai ar neapykantos kalba. Atviras dialogas padėtų sukurti ar pagerinti pažeidžiamų grupių ir jų interesus atstovaujančių nevyriausybinių organizacijų pasitikėjimą policija.

Policijos pareiga aktyviai dirbti, siekiant pažinti bendruomenes aptarnaujamoje teritorijoje, užmegzti su jomis ryšį, išsiaiškinti jų reikmes (poreikius). Yra keletas žingsnių, padedančių policijai sukurti gerus ryšius su bendruomenėmis, įsipareigojant keistis informacija ir tokiu būdu mažinti nusikaltimus.

Praktiniai patarimai dėl bendradarbiavimo su nevyriausybine organizacija (toliau – NVO)⁷⁶

Pirmieji žingsniai – ryšio sukūrimas.

Jei dar nesate užmezgę ryšio su NVO, atstovaujančia pažeidžiamą bendruomenę, pradėkite būtent nuo kontakto užmezgimo. Pradžioje susitikimai galėtų būti neformalūs. Pavyzdžiui, suorganizavus neformalų susitikimą, būtų galima pasidalinti patirtimi apie policijos veiklą, suteikti informacijos apie teisės aktus, reglamentuojančius policijos veiklą, o NVO atstovai pasidalintų savo patirtimi apie organizacijos veiklą. Tai paskatintų įgauti pasitikėjimo ir rasti priimtinius bendradarbiavimo būdus abiem pusėms. Pasitikėjimui sukurti reikia laiko. To neįmanoma padaryti per vieną kartą. Bendruomenės įtraukimas – tai ilgai trunkantis procesas, reikalaujantis pastangų. Vienas iš būdų sukurti ryšius su bendruomene – tai surasti aktyvų asmenį iš tos bendruomenės, kuris užtikrintų informacijos tiekimą policijai apie bendruomenės vidaus gyvenimą. Tai galėtų būti asmenys, kurie eina formalias pareigas toje bendruomenėje, pvz., skirsto labdarą, ar neina jokių pareigų, bet geriau nei policija supranta bendruomenės gyvenimą ir patys savo noru gali skirti laiko, kad padėtų policijai.

Dalykiško bendradarbiavimo nauda abiem pusėms

Aptarkite galimą bendradarbiavimą ir pagalbą nukentėjusiam asmeniui nuo neapykantos kalbos ar neapykantos nusikaltimo suteikimą. Pagalbos suteikimas apimtų tiek nukentėjusiojo palaikymą, tiek ir tolesnę teisinę bei psichologinę pagalbą. Kuriant ir palaikant bendruomenių pasitikėjimą policija, labai svarbu, kad policija būtų atvira ir sąžininga. Tai reiškia, kad su nusikaltimų aukomis būtų elgiamasi pagarbiai, jų pareiškimai priimami rimtai. Aukos poreikiai turi būti nustatomi ir jie užtikrinami.

Kitas būdas bendradarbiauti su pažeidžiama bendruomene ir pelnyti jos pasitikėjimą, – tai sukurti nepriklausomą patarėjų grupę (NPG)⁷⁷.

⁷⁶ Praktiniai patarimai parengti pagal rekomendacijas Hate Crime Operational Guidance. College of Policing. 2014. [žiūrėta 2020-02-01]. Prieiga internetu: <https://www.college.police.uk/What-we-do/Support/Equality/Documents/Hate-Crime-Operational-Guidance.pdf> Taip pat žr. Perry J. and Franey P. Policing hate Crime against LGBTI persons: Training for a Professional Police Response. 2017. Taip pat žr. Teisėsaugos pareigūnų mokymo apie neapykantos nusikaltimus programą (Training Against Hate Crimes for Law Enforcement (TAHCLE)). [žiūrėta 2020-02-01]. Prieiga internetu: <https://www.osce.org/odihr/tahcle>

⁷⁷ Medžiaga parengta pagal rekomendacijas Hate Crime Operational Guidance. College of Policing. 2014: Nepriklausoma patarėjų grupė (NPG) Independent advisory group (IAG). Užsienio šalių patirtis rodo, kad gerai parengta NPG gali įtraukti bendruomenes į sėkmingą bendradarbiavimą. Tokių grupių veiklos sritis gali apimti ir kreipimasis dėl problemų į tokios bendruomenės, kaip LGBT, romų ir kitų. NPG tikslas – užtikrinti nepriklausomą stebėseną, kontrolę, dalyvavimą policijos veiklose neįsipareigojant siekti rezultatų. Jos stebėseną vykdo drauge su policijos pajėgomis ir bendruomenėmis, kurioms jie atstovauja. Tačiau policija neįsipareigoja vadovautis jų patarimais. Tokio bendradarbiavimo nauda – galimybė sustiprinti vykdomą veiklą, bet tai nedaro įtakos policijos įstaigų atsakomybei ar atskaitomybei. NPG turi (privalo): kritiškai vertinti policiją, jos politiką ir praktiką; gebėti daryti nešališką, pamatuotą, etišką savo patirties vertinimą; gebėti teikti aktualią

Reguliarus bendravimas

Laikas, praleistas kuriant ryšius su bendruomene, padės užsitikrinti bendruomenės palaikymą ir bendradarbiavimą įvykus neapykantos nusikaltimams. Svarbu nusistatyti reguliarų bendravimą su NVO ir jo laikytis. Reguliarus bendravimas stiprina pasitikėjimą ir nuoširdų santykių palaikymą.

Skubių susitikimų organizavimas po specifinio, jautraus įvykio, turinčio įtaką pažeidžiamoms bendruomenėms

Kartais gali pasitaikyti nesusipratimų ar netinkamų interpretacijų dėl policijos veiksmų. Svarbu, kad tokie atvejai būtų išnagrinėti ir paaiškinti. Įvykus tokiems atvejams, policija turi būti atvira, bendrauti ir informuoti NVO apie tolimesnius policijos veiksmus. Aktyvus bendravimas ir bendradarbiavimas su NVO padėtų nukentėjusiam asmeniui ir / ar jo šeimai ir užtikrintų saugumo jausmą visai pažeidžiamai bendruomenei.

Remkitės savo pasiekimais

Bendradarbiavimas su NVO, atstovaujančia pažeidžiamas bendruomenes, paprastai prasideda nuo mažų įsipareigojimų. Jeigu vyksta reguliarūs susitikimai ir diskusijos, tai rodo, kad dirbama tinkama linkme. Tokia veiklą reikia palaikyti ir labiau įgalinti NVO teikti nukentėjusiems asmenims pagalbą ir palaikymą. Jeigu yra nukentėjusio asmens sutikimas, apie jo būklę galima informuoti ir NVO. Jeigu NVO teikia pagalbą nukentėjusiajam, galima gauti iš NVO nukentėjusiojo atsiliepimą apie policijos darbą.

Pasitikrinti, ar bendras darbo tikslas duoda reikiamus rezultatus

Policija nukentėjusiam nuo neapykantos kalbos ir neapykantos nusikaltimų asmeniui pagalbą teikia teisės aktų nustatyta tvarka. Tolesnę pagalbą turėtų teikti NVO, todėl labai svarbu bendradarbiaujant su NVO pasiteirauti, ar visa reikiama pagalba teikiama nukentėjusiam ir ar pagalbos teikimui yra pakankamai lėšų. Atsiradus lėšų trūkumui, policija turėtų ieškoti galimybių, kaip padėti nukentėjusiam asmeniui.

Svarbu žinoti abiejų bendradarbiaujančių pusių (policijos ir NVO) galimybes padedant nukentėjusiam asmeniui.

Pavyzdžiui, NVO negali garantuoti, kad nukentėjęs asmuo norės pranešti apie įvykdytą nusikaltimą ir norės aktyviai dalyvauti jo tyrime. Lygiai taip pat policija negali garantuoti, kad baudžiamasis persekiojimas bus sėkmingas.

informaciją; būti įsipareigojus gerinti bendruomenės ir policijos ryšius. Kartais šis procesas gali būti su iššūkiais, bet gali atnešti teigiamus pokyčius. Praktikoje yra atvejų, kai NPG patarimai padėjo kritinėse situacijose ir yra sveikintini (pvz., operacija „Trišakis“, kuris užkardė ginkluotą nusikaltimą Londone).

NVO ir pilietinės visuomenės organizacijų, atstovaujančių pažeidžiamoms bendruomenėms, sąrašas⁷⁸

Lietuvos žydų bendruomenė
Pylimo g. 4, 01117,
Vilnius, Tel.: +3702613 003
El. p.: info@lzb.lt

Kauno žydų bendruomenė
Gedimino g. 47, Kaunas
Tel.: +370 37 203717

Lietuvos gėjų lyga – Nacionalinė LGBT teisių organizacija
Pylimo g. 21, Vilnius
Tel.: +370 5 2610314
El. p.: office@gay.lt

Lietuvos romų bendruomenė
Puipinės g. 1B, Vilnius
Tel.: +37063721575
El. p. sareroma@takas.lt

Baltijos regiono romių asociacija
Vaduvos g. 32-31, Vilnius
Tel.: +37069985958
El. p. sareromalt@gmail.com

Lietuvos musulmonų religinių bendruomenių taryba – Muftiatas
Smolensko g. 19, Vilnius
Tel.: +37067903415
El. p. beganskas@gmail.com

Ruklos pabėgėlių priėmimo centras
Karaliaus Mindaugo g. 18, Rukla, Jonavos rajonas
Tel.: +370 349 73377
El. p. centras@rppc.lt

Tolerantiško jaunimo asociacija
A.Jakšto 9-133, Vilnius
Tel. +370 526 18483
El. p. info@tja.lt

Lietuvos čigonų bendrija „Čigonų laužas“
Eišiškių pl. 95, Vilnius
Tel. +370 5 210 41 35
El. svetainė: www.roma.lt

⁷⁸ Pateiktas NVO ir pilietinės visuomenės organizacijų, atstovaujančių pažeidžiamoms bendruomenėms, sąrašas nėra pilnas.

Romų visuomenės centras
Metalo g. 23a, LT-02190 Vilnius
Tel. 370 5 210 41 34

Lietuvos Raudonojo Kryžiaus draugija
A. Juozapavičiaus g.10A, Vilnius
[Tel.: +370 5 2628037](tel:+37052628037)
El. svetainė: www.redcross.lt

Lietuvos Caritas administracija:
Papilio g. 5, Kaunas
Tel. +370 (67) 46 60 49
El. p.: info@caritas.lt

Pagalbos neapykantos nusikaltimų aukoms teikimas⁷⁹

Asmenys, nukentėję nuo neapykantos nusikaltimų ar neapykantos kalbos, turi daug panašių poreikių, kokius turi ir asmenys, nukentėję nuo kitų nusikalstamų veiky, tačiau vertinant kilusius padarinius galima įžvelgti, kad asmenų, nukentėjusių nuo neapykantos nusikaltimų ir neapykantos kalbos, poreikiai yra specifiniai. Dažniausiai nuo neapykantos kalbos ir neapykantos nusikaltimų nukentėję asmenys išpuolį vertina kaip pasikėsimą į jų tapatybės šerdį, jų giluminį savęs įvaizdį. Tuo tarpu nukentėję nuo kitų nusikalstamų veiky, nebūtinai taip jaučiasi. Neapykantos nusikaltimai iš esmės turi bauginimo poveikį, todėl pasireiškia ir pakartotinio traumavimo rizika. Nukentėję nuo neapykantos nusikaltimų ar neapykantos kalbos laikomi pažeidžiami, o jų poreikių įvertinimui turi būti skiriamas ypatingas dėmesys⁸⁰. Deramai įvertinus specifinius nukentėjusių poreikius, galima planuoti atitinkamą pagalbą⁸¹.

Teikiant pagalbą nukentėjusiam asmeniui labai svarbu vadovautis Europos Parlamento ir Tarybos 2012 m. spalio 25 d. priimta Direktyva 2012/29ES, kurioje nustatyti vienodi minimalūs nukentėjusių teisių apsaugos standartai. Šios direktyvos nuostatos perkeltos į Lietuvos nacionalinius teisės aktus nuo 2016 m. kovo 1 d. Šioje direktyvoje nustatyta, kad nusikaltimų aukos turėtų būti pripažįstamos aukomis ir su jomis turėtų būti elgiamasi pagarbiai, jautriai ir profesionaliai, nediskriminuojant jų jokių pagrindų, pavyzdžiui, dėl rasės, odos spalvos, tautinės ar socialinės kilmės, genetinių ypatybių, kalbos, religijos

⁷⁹ Patarimai, kaip bendrauti su nukentėjusiu asmeniu, bus pateikti 5-je metodologijos temoje: Nukentėjusių nuo neapykantos nusikaltimo ir liudytojų apklausos ypatumai.

⁸⁰ Tai nustatyta ir Direktyvoje 2012/29/ES, kuria nustatomi būtiniausi nusikaltimų aukų teisių, paramos joms ir jų apsaugos standartai ir kuria pakeičiamas Tarybos pamatinis sprendimas 2001/220/TVR, 22 str. 3 d. [žiūrėta 2020-02-01]. Prieiga internetu <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:32012L0029&from=LT>

⁸¹ Pagalba nukentėjusiems nuo homofobinių, bifobinių ir transfobinių neapykantos nusikaltimų. Autorių kolektyvas. Praktinis vadovas, Vilnius: Nacionalinė LGBT teisių organizacija. 2016.

ar tikėjimo, politinių ar kitokių pažiūrų, priklausymo tautinei mažumai, turtinės padėties, kilmės, negalios, amžiaus, lyties, lytinės raiškos, lytinės tapatybės, seksualinės orientacijos, gyventojų statuso ar sveikatos. Visų kontaktų metu su kompetentingomis valdžios institucijomis, kurių veikla susijusi su baudžiamuoju procesu, ir visose su aukomis ryšius palaikančiose tarnybose, pavyzdžiui, paramos aukoms ar atkuriamojo teisingumo paslaugų tarnybose, turėtų būti atsižvelgiama į aukų asmeninę padėtį ir neatidėliotinus poreikius, amžių, lytį, galimą negalią ir brandą, visapusiškai gerbiant jų fizinę, psichinę ir moralinę neliečiamybę. Nusikaltimų aukos turėtų būti apsaugotos nuo antrinės ir pakartotinės viktimizacijos, bauginimo bei keršto, joms turėtų būti teikiama tinkama parama siekiant padėti atsigauti ir užtikrinta teisė kreiptis į teismą. Vadovaujantis minėta direktyva, visi nuo nusikaltimų nukentėję asmenys turi gauti deramą dėmesį, tačiau ypatingai akcentuojamas poreikis apsaugoti nukentėjusiuosius, kurie pripažįstami ypač pažeidžiamais. Šiems asmenims turi būti pritaikytos individualizuotos specialios apsaugos priemonės⁸². Nukentėjusieji nuo neapykantos nusikaltimų laikytini specialiųjų poreikių turinčiais asmenimis. Svarbu įvardinti, kad nukentėjusieji turi teisę turėti lydintį asmenį. Pavyzdžiui, jei žmogų gąsdina ikiteisminis procesas, būtų gerai pasiūlyti ne tik turėti lydintį asmenį, bet ir teisinį atstovą. Rekomenduojama jautriai užduoti klausimus, paprašant papasakoti, kas nutiko, pasiūlyti daryti garso ar vaizdo įrašą, paklausti, ar jaučiasi saugus grįžti namo, gyventi netoli vietos, kur, pvz., buvo užpulti ir pan.

Šiuo metu Lietuvoje nėra nė vienos pagalbos tarnybos, kuri veiktų „vieno langelio“ principu ir teiktų kompleksinę pagalbą visų nusikaltimų aukoms. Tačiau nukentėjusiesiems galima įteikti turimas informacines skrajutes, kuriose būtų nurodyti emocinės paramos linijų kontaktai, nemokamą teisinę pagalbą teikiančių institucijų (valstybės garantuojamos teisinės pagalbos), nevyriausybinių organizacijų, judėjimų ir kiti potencialiai naudingi kontaktai, kurie galėtų padėti nukentėjusiam dėl neapykantos nusikaltimų asmeniui⁸³.

⁸² Specialių apsaugos poreikių vertinimą reguliuoja Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro patvirtintos „Rekomendacijos dėl nukentėjusiųjų specialiųjų apsaugos poreikių vertinimo“ ir Lietuvos Respublikos baudžiamosios kodekso nuostatos. Taip pat žr. Murauskienė, D. Rekomendacijos dėl baudžiamosios atsakomybės už neapykantos nusikaltimus ir neapykantą kurstančias kalbas taikymo. Vidaus reikalų ministerija. 2019.

⁸³ Pareigūno bendravimas su nukentėjusiais. Autorių kolektyvas. Praktinis vadovas. Žmogaus teisių stebėjimo institutas. 2018. [žiūrėta 2020-02-0]. Prieiga internetu: <https://www.teismai.lt/data/public/uploads/2019/03/pareiguno-bendravimas-su-nukentejusiais-2019.pdf>

**4. TEMA FAKTINIŲ DUOMENŲ FIKSAVIMAS IR VERTINIMAS ĮTARIANT
NEAPYKANTOS ATVEJĮ: DISKRIMINACINIŲ POŽIŪRIŲ RODIKLIAI (INDIKATORIAI).
ATVEJŲ ANALIZĖ**

Mokymo dalies tikslas – supažindinti policijos pareigūnus su diskriminaciniais požiūrių (pažiūrų) rodikliais – indikatoriais, kurių esant, galima manyti, kad įvykdytas neapykantos nusikaltimas.

Uždaviniai: 1) pateikti diskriminacinio pažiūros rodiklio – indikatoriaus sąvoką; 2) pateikti ir paaiškinti diskriminacinių pažiūrų rodiklius – indikatorius; 3) išnagrinėti pateiktas situacijas, susijusias su incidentais, neapykantos nusikaltimais ar neapykantos kalba.

Mokymo metodai – aiškinimas, diskusija, pavyzdžių aptarimas, atvejų analizė, analizės rezultatų pristatymas, apibendrinimas.

Trukmė. 1 temai skirtinas laikas – 2 akad. val. (90 min.). Rekomenduojama skirti 1 potemei (Faktinių duomenų fiksavimas ir vertinimas įtariant neapykantos atvejį: diskriminacinių požiūrių rodikliai (indikatoriai)) – 30 min., 2 potemei (Atvejų analizė) – 60 min.

Papildomi svarbūs patarimai dėstančiajam: nagrinėjamos temos metu bus nagrinėjami 5 pavyzdžiai, susiję su neapykantos ženklais. Taip pat parengti 3 atvejai, skirti atvejų analizei. Pabaigoje pateikiama 1 papildoma užduotis, esant poreikiui, jeigu bus išnagrinėti jau anksčiau aptarti atvejai.

MOKYMŲ PLANAS				
4 TEMA. FAKTINIŲ DUOMENŲ FIKSAVIMAS IR VERTINIMAS ĮTARIANT NEAPYKANTOS ATVEJĮ: DISKRIMINACINIŲ POŽIŪRIŲ RODIKLIAI (INDIKATORIAI). ATVEJŲ ANALIZĖ				
Eil. Nr.	Potemės (teorijos dėstymas ir atvejų analizė)	Skiriamas laikas	Mokymo metodai	Reikalingos priemonės
1.	Teorijos dėstymas: faktinių duomenų fiksavimas ir vertinimas įtariant neapykantos atvejį: diskriminacinių požiūrių rodikliai (indikatoriai).	30 min.	Aiškinimas, lyginimas, diskusija	Skaidrės
2.	Atvejų analizė: Trijų atvejų, susijusių su 4-a tema, analizė.	60 min. (apie 20 min. kiekvienam atvejui)	Darbas grupėse (po 3-4 dalyvius), aptarimas	Atspausdinta ar ekrane rodomas

	Papildomos užduoties atlikimas (esant laiko)			užduoties aprašymas
--	--	--	--	---------------------

Faktinių duomenų fiksavimas ir vertinimas įtariant neapykantos atvejį: diskriminacinių požymių rodikliai (indikatoriai)

Policijos pareigūnams, atvykusiems į įvykio vietą, svarbu ne tik tinkamai fiksuoti⁸⁴ galimus nusikalstamos veikos faktinius duomenis, bet ir įvertinti, ar nusikalstama veika turi diskriminacinių rodiklių-indikatorių, kurie gali būti siejami su neapykanta ar šališkumo motyvu. Vienais atvejais, kai įvykdyta nusikalstama veika, galima nesunkiai pastebėti ir atpažinti šališkumo motyvą, tačiau kitais atvejais šališkumo motyvas nėra aiškiai matomas. Policijos pareigūnams svarbu žinoti indikatorius, kurie signalizuoja galimą šališkumo motyvą. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos nuostatos⁸⁵ ir suformuota EŽTT⁸⁶ įpareigoja valstybes ištirti bet kokį šališkumo motyvą. Policijos pareigūnai ir prokurorai yra įpareigoti, esant pagrįstam įtarimui, kad neteisėtus veiksmus lėmė neapykantos motyvas, surinkti kaip galima daugiau duomenų, atskleidžiančių tikrąjį neteisėtų veiksmų motyvą, ir jų neignoruoti dėl savo išankstinių nuostatų⁸⁷.

Diskriminacinių požymių rodiklių (indikatorių) sąvoka⁸⁸:

⁸⁴ Daugiau apie pirminius veiksmus įvykio vietoje bus pateikiama šio leidinio kitose temose: 5. Nukentėjusiųjų nuo neapykantos nusikaltimo ir liudytojų apklausos ypatumai; 6. Policijos pareigūnų reagavimas į neapykantos nusikaltimus bei neapykantos kalbą ir pirminiai veiksmai įvykio vietoje. Atvejų analizė (praktinių situacijų sprendimai).

⁸⁵ Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.19841>
<https://manoteises.lt/wp-content/uploads/2014/03/Europos-%C5%BEmogaus-teisi%C5%B3-ir-pagrindini%C5%B3-laisvi%C5%B3-apsaugos-konvencija.pdf>

⁸⁶ EŽTT sprendimas byloje Nachova ir kiti prieš Bulgariją, peticijos Nr. 43577/98 ir 43579/98. Šios bylos faktinės aplinkybės yra tokios, kad Bulgarijoje suimant protestuojančius romų tautybės asmenis, du iš jų buvo nužudyti policijos pareigūnų. Teismas aiškiai pabrėžė, kad valstybė privalėjo išsiaiškinti pagal Konvencijos 14 straipsnį, imant jį kartu su Konvencijos 2 straipsnio procedūrinėmis pareigomis, ar dviejų jaunų čigonų nušovimas (P. Angelov ir p. Petkov), siekiant juos sulaikyti, buvo rasistiškai motyvuotas, tuo labiau, kad valdžios institucijos, įskaitant policiją, turėjo daug informacijos apie galimą rasinę diskriminaciją. Be to, policijos majoro G. šūkis operacijos metu „You damn Gypsies“ įremiant pistoletą į vieną iš nušautųjų iš karto po šūvių, atsižvelgiant į turimą informaciją apie rasinę diskriminaciją Bulgarijoje romų tautybės asmenų atžvilgiu, įpareigojo teisine institucijas detaliai ištirti visas gyvybės atėmimo aplinkybes ir faktus, kurie leistų nustatyti bet kokius galimus tokių veiksmų rasistinius motyvus, taip pat, ar jie buvo diskriminaciniai Konvencijos prasme, tačiau to šiuo atveju padaryta nebuvo.

Murauskienė. D. Rekomendacijos dėl baudžiamosios atsakomybės už neapykantos nusikaltimus ir neapykantą kurstančias kalbas taikymo. VRM. 2019. P. 11.

⁸⁷ Unmasking Bias Motives in Crimes: Selected Cases of the European Court of Human Rights. European Union Agency for Fundamental Rights, 2018.

Murauskienė. D. Rekomendacijos dėl baudžiamosios atsakomybės už neapykantos nusikaltimus ir neapykantą kurstančias kalbas taikymo. VRM. 2019. P. 11.

⁸⁸ Teisėsaugos pareigūnų mokymo apie neapykantos nusikaltimus programa (Training Against Hate Crimes for Law Enforcement (TAHCLE)) <https://www.osce.org/odihr/tahcle>

Objektyvūs faktai, aplinkybės ar modeliai, susiję su nusikalstama veika ar veikomis, kurios pavieniui ar drauge su kitais faktais ir aplinkybėmis rodo, kad pažeidėjo veika buvo visiškai ar iš dalies motyvuota bet kokios formos diskriminacijos ar diskriminacinių pažiūrų.

*Diskriminaciniai pažiūrų rodikliai-indikatoriai*⁸⁹:

- Nukentėjusio asmens suvokimas;
- Įvykio liudytojo ir / ar liudytojos suvokimas;
- Komentarai;
- Rašytiniai pareiškimai;
- Gestai;
- Piešiniai;
- Ženklinimas;
- Simboliai;
- Grafičiai;
- Įtariamojo ir nukentėjusio asmens skirtumai (etninė priklausomybė, religiniai įsitikinimai, kultūriniai skirtumai);
- Laikas;
- Vieta;
- Smurto pobūdis;
- Organizuotos neapykantos grupuotės veikla;
- Kitų motyvų nebuvimas.

Panašūs šališkumo indikatoriai pateikiami ir kitų autorių⁹⁰:

⁸⁹ Ten pat.

⁹⁰ CEPOL nuotoliniai mokymai. Neapykantos nusikaltimai. Šališkumo indikatorių tipai. [žiūrėta 2020-01-30].
Prieiga internetu:
https://enet.cepol.europa.eu/moodle/mod/scorm/player.php?a=192¤torg=articulate_rise&scoicd=922&esskey=1NFEQkT6Vm&display=popup&mode=normal

8 pav. Šališkumo indikatorių tipai (Šaltinis: Gerhard Haberler, 2016)

Svarbu gebėti įžvelgti ir atpažinti diskriminacinių pažiūrų rodiklius.

Diskriminaciniai pažiūrų rodiklių-indikatorių paaiškinimai

Nukentėjusio asmens ir / ar liudytojo suvokimas

- Kaip nukentėjęs asmuo ir įvykį matę liudytojai vertina nusikalstamą veiką? Ar jie mano, kad nusikalstama veika buvo įvykdyta dėl diskriminacinių pažiūrų?
- Ar nukentėjęs asmuo siejamas su pažeidžiama grupe?

Komentariai, rašytiniai pareiškimai, gestai, piešiniai, simboliai arba grafičiai

- Ar įtariamasis komentavo, reiškė pareiškimus, rodė gestus, skirtus įžeisti nukentėjusį asmenį dėl tikros ar tariamos priklausomybės tam tikrai grupei?
- Ar įvykio vietoje buvo palikta piešinių, simbolių ar grafičių, kurie galėtų būti siejami su neapykantos ženklais?

Įtariamo asmens ir nukentėjusio asmens etninės priklausomybės, religinių įsitikinimų ar kultūriniai skirtumai

- Ar skiriasi įtariamojo ir nukentėjusiojo rasinė, etninė ar tautinė priklausomybė, religiniai įsitikinimai, ar yra kultūrinių skirtumų, lytinė orientacija?
- Ar nusikalstamos veikos ar neapykantos kalbos metu naudoti rasistiniai, įžeidžiantys simboliai?
- Ar palikta ženklų, reiškiančių išniekinimą (pvz.: ekskrementų ar gyvūnų dalių)?

Laikas ir vieta

- Ar nusikalstama veika ar neapykantos kalba buvo tam tikrą reikšmingą dieną (pvz.: religinės ar nacionalinės ar kitos šventės ar minėjimo dieną)?

- Ar nusikalstama veika nutiko tam tikru paros metu (pvz.: prieš pamaldas ar pan., kai susidaro didelė tikimybė sutikti nukentėjusios grupės narius)?

- Ar apgadintas turtas yra religinio garbinimo ar kultūros prasme svarbi vieta (pvz.: kultūros centras, istorinis paminklas ar kapai)?

- Ar incidentas įvyko netrukus po to, kai pasikeitė situacija vietovėje (pvz.: atsikraustė šeima, priskiriama pažeidžiamų asmenų grupei, buvo atidarytas pabėgėlių centras ir pan.)?

Smurto pobūdis

- Ar nusikalstama veika ar neapykantos kalba įvykdyta viešai arba siekiant viešumo (pvz.: nufilmuotas vaizdas ir įkeltas į internetą)?

- Ar įtariamieji nusikalstama veika ar neapykantos kalba ėmėsi šiukščių smurtinių ar orumą žeminančių veiksmų?

Organizuotos neapykantos grupuotės veikla

- Ar nusikalstamos veikos vietoje yra objektų ar kitų daiktų, kurie būtų siejami su organizuota neapykantos grupuote?

- Ar įtariamasis asmuo dėvi drabužius, ar turi tatuiruočių ar ženklų, kurie rodytų jo (jos) priklausymą organizuotai neapykantos grupuotei?

- Ar įtariamojo asmens elgsena būdinga neapykantos grupuotės nariams (pvz.: nacių pagarbos atidavimo gestas)?

- Ar yra duomenų (pvz.: grafičių piešinių, užrašų, plakatų, skrajučių), kad neapykantos grupuotė reiškiasi vietovėje, kurioje įvykdyta nusikalstama veika?

- Ar neapykantos grupuotė yra neseniai pasisakiusi prieš konkrečią pažeidžiamų asmenų grupę, jai grasinusi?

Kitų motyvų nebuvimas

Pavyzdžiui, smurtinio nusikaltimo brutalumas ir ciniškumas, nesant jokių objektyvių kitų motyvų ir kai kaltininkas ir auka priklauso skirtingoms grupėms, gali sudaryti prielaidą tirti nusikalstamą veiką kaip neapykantos nusikaltimą⁹¹.

⁹¹ Murauskienė D. Rekomendacijos dėl baudžiamosios atsakomybės už neapykantos nusikaltimus ir neapykantą kurstančias kalbas taikymo. Vidaus reikalų ministerija. 2019. Taip pat žr. Prosecuting Hate Crimes.

*Ženkilai siejami su neapykanta*⁹²

Pateikiame keletą ženklų (simbolių), kurie galėtų būti siejami su neapykanta. Daugiau ženklų – žiūrėti internetiniu adresu: [https://www.adl.org/hate-symbols?cat_id\[146\]=146](https://www.adl.org/hate-symbols?cat_id[146]=146)

88

9 pav. Skaičiai 88

Paaiškinimas. Tokie skaičiai galėtų reikšti „Heil Hitler.“ (Šlovė Hitleriui), nes „H“ yra angliškos abėcėlės 8-a raidė ir gali būti naudojama su nusikaltimais dėl neapykantos.

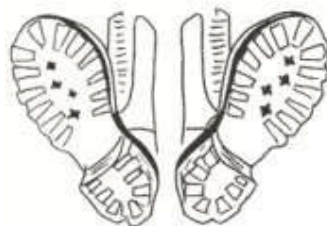
100%

10 pav. Užrašas 100 procentų

Paaiškinimas. Toks užrašas galėtų reikšti „100 procentų baltasis“. Jis žymi baltosios rasės viršenybę prieš kitas rases. Tokį užrašą naudoja „Arijos brolija“, siejama su neapykantos nusikaltimais.

11 pav. Ženkilai (užrašas ant drabužių, tatuiruotės), rodantys priklausymą neapykantos grupei

A Practical Guide. Tarptautinė prokurorų asociacija. Office for Democratic Institutions and Human Rights (ODIHR).

⁹² Šioje internetinėje svetainėje yra pateikti ženklai siejami su neapykanta. Neapykantos ženklų duomenų bazė. [žiūrėta 2020-01-15]. Prieiga internetu: [https://www.adl.org/hate-symbols?cat_id\[146\]=146](https://www.adl.org/hate-symbols?cat_id[146]=146)

12 pav. Piešinys: batai ir batraiščiai. Šį piešinį naudoja grupuotė, siejama su neapykanta (Šaltinis. Neapykantos ženklų duomenų bazė [https://www.adl.org/hate-symbols?cat_id\[146\]=146](https://www.adl.org/hate-symbols?cat_id[146]=146))

13 pav. Kaltinamieji, laukiantys teismo bylos nagrinėjimo, rankose laiko lapus su užrašais: „Tiesa mūsų pusėje! Lietuva lietuviams. 14/88“ (Šaltinis: https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/nusikaltimaiirnelaimes/ekvadoriecio-f-sanchezozuzpuoliku-teismas-virto-nacionalistu-sou-jie-gina-tevyne-nuo-barbaru-59-1041588#_)

Paaiškinimas. Po skaičiumi 14 slypi 14 žodžių šūkis, lietuviškai skambantis taip: „Mes turime apginti mūsų žmonių egzistenciją ir mūsų baltųjų vaikų ateitį“. (angl. – We must secure the existence of our people and a future for white children). 8 yra aliuzija į aštuntąją anglišką abėcėlės raidę H. Skaičių kombinacija 88 šifruojama kaip HH arba Heil Hitler (Šlovė Hitleriui)⁹³.

- **Atvejų analizė:** faktinių duomenų fiksavimas ir vertinimas įtariant neapykantos atvejį

1 ATVEJIS⁹⁴

Du vidutinio amžiaus neblaivūs vyrai keikdamiesi ir užgauliodami priekabiavo prie vaikiną ir merginą, penktadienio naktį išėjusių atsigaivinti iš Vilniaus gėjų klubo, kurio

⁹³ Daugiau informacijos: <https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/nusikaltimaiirnelaimes/sumusto-ekvadoriecio-byla-policijai-neizvelgus-naujos-neapykantos-skaiciuose-14-88-darbo-emesi-prokuraturo-59-1042418?>

⁹⁴ Užduotis parengta vykdant mokymus pagal projektą „Come Forward“, dėstytojai Aliona Palujanova ir Vilius Velička.

išorinis fasadas išpuoštas didelėmis apsinuoginusių vyrų nuotraukomis. Tai pamatęs labai smulkaus kūno sudėjimo klubo savininkas Petras išėjo iš klubo ir bandė apginti porą, liepdamas priekabiautojams „atsiknisti“ nuo šitos vietos, jeigu jiems nepatinka toks klubas. Vyrai išvadino Petrą „pydaru“ ir trenkė jam kelis kartus į veidą, pabėgo. Petras iškvietė policiją, bet prieš pasirodant policijos pareigūnams, kartu su klubo apsauginiuos darbuotoju pats surado jam sudavusius vyrus ir perdavė atvykusiems pareigūnams. Petras pateikė savo įvykio liudijimo versiją, sakydamas, kad tai akivaizdus neapykantos nusikaltimas, nes vyrai jį užpuolė prie pat įėjimo į gėjų klubą.

Petras kitą dieną iš pareigūnų sužinojo, kad vyrus paleido iš karto po jų parodymų, kuriuose buvo rašoma, kad nė vienas iš jų nevartojo žodžio „pydaras“, kad jie gerbia ir toleruoja žmones nepaisant jų seksualinės orientacijos, kad nežinojo nei kad stovi prie gėjų klubo, nei kad Petras yra gėjus. Vyrai aiškino, kad tai tebuvo tarpusavio santykių aiškinimasis, o ne neapykantos nusikaltimas. Vieno iš jų teigimu, jie sudavė Petrai, nes jie jo išsigando.

Klausimai:

1. Kokie diskriminacinių pažiūrų rodikliai pastebimi šioje situacijoje?
2. Aptarkite pastebėtus diskriminacinių pažiūrų rodiklius.

Atsakymai: Aprašytoje veikoje pastebimi šie diskriminaciniai pažiūrų rodikliai⁹⁵:

- įvykio vieta;
- užpuolikų nukentėjusiam asmeniui išsakyti žodžiai;
- nukentėjusiojo asmens suvokimas;
- liudytojų suvokimas.

2 ATVEJIS

Vilniuje iš Ekvadoro kilęs asmuo išlipęs iš autobuso pastebėjo du jaunuolius, kurie savo keistais veiksmais patraukė jo dėmesį. Jaunuoliai akivaizdžiai mojavė rankomis ir rodė jį bei kažką neaiškiai šaukė. Jis ėjo toliau, bandydamas išvengti kontakto, ir matė, kad jaunuoliai sparčiai artinasi. Manė, kad jie paprašys cigaretės, nes kartais žmonės taip daro, tačiau priėję jaunuoliai pradėjo jį daužyti kumščiais. Nukentėjusysis bandė išvengti smūgių,

⁹⁵ Diskriminaciniai pažiūrų rodiklių aptarimui naudokite temos „Diskriminaciniai pažiūrų rodiklių-indikatorių paaiškinimai“ medžiagą.

bet nesėkmingai. Naudodami smurtą jaunuoliai šaukė: „Lietuva – lietuviams“. Po to jaunuoliai pasišalino ir jis iškvietė policiją.

Atvykus pareigūnams nukentėjęs asmuo paaiškino situaciją ir teigė, kad jį užpuolė tyčia. Jis mano, kad buvo užpultas dėl dalyvavimo kovo 11 dienos parade, Lietuvos patriotų eitynėse. Tuo metu jis turėjo transparantą „Lietuva visiems“, o galimai jį užpuolę jaunuoliai šaukė: „Lietuva – lietuviams“, taip pat parado metu jaunuoliai turėjo nacių simbolius, nukreiptus prieš juodaodžius ir netradicinės seksualinės orientacijos žmones.

Klausimai:

1. Kokie diskriminacinių pažiūrų rodikliai pastebimi šioje situacijoje?
2. Aptarkite pastebėtus diskriminacinių pažiūrų rodiklius.

Atsakymai: Aprašytoje veikoje pastebimi šie diskriminaciniai pažiūrų rodikliai⁹⁶:

- užpuolikų šauksmai;
- nukentėjusiojo asmens suvokimas;
- įtariamųjų ir nukentėjusio asmens skirtumai;
- galimas įtariamų asmenų priklausymas grupei, siejamai su neapykanta.

3 ATVEJIS

Parduotuvėje „Maxima“ besilaukianti moteris stovėdama prie kasos kelis kartus nesėkmingai bandė atsiskaityti kortele. Eilėje stovėję jaunuoliai pradėjo reikšti neapsitenkinamus ir šaukti ant moters bei keikti ją necenzūriniais žodžiais. Moteris paskambino savo vyrui ir paprašė iškviesti policiją. Jaunuolių priekabiavimas tęsėsi toliau, jie šaukė ant moters, vadino ją žiurke ir grasino sakydami, „kad įmes į bagažinę ir kad jos laukia Strazdauskaitės likimas“. Moteris patyrė šoką ir išėjusi iš parduotuvės papasakojo vyrui, kad du jaunuoliai grasino su ja susidoroti. Minėti jaunuoliai taip pat išėjo iš parduotuvės ir pamatę, kad jos vyras – indų kilmės, pradėjo jį įžeidinėti. Vienas iš jaunuolių, Paulius, nusimovė kelnes, rodė nuogą užpakalį ir šaukė: „Tu, juočki, dink iš čia, babajau“ ir grasino, kad susidoros, sakydamas: „suspardysiu, užmušiu“, vėliau ir kitas jaunuolis pradėjo smurtauti. Įvykį matę asmenys įsikišo ir nutraukė jaunuolių smurtinius veiksmus bei iškvietė policiją.

⁹⁶ Diskriminaciniai pažiūrų rodiklių aptarimui naudokite temos „Diskriminaciniai pažiūrų rodiklių-indikatorių paaiškinimai“ medžiagą.

Klausimai:

1. Kokie diskriminacinių pažiūrų rodikliai pastebimi šioje situacijoje?
2. Aptarkite pastebėtus diskriminacinių pažiūrų rodiklius.

Atsakymai: Aprašytoje veikoje pastebimi šie diskriminaciniai pažiūrų rodikliai⁹⁷:

- įtariamųjų ir nukentėjusiojo asmens skirtumai;
- užpuolikų šauksmai;
- nukentėjusiojo asmens suvokimas;
- liudytojų suvokimai.

Papildoma užduotis – *mokymo dalyvių asmeninė patirtis identifikuojant / suvokiant neapykantos reiškinių:*

1. Paprašykite mokymo dalyvių pateikti atvejus, galimai susijusius su neapykanta, kuriuose jiems teko dalyvauti asmeniškai.
2. Aptarkite šiuos atvejus nurodydami galimus diskriminacinių pažiūrų rodiklius ir juos panagrinėkite.

Pastaba. Šiuos atvejus galėsite panaudoti kitų mokymų metu.

⁹⁷ Diskriminaciniai pažiūrų rodiklių aptarimui naudokite temos „Diskriminaciniai pažiūrų rodiklių-indikatorių paaiškinimai“ medžiagą.

5. NUKENTĖJUSIŲJŲ NUO NEAPYKANTOS NUSIKALTIMO IR LIUDYTOJŲ APKLAUSOS YPATUMAI

Mokymų dalies tikslas – pristatyti nukentėjusiųjų nuo neapykantos nusikaltimo ir liudytojų apklausos teorinius ir praktinius ypatumus.

Uždaviniai:

1) pristatyti nukentėjusiųjų nuo neapykantos nusikaltimo ir liudytojų bendravimo bendruosius principus bei apklausos ypatumus;

2) išanalizuoti praktines situacijas, susijusias su neapykantos nusikaltimais.

Mokymo metodai – aiškinimas, užduočių sprendimas ir aptarimas, lyginimas, diskusija, apibendrinimas.

Trukmė. 1 temai skirtinas laikas – 1 akad. val. (45 min.). Rekomenduojama skirti 1 potemei (Bendravimo su nukentėjusiais bendrieji principai. Rekomendacijos. Nukentėjusiųjų ir liudytojų apklausos ypatumai – 20 min., 2 potemei (Praktinių situacijų sprendimas) – 25 min.

Papildomi svarbūs patarimai dėstančiajam: nagrinėjamos temos metu pristatomos 3 praktinės užduotys. Jų metu svarbu įtraukti dalyvius į diskusiją ir skatinti jų kritinį mąstymą. Atliekant užduotis, leisti patiems dalyviams įvertinti nagrinėjamas situacijas siekiant suformuoti / sustiprinti gebėjimą savarankiškai mokėti taikyti bendravimo principus, apklausos ypatumus, mokėti kvalifikuoti nusikalstamą veiką. Pabaigoje siūlomas temos svarbiausių nuostatų apibendrinimas.

MOKYMŲ PLANAS					
5 TEMA. NUKENTĖJUSIŲJŲ NUO NEAPYKANTOS NUSIKALTIMO IR LIUDYTOJŲ APKLAUSOS YPATUMAI					
Eil. Nr.		Potemės (teorijos dėstymas ir užduočių sprendimas)	Skiriamas laikas	Mokymo metodai	Reikalingos priemonės
1.	1.1.	Bendravimo su nukentėjusiais bendrieji principai. Rekomendacijos.	10 min.	Aiškinimas, lyginimas, diskusija	Skaidrės
	1.2.	Nukentėjusiųjų ir liudytojų apklausos ypatumai.	10 min.	Aiškinimas, lyginimas, diskusija	Skaidrės
2.	2.	Praktinių situacijų sprendimas.	25 min. (po 8 min. kiekvienai užduočiai)	Darbas grupėse (po 3-4 dalyvius), aptarimas	Atspausdintas ar ekrane rodomas

					užduoties aprašymas
--	--	--	--	--	---------------------

Bendravimo su nukentėjusiais bendrieji principai. Bendravimo su neapykantos nusikaltimų aukomis rekomendacijos.

Nuo nusikalstamos veikos nukentėjęs asmuo nusikalstamos veikos tyrime susiduria su policija, ikiteisminio tyrimo pareigūnais ir tyrimui vadovaujančiais prokurorais, vėliau – su teisėjais, teismų darbuotojais. Nusikalstamos veikos tyrimo laikotarpis gali padėti asmeniui įveikti traumą arba, priešingai – sukelti antrinę viktimizaciją ir ilgalaikes neigiamas psichologines pasekmes. Net pakartotinai užduodamas klausimas, nepaaiškinus, kodėl klausimas kartojamas, gali sukelti nusikaltimo aukai stresą ir suvokimą, kad jos parodymais pareigūnas netiki. Todėl profesionalus ikiteisminio tyrimo pareigūnų bendravimas yra svarbi prielaida siekiant išvengti papildomų neigiamų su nusikalstama veika susijusių žalingų pasekmių⁹⁸.

Baudžiamajame procese, siekiant įgyvendinti jo tikslus, tai yra greitai ir išsamiai atskleisti nusikalstamą veiką, tinkamai pritaikyti baudžiamąjį įstatymą, tinkamai nubausti nusikalstamą veiką padariusį asmenį, vienas iš dažniausių ir svarbiausių veiksmų ikiteisminio tyrimo ir įrodymų nagrinėjimo teisme metu yra liudytojo (nukentėjusiojo) apklausa. Todėl labai svarbu, kad pareigūnas, siekdamas geriau suprasti nukentėjusiuosius ir jų emocinę būseną, parinktų tinkamiausius bendravimo būdus bei žinotų, kaip žmogus gali reaguoti į patirtą traumuojantį įvykį.

Atliktoje apklausoje teigiama, kad dauguma Lietuvos gyventojų sutinka su teiginiais „Jei nukentėčiau nuo neapykantos nusikaltimo, kreipčiausi į teisėsaugos institucijas“ (72 proc.) ir „Pasitikiu teisėsaugos pareigūnais ir teisėsaugos institucijomis“ (71 proc.). Nors 7 iš 10 respondentų teigia pasitikintys teisėsaugos institucijomis, jau tik 6 iš 10 respondentų sutinka su teiginiu „Teisėsaugos institucijoms pranešus apie neapykantos nusikaltimus, galima sulaukti realių rezultatų“⁹⁹. Todėl labai svarbu, kad pareigūnas, siekdamas geriau suprasti nukentėjusiuosius ir jų emocinę būseną, parinktų tinkamiausius bendravimo būdus, bei žinotų, kaip žmogus gali reaguoti į patirtą traumuojantį įvykį. Nukentėjusiųjų savęs suvokimas po trauminio įvykio yra sutrikęs, pasitikėjimas ir saugumo jausmas – prarastas. Todėl pirminė užduotis yra atkurti asmens pasitikėjimą pareigūnais ir kitais žmonėmis. Tai

⁹⁸ Pareigūno bendravimas su nukentėjusiais. Praktinis vadovas. Žmogaus teisių stebėjimo institutas, 2019.

⁹⁹ Plačiau žr. Raskevičius T. V. Visuomenės požiūris į neapykantos nusikaltimus ir neapykantos kalbą. Reprezentatyvios Lietuvos gyventojų apklausos rezultatų apžvalga. Vilnius, 2020.

yra tolesnės paramos pagrindas. Šiuo tikslu rekomenduotina vadovautis principais, kurie remiasi teigiamo psichologinio poveikio darymo dėsniumais ir nukentėjusio asmens poreikiais¹⁰⁰.

Parodykite pagarbą

Sutrikęs ar grėsmės situacijoje esantis žmogus renkasi paprasčiausius gynybiškus reagavimo būdus. Tačiau, jausdamas aplinkinių pagarbą ir palaikymą, jis palaipsniui pradeda geriau suprasti patį save, aplinką, ima daugiau pasitikėti savimi, įgauna socialinių įgūdžių ir drąsos pažvelgti į savo vidinio pasaulio įvykius, rinktis pagrįstus sprendimus. Tai ypač reikalinga po nusikaltimo, kuris dažnai sukelia psichologinę krizę. Todėl pareigūnai, nors ir negalėdami tiesiogiai padėti nukentėjusiajam šiame procese, savo nuolatiniu pagarbiumi santykiu, dėmesingumu, tuo, kad nevertindami, nekritikuodami, nesistebėdami, nepašiepdami priima kito žmogaus patyrimą, jausmus, požiūrius, kuria palankią atmosferą, leidžiančią įveikti psichologinę traumą, o vėliau tai sudaro palankesnes sąlygas tarpusavio komunikavimui, užtikrina sklandesnį nukentėjusiojo ir teisėsaugos pareigūnų bendradarbiavimą, taip pat leidžia tinkamiau ir tikslingiau atlikti nukentėjusiojo asmens apklausą.

Rekomendacijos

Su visais nukentėjusiais elkitės vienodai pagarbiai, neatsižvelgiant į jų rasę, tautybę, religiją, lytį ir lytinę orientaciją, socialinį statusą, kultūrinius ar kitus skirtumus:

- Kreipkitės į nukentėjusįjį „jūs“;
- Išklauskite nepertraukdami;
- Pasitikslinkite, ar kalbate suprantamai, jei būtina (matote, kad nesuprato, neišgirdo), tiesiog pakartokite klausimą ar informaciją nekomentuodami, kad „dar kartą kartojate“, „klauskite atidžiai“ ar pan.;
- Įvardinkite nukentėjusiojo stiprybes, pasireiškusias nusikalstamos veikos metu ar po jos.

Pavyzdžiui:

Tai geriausia, ką jūs galėjote padaryti šioje situacijoje.

Gerai, kad nedvejodama iškvietėte policiją.

Ačiū už išsamią informaciją.

- Kalbėkite nukentėjusiojo gimtąja kalba arba raskite vertėją.

¹⁰⁰ Pareigūno bendravimas su nukentėjusiais. Praktinis vadovas. Žmogaus teisių stebėjimo institutas, 2019. P. 20.

- Įdėmiai klausykitės ir parodykite, kad girdite;
- Kiek įmanoma, atsižvelkite į nukentėjusiojo norus ir poreikius (pvz., kartais nukentėjusiajam yra sunku kalbėti toje pačioje patalpoje, kur įvyko nusikaltimas; arba noras bendrauti su tam tikros lyties pareigūnu; poreikis skubiai su kuo nors susisiekti – informuoti darbdavį, kad negalės atvykti į darbą ir pan.);
- Klausykite grįžtamojo ryšio apie savo poelgį (pvz., ar kalbate suprantamai – klausimų formuluotės, pateikta informacija ir kt.), kad galėtumėte jį atitinkamai koreguoti¹⁰¹.
- **Užtikrinkite saugumą**
- Nusikaltimas sukelia bejėgiškumą, intensyvius nerimo, baimės ir kitus jausmus. Nepriklausomai nuo to, su koku įvykiu susidūrė nukentėjęs, jo ar jos psichologinio ir fizinio saugumo užtikrinimas turėtų būti prioritetas. Vien pats pareigūno buvimas šalia suteikia didžiulę emocinę paramą ir padidina fizinį saugumą.

Rekomendacijos

- Pageidautina, kad bendravimas prasidėtų dar prieš ištariant pirmuosius žodžius. Nusikaltimą patyrusio asmens atveju tai itin svarbu, nes nukentėjęs gali būti sutrikęs, nerimastingas ir pan. Pareigūnas turi kontroliuoti balso tembrą ir intensyvumą – kalbėti ramiai, neskubėdamas, pradėti bendravimą per tinkamą atstumą iki nukentėjusiojo.
- Žodinio bendravimo pradžioje prisistatykite – pasakykite savo vardą, pavardę, pareigas.
- Trumpai paaiškinkite savo vaidmenį ir atsakomybę, pvz.:
 - *Esu čia tam, kad užrašyčiau jūsų parodymus. Ar galiu užėiti?*
 - *Mano pareiga – pasirūpinti jūsų saugumu.*
 - *Mano pareiga – apžiūrėti nusikaltimo vietą ir užrašyti jūsų ir liudytojų parodymus.*
- Pasirūpinkite nukentėjusiojo asmens fiziniu saugumu (fizine sveikata): paklauskite, kaip jis (ji) jaučiasi, ar turi kokių nors sužalojimų ir pan. Jei reikia – iškvieskite medikus.
 - Pareigūnas turi elgtis kaip žmogus, kuriam rūpi nukentėjusiojo psichologinė gerovė (ne vien tik parodymų gavimas) ir kuris turi tam reikalingų žinių ir įgūdžių, – kitaip tariant, kaip dalykiškas, dėmesingas profesionalas.

¹⁰¹ Ten pat. P. 21.

- Užduokite paprastus klausimus (ypač pokalbio pradžioje), kurie leidžia nukentėjusiajam asmeniui pajauti, kad jo nuomonė yra svarbi. Pavyzdžiui:
 - *Ar galiu užėiti (prisėsti) ir užduoti jums keletą klausimų?*
 - *Kaip galėčiau į jus kreiptis? (tai ypač aktualu, jei nukentėjusiojo išvaizda nesutampa su asmens dokumentuose nurodyta lytimi).*
- Atsižvelkite į kultūrinius skirtumus ir galimus specifinius nukentėjusiojo poreikius, pvz., pageidavimą bendrauti su tos pačios lyties pareigūnu. Tai gali būti svarbu sukuriant saugią aplinką nukentėjusiajam duoti parodymus¹⁰².
- Jeigu nežinote, kaip būtų geriausia konkrečiu atveju pasielgti, kadangi nesate susipažinęs su atitinkamos religijos ar kultūros tradicijomis, atvirai ir mandagiai apie tai pasakykite bei pasiteiraukite paties nukentėjusiojo, kaip geriausiai galite jam ar jai padėti¹⁰³.
- Prieš pradėdami apklausą, pasiteiraukite nukentėjusiojo, gal jis nori kažko paklausti ar kažką pasakyti (pavyzdžiui, nukentėjusysis gali nerimauti, ar galės susipažinti su apklausos protokolu, ką jam sakyti, jei kažko neprisimena; o gal jis vartoja medikamentus, kuriuos turi išgerti tiksliai metu – kaip tik vykstant apklausai ir pan.)¹⁰⁴.

Suteikite informaciją.

- Nukentėjusieji dažnai su nusikaltimu susiduria pirmą kartą, o tai lemia nerimo atsiradimą dėl naujos, nežinomos situacijos.

Rekomendacijos

- Suteikite informaciją apie pagalbą teikiančias nevyriausybinės organizacijas, krizių centrus bei kitą pagalbą, kurią nukentėjusysis gali gauti. Suteikite galimybę nukentėjusiajam, jei yra poreikis, susisiekti su artimaisiais (giminaičiais). Informuokite apie nukentėjusiojo teises.
- Svarbu paaiškinti, kaip toliau vyks tyrimas. Akcentuoti, kad visa informacija yra svarbi tyrimui. Bei prisiminus kai kurias įvykio detales vėliau – svarbu apie tai pranešti.
- Palikite kontaktus, kuriais asmuo gali susisiekti, padėsinkite kreiptis, jei kiltų klausimų.

¹⁰²Pareigūno bendravimas su nukentėjusiais. Praktinis vadovas. Žmogaus teisių stebėjimo institutas, 2019. P. 92.

¹⁰³*Hate Crime Operational Guidance*, 2014: College of Policing Limited. [žiūrėta 2020-01-30]. Prieiga internetu: [Support/Equality/Documents/Hate-Crime-Operational-Guidance.pdf](https://www.collegeofpolicing.org.uk/hate-crime-operations)

¹⁰⁴Pareigūno bendravimas su nukentėjusiais. Praktinis vadovas. Žmogaus teisių stebėjimo institutas, 2019. P. 24.

- Bendravimo pabaiga yra tam tikras viso bendravimo apibendrinimas, pagrindas pasitikėjimo stiprinimui. Todėl atsisveikindami padėkokite, jei įmanoma, pasakykite ką nors asmeniškai malonaus:
 - *Dėkoju už išsamią informaciją.*
 - *Jūsų parodymai labai vertingi. Viso gero.*
 - *Dėkoju už pagalbą*¹⁰⁵.
- Užtikrinkite konfidencialumą. Būtina, kad pareigūnai visą darbo metu išgirstą informaciją laikytų konfidencialia – neperduotų jos žurnalistams ar kitiems asmenims, kurie neturi jos sužinoti be nukentėjusiojo asmens sutikimo¹⁰⁶.

Apklaustos ypatumai

Labai svarbu apklausti nukentėjusįjį praėjus kuo mažiau laiko po neapykantos nusikaltimo. Aukų atsiminimai apie neapykantos nusikaltimų smulkmenas – aiškiausi po ką tik patirto įvykio. Kai kurie neapykantos nusikaltimų vykdytojai nesiliauja smurtauti, kol yra sulaikomi. Todėl kuo anksčiau pradėsite neapykantos nusikaltimo tyrimą, tuo labiau padidės tikimybė užkirsti kelią tolesniems užpuolimams¹⁰⁷.

Apklausą vykdantys pareigūnai turėtų žinoti: būtina tiksliai cituoti, ką sako auka. Tai gali būti frazės, apibūdinančios užpuolimą arba aukos jausmus įvykio metu ar po jo. Nemažiau svarbu tiksliai – netrumpinant ir neperfrazuojant – užrašyti nukentėjusiojo žodžius apie tai, ką jam (jai) sakė užpuolikai prieš įvykį, jo metu ar po jo. Tokios citatos gali tapti pagrindiniais neapykantos nusikaltimo rodikliais. Be to, jei apklausiamas asmuo vėliau nuspręs pateikti skundą policijai ar kitoms valstybinėms institucijoms, arba nuspręs, kad dalį bylos aplinkybių galima panaudoti žiniasklaidos ar kitai kampanijai, šios citatos taps labai naudingos¹⁰⁸.

Jei nukentėjusysis ar liudytojai teigia, kad tai neapykantos nusikaltimas – pažymėkite tai dokumentuose, nes tikėtina, kad jie situaciją ir socialinių grupių problematiką tokiose situacijose supranta geriau¹⁰⁹.

Veiksmingiausias apklaustos būdas – aukos pasakojimo išklausymas. Nesūlykite patarimų ir nesakykite, kad žinote, kaip žmogus jaučiasi. Tačiau visiškai priimtina išreikšti

¹⁰⁵Ten pat. P. 25.

¹⁰⁶Ten pat. P. 25.

¹⁰⁷Teisėsaugos pareigūnų mokymas apie neapykantos nusikaltimus. TAHCLE dėstytojų rengimo programa. P. 87.

¹⁰⁸Ten pat. P. 88.

¹⁰⁹Zurba E. Neapykantos nusikaltimai – Lietuvos kasdienybė. Apie žmogaus teises Lietuvoje ir pasaulyje. žiūrėta 2020-01-03]. Prieiga internetu: <https://www.zmogausstes.lt/nuomones/neapykantos-nusikaltimai-lietuvos-kasdienybe/>

savo paramą nukentėjusiajam, pavyzdžiui, pasakyti: „Apgailestauju, kad jums taip nutiko“ arba „Niekas neturėtų patirti to, ką patyrėte jūs“. Užrašykite įvykio aplinkybes, kol auka apie jas pasakoja¹¹⁰.

Svarbu apklausti šalia neapykantos nusikaltimo vietos gyvenančius ar dirbančius asmenis. Pvz., kaimynai (šalia dirbantys) galėjo pamatyti, išgirsti aukoms skirtus pažeidėjų įžeidinėjimus, pažeminimus. Be to, pažeidėjai neretai vykdo neapykantos nusikaltimus, manydami, kad bendruomenė (visuomenė) pritaria jų diskriminacinėms pažiūroms, kurias drąsiai tai išreiškia. Liudytojų apklausa visuomenei parodo, kad pareigūnai rimtai vertina tokio pobūdžio nusikaltimus, bei tokie policijos veiksmai gali atgrasyti kitus nuo panašių diskriminacinių pažiūromis motyvuotų nusikaltimų.

Nukentėjusiojo apklausoje svarbios aplinkybės, susijusios su tiriamu įvykiu:

- Nusikaltimo padarymo laikas, vieta.
- Kokie nukentėjusiojo ir nusikaltimą padariusio asmens santykiai; ar jį pažįsta.
- Konkretūs veiksmai, kurie buvo padaryti nukentėjusiojo atžvilgiu (smurtas prieš asmenį, turto sugadinimas ar sunaikinimas, žodiniai / rašytiniai komentarai ir pan.).
- Kokie konkretūs pasakyti (parašyti) komentarai (žodžiai), kuriais išreiškta neapykanta; koks tų komentarų turinys ir išraiška.
- Kaip nukentėjusysis pamatė, pajuto (išgirdo) tokius dėl neapykantos padarytus veiksmus (pasekmes), komentarus ar žodžius; kaip į tokius veiksmus reagojo; kaip suprato tokius nusikaltėlio veiksmus (smurtą, turto sugadinimą ar pan.), komentarus ar žodžius.
- Koku būdu buvo pasakyti (parašyti) su neapykanta susiję komentarai ar žodžiai (kokia aplinka, kokia erdvė, kaip prieinami kitiems žmonėms ir aplinkai tokie komentarai ar žodžiai).
- Koks konkrečiai galėjo būti neapykantos nusikaltimo motyvas, kuo nukentėjusysis grindžia, argumentuoja savo tokią poziciją (nuomonę).
- Ar nukentėjusiojo manymu, kas nors matė, girdėjo, žino apie tokį su neapykanta susijusį įvykį (įvykio liudytojai ar kiti ką nors galintys žinoti asmenys).

¹¹⁰Teisėsaugos pareigūnų mokymas apie neapykantos nusikaltimus. TAHCLE dėstytojų rengimo programa. P. 87.

- **Atvejų analizė (praktinių situacijų, susijusių su pirminiais tyrimo veiksmis ir nukentėjusiojo apklausa, sprendimai).**

1 ATVEJIS:

„2018-07-19 apie 9.08 val. viešojo transporto stotelėje „X g., Vilniuje, pil. A.A. veikdamas bendrininkų grupėje kartu su pil. L.L., priėjo prie Ekvadoro Respublikos pil. A.F., viešai diskriminuodamas dėl jo tautybės, šaukė: „Lietuva lietuviams“ ir kumščiais sudavė penkis kartus į veido sritį“ (Tekstas netaisytas)¹¹¹.

Klausimai:

1. Ar yra nusikalstamos veikos požymiai? Jeigu yra, kvalifikuokite nusikalstamą veiką. Kokie požymiai rodo nusikalstamos veikos požymius?
2. Kokie pagrindiniai nukentėjusiojo apklausos ypatumai?
3. Kokius pirminius tyrimo veiksmus atliksite? Kokius reikšmingus tyrimui duomenis rinksite?

Atsakymas: veika bus kvalifikuojama pagal LR BK 170 str. 2 d., 284 str. Pirminiai veiksmai – įvykio vietos apžiūra; nukentėjusiojo / liudytojų apklausos. Nukentėjusiojo apklausos metu fiksuojami reikšmingi duomenys: kokie santykiai sieja su įtariamaisiais, kokiomis aplinkybėmis (laikas, vieta ir pan.) ir konkrečiais nusikalstamais veiksmais (kas konkrečiai buvo pasakyta, kokie konkretūs veiksmai buvo atlikti prieš nukentėjusįjį: kaip buvo viešai tyčiotasi, niekinta, skatinta neapykanta) padarytas nusikaltimas. Būtina nustatyti motyvą – nusikaltimas padarytas dėl rasinių, nacionalinių ar religinių motyvų. Tolimesni veiksmai – galimų liudytojų nustatymas ir jų apklausos.

2 ATVEJIS:

‘Pil. T. T.–kandidatas į miesto savivaldybės tarybą. XXXX m. vasario 15 d. ir vasario 18 d. viešoje politinei veiklai skirtoje (ne asmeninėje) paskyroje socialiniame tinkle „Facebook“ publikuoti vaizdo įrašai, kuriuose pristatomos T. T. asmeninės ir šeimos istorijos bei politinės veiklos prioritetai. Po šiais viešai publikuotais įrašais buvo palikti komentarai: „sudegint jį“, „K reiks ant baidano patikrint kaip geriau nukankint“, „balsuot uz ji xD balsuociau tik tada jei butu rinkimai I genocida“, „neilgai man atrodo jis gyvens“, „zudyt

¹¹¹ Ikiteisminio tyrimo byla Nr. 01-1-35286-18. Bylos duomenys nuasmeninti ir pakeisti.

pyderastus!!!, kurie galimai kurstė neapykantą ir ragino su T. T. susidoroti kaip su homoseksualios orientacijos asmeniu.“ (Tekstas netaisytas).¹¹²

Klausimai:

1. Ar yra nusikalstamos veikos požymių? Jeigu yra, kvalifikuokite nusikalstamą veiką. Kokie požymiai rodo nusikalstamos veikos požymius?
2. Kokie pagrindiniai nukentėjusiojo apklausos ypatumai?
3. Kokius pirminius tyrimo veiksmus atliksite? Kokius reikšmingus tyrimui duomenis rinksite?

Atsakymas: veika bus kvalifikuojama pagal LR BK 169 str., 170 str. 2 d., 170 str. 3 d. Nukentėjusiojo pareiškimo priėmimas, nukentėjusiojo / liudytojų apklausos. Nukentėjusiojo apklausos metu fiksuojami reikšmingi duomenys: ar pažįsta asmenis, komentavusius socialinio tinklapijo paskyroje, kokie konkretūs komentarai buvo įrašyti, ar priklauso kokiai nors socialinei grupei, ar panašaus pobūdžio komentarų yra gavęs anksčiau, kokiomis aplinkybėmis (laikas, vieta ir pan.) padarytas nusikaltimas. Būtina nustatyti motyvą – nusikaltimas padarytas dėl tautybės, rasės, lyties, kilmės, religijos ar kitos grupinės priklausomybės. Tolimesni veiksmai – objektų tyrimas, galimų įtariamųjų nustatymas ir jų apklausos.

3 ATVEJIS:

„2019-07-15 apie 22.00 val. pil L.I. bare „Terasa“, Vilniuje, su draugais sėdėjo prie staliuko. 2019-07-16 apie 04.40 val. prie pil. L.I. priėjo du jam nepažįstami vaikinai, kurie klausė, ar L.I. yra „pyderas“, vėliau išvadino žodžiais „gaidys“, klausė „ar saugiai vaikšto gatvėmis“, „ar nebijo būti apmėtytas plytomis“, „ar nori gauti į snukį“. Vienas iš nepažįstamų vaikinių ketino smūgiuoti pareiškėjui. L. I. yra netradicinės lytinės orientacijos žmogus, todėl mano, kad tai galėjo būti neapykantos kurstymas prieš jį.“ (Tekstas netaisytas)¹¹³.

Klausimai:

1. Ar yra nusikalstamos veikos požymių? Jeigu yra, kvalifikuokite nusikalstamą veiką. Kokie požymiai rodo nusikalstamos veikos požymius?
2. Kokie pagrindiniai nukentėjusiojo apklausos ypatumai?

¹¹²Ikiteisminio tyrimo byla Nr. 02-2-00180-19. Bylos duomenys nuasmeninti ir pakeisti.

¹¹³Ikiteisminio tyrimo byla Nr. 01-1-30202-19. Bylos duomenys nuasmeninti ir pakeisti.

3. Kuo reikšmingi liudytojų apklausos parodymai?

4. Kokius pirminius tyrimo veiksmus atliksite? Kokius reikšmingus tyrimui duomenis rinksite?

Atsakymas: veika bus kvalifikuojama pagal LR BK 170 str. 2 d. Pirminiai veiksmai – įvykio vietos apžiūra; nukentėjusiojo / liudytojų apklausos. Nukentėjusiojo apklausos metu fiksuojami reikšmingi duomenys: kokie santykiai sieja su įtariamaisiais, kokiomis aplinkybėmis (laikas, vieta ir pan.) ir konkrečiais nusikalstamais veiksmais (kas konkrečiai buvo pasakyta, kokios išstartos frazės, kokie konkretūs veiksmai buvo atlikti prieš nukentėjusį: kaip buvo viešai tyčiotasi, niekinta, skatinta neapykanta) padarytas nusikaltimas. Būtina nustatyti motyvą – nusikaltimas padarytas dėl tautybės, rasės, lyties, kilmės, religijos ar kitos grupinės priklausomybės. Tolimesni veiksmai – galimų liudytojų nustatymas ir jų apklausos.

6. POLICIJOS PAREIGŪNŲ REAGAVIMAS Į NEAPYKANTOS NUSIKALTIMUS BEI NEAPYKANTOS KALBĄ IR PIRMINIAI VEIKSMAI ĮVYKIO VIETOJE. ATVEJŲ ANALIZĖ (PRAKTINIŲ SITUACIJŲ SPRENDIMAI)

Mokymų dalies tikslas – pristatyti policijos pareigūnų reagavimo į neapykantos nusikaltimus pirminių veiksmų įvykio vietoje organizavimo teorinius ir praktinius ypatumus.

Uždaviniai:

1) pristatyti policijos pareigūnų reagavimo į neapykantos nusikaltimus pirminių veiksmų įvykio vietoje organizavimo ypatumus ir pagrindines kliūtis;

2) išanalizuoti praktines situacijas, susijusias su neapykantos nusikaltimais;

Mokymo metodai – aiškinimas, užduočių sprendimas ir aptarimas, lyginimas, diskusija, apibendrinimas.

Trukmė. 1 temai skirtas laikas – 2 akad. val. (90 min.). Rekomenduojama skirti 1 potemei (Reagavimo į pranešimą apie neapykantos nusikaltimą ir neapykantos kalbą, pirminių veiksmų įvykio vietoje organizavimas. Būtinųjų veiksmų seka)–30 min., 2 potemei (praktinių situacijų sprendimas)–60 min.

Papildomi svarbūs patarimai dėstančiajam: nagrinėjamos temos metu pristatomi 5 atvejai, skirti atvejų analizei. Jų metu svarbu įtraukti dalyvius į diskusiją ir skatinti jų kritinį mąstymą. Atliekant užduotis, leisti patiems dalyviams įvertinti nagrinėjamas situacijas, siekiant suformuoti / sustiprinti gebėjimą savarankiškai pritaikyti reagavimo į neapykantos nusikaltimus ir neapykantos kalbą veiksmų (žingsnių) seką. Pabaigoje siūlomas temos svarbiausių nuostatų apibendrinimas.

MOKYMŲ PLANAS				
6 TEMA. POLICIJOS PAREIGŪNŲ REAGAVIMAS Į NEAPYKANTOS NUSIKALTIMUS BEI NEAPYKANTOS KALBĄ IR PIRMINIAI VEIKSMAI ĮVYKIO VIETOJE. ATVEJŲ ANALIZĖ (PRAKTINIŲ SITUACIJŲ SPRENDIMAI)				
Eil. Nr.	Potemės (teorijos dėstymas ir užduočių sprendimas)	Skiriamas laikas	Mokymo metodai	Reikalingos priemonės
1.	Teorijos dėstymas: Reagavimo į pranešimą apie neapykantos nusikaltimą ir neapykantos kalbą pirminių veiksmų įvykio vietoje organizavimas. Būtinųjų veiksmų seka.	30 min.	Aiškinimas, lyginimas, diskusija	Skaidrės

2.	Praktinių situacijų sprendimas.	60 min. (po 12 min. kiekvienai užduočiai)	Darbas grupėse (po 3-4 dalyvius), aptarimas	Atspausdintas ar ekrane rodomas užduoties aprašymas
----	---------------------------------	---	---	---

Policijos pareigūnų efektyvus reagavimas į neapykantos nusikaltimus bei neapykantos kalbą, priklauso nuo pareigūnų gebėjimo atpažinti ir suprasti neapykantos nusikaltimų dinamiką bei jų poveikį aukoms. Siekiant užtikrinti policijos veiklos efektyvumą, gerinti reagavimo į pranešimus apie nusikalstamas veikas, nusikalstamų veikų atskleidimo ir tyrimo kokybę, teikiama pirminių būtinųjų veiksmų reaguojant į pranešimą apie neapykantos nusikaltimą ir neapykantos kalbą sekos schema (algoritmas). Pirminių (būtinųjų) veiksmų įvykio vietoje svarbi informacija įvardinta „žingsniais“ (plačiau žr. 14 pav.):

1 žingsnis: Įvykio vietos įvertinimas ir jos apsaugojimas.

Pareigūnai, reaguodami į neapykantos nusikaltimus bei neapykantos kalbą, ypatingą dėmesį turi skirti įvykio vietai ir jos apžiūrai. Įvykio vietos apžiūra – pirminis ir vienas svarbiausių ikiteisminio tyrimo veiksmų, kurio metu ne tik užfiksuojami turintys reikšmę duomenys ir pėdsakai. Tai veiksmas, lemiantis ir tolesnę tiriamo įvykio eigą, neretai ir galutinę bylos sėkmę¹¹⁴. Įvertinant įvykio vietą, svarbu nustatyti teritorijos dydį arba specialios paskirties patalpas (simbolius), pvz. kapinės, maldos, įvairių bendruomenių namai ir kt. Įvykio vietoje svarbią reikšmę turi rasti pėdsakai / objektai, pvz., neapykantą kurstanti literatūra, purškiamų dažų skardinės, grasinantys laiškai, simboliniai neapykantos grupuočių naudojami objektai: svastikos, kryžius, įžeidžiančio pobūdžio grafiti, ar kiti diskriminacines pažiūras reiškiantys simboliai.

Dabartinis laikmetis tapatinamas su informacijos amžiumi. Interneto platformos (įskaitant socialinius tinklus, žiniasklaidos portalus, pokalbių forumus) atvėrė kelią ypač greitai informacijos sklaidai elektroninėje erdvėje. Nepaisant to, jog idėjų sklaida tarpininkų platformose sukuria daugiau galimybių naudotis saviraiškos laisve, tuo pačiu atsiveria plati niša ir neapykantą skatinančių pasisakymų sklaidai. Lietuvoje nesantaika dažniausiai yra kurstoma būtent elektroninėje erdvėje: internetinių naujienų portalų komentaruose, socialiniuose tinkluose (pvz., kuriant neapykantą kurstančias grupes socialiniame tinkle *Facebook*), įvairiuose tinklaraščiuose ir forumuose. Tokiu būdu kasmet yra padaroma

¹¹⁴ Navickienė Ž., Žuravliovas E. Įvykio vietos apžiūra Lietuvoje: problematika ir efektyvaus veiklos modelio diegimo paieškos. Visuomenės saugumas ir viešoji tvarka. Mokslinių straipsnių rinkinys. 2017 (18). P. 140-164.

didžioji – daugiau kaip 90 proc. – dalis nesantaikos kurstymo veikų¹¹⁵. Todėl labai svarbu, kad pareigūnai gebėtų atpažinti, apsaugoti ir užfiksuoti elektroninius duomenis ir pėdsakus, turinčius reikšmę tyrimui. Įvykio vietas apžiūros atlikimo metu turėtų būti paimti šie daiktai: kompiuterio sisteminiai blokai; nešiojamieji kompiuteriai ir jų įkrovikliai; planšetiniai kompiuteriai; išoriniai diskai ir laikmenos, standieji diskai; apsaugos įrenginiai (Dongles); modemai (pvz.: Omni Connect, Bitė Vodafone, Mezon); maršrutizatoriai; skaitmeniniai fotoaparatai ir vaizdo kameros; diskeliai, kompaktiniai (CD) ir optiniai (DVD) diskai; USB atmintinės, atminties kortelės¹¹⁶.

2 žingsnis: Pareiškėjas (bendravimas su auka).

Bendraujant su nukentėjusiuoju (auka), policijos pareigūnui labai svarbu pagarbiai ir profesionaliai elgtis:

- parodyti, kad auka gali pasitikėti pareigūnu bei pareigūnas supranta auką, jau čia jai empatiją bei pagarbą;
- vengti pasisakymų, kurie galėtų būti interpretuojami kaip diskriminacija, arba iš kurių susidarytų įspūdis, kad pareigūnai kaltina auką dėl patirto incidento (pvz., tyrimo metu pastebėta, jog nukentėję asmenys susiduria ne tik su pareigūnų abejingumu, tačiau ir tam tikru kaltinimu: „[...] vienas iš pirmų klausimų buvo, kai aiškinom visą situaciją, „Tai ar nežinot, kur jūs kraustotės ir kas čia per rajonas yra?“ (IR8).¹¹⁷);
- leisti aukai išreikšti savo emocijas, atidžiai išklaudyti;
- leisti aukai kalbėti taip, kaip jai lengviausia;
- kreipiantis į auką gerbti jos nurodytą lytinę tapatybę bei pageidaujamą į ją kreipimąsi;
- vengti intymaus, itin asmeniško pobūdžio klausimų bei komentarų;
- stengtis, kad policijos pareigūnų nuomonė nepaveiktų aukos parodymų;
- turėti omenyje, kad auka neprivalo pareigūnams atskleisti savo seksualinės orientacijos, lytinės tapatybės ar išsamios informacijos apie savo lytinį gyvenimą;
- jei nukentėjęsysis ar liudytojai teigia, kad tai neapykantos nusikaltimas – apie tai būtina pažymėti dokumentuose, nes, tikėtina, kad jie (nukentėjęsysis ar liudytojai) situaciją ir / ar socialinių grupių problematiką įvertina kitaip;

¹¹⁵ Neapykantos kurstymas Lietuvoje: dažniausiai užduodami klausimai, Žmogaus teisių stebėjimo institutas. 2013. P. 7. [žiūrėta 2020-01-30]. Prieiga internetu: <https://hrmi.lt/wp-content/uploads/2016/08/Neapykantos-kurstymas-Lietuvoje-DUK.pdf>

¹¹⁶ Nusikaltimų elektroninėje erdvėje tyrimo rekomendacijos. Lietuvos kriminalinės policijos biuras. 2012 m.

¹¹⁷ Neapykantos nusikaltimai ir neapykantos kalba: situacijos Lietuvoje apžvalga, Europos žmogaus teisių fondas, 2020.

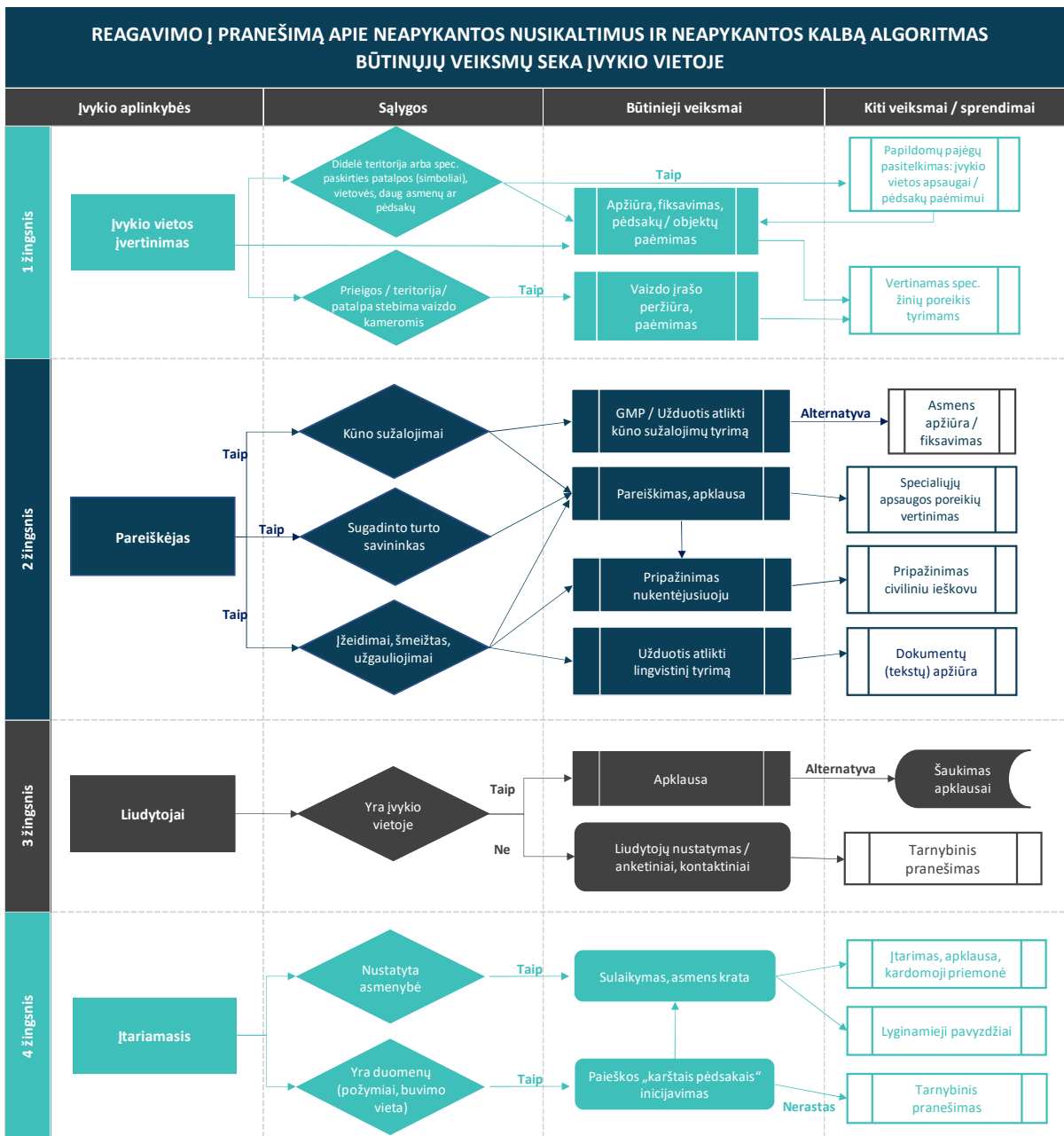
- užtikrinti nukentėjusiojo asmens saugumą – policijos pareigūnai saugią aplinką turėtų užtikrinti ne tik veiksmais, bet ir savo žodžiais, svarbi pareigūno laikysena, balso tonas, empatijos parodymas;
- rekomenduotina nukreipti auką į pagalbą teikiančias organizacijas bei įteikti tokių organizacijų sąrašą;
- Atliekant liudytojo (nukentėjusiojo) apklausą labai svarbu tiksliai užrašyti įtariamųjų vartotas frazes, atliktus veiksmus. Išsamesnė informacija pateikiama temoje 5 temoje „Nukentėjusiųjų nuo neapykantos nusikaltimo ir liudytojų apklausos ypatumai“.

3 žingsnis: Liudytojai.

Įvykio vietoje svarbu nustatyti liudytojus, užfiksuojant kontaktinius duomenis ir asmenis, kurie jau pasitraukė iš įvykio vietos. Liudytojai tyrimui gali suteikti itin svarbios informacijos, kurios stresą patyrusi auka savo parodymuose gali ir neįvardinti, pvz., įtariamojo (ar grupės asmenų) požymiai, veiksmai, vartotos frazės ir pan.

4 žingsnis: Įtariamasis.

Jei įtariamasis nesulaikytas įvykio vietoje, tačiau yra duomenų (įtariamojo požymiai, buvimo vieta, kita informacija), būtina nedelsiant organizuoti paiešką „karštais pėdsakais“. Išsamesnė informacija pateikiama 7 temoje „Neapykantos nusikaltimų tyrimas, kliūtys ir tyrimo organizavimo ypatumai. Atvejų analizė (praktinių situacijų sprendimas)“.

14 pav. Reagavimo į pranešimą apie neapykantos nusikaltimą ir neapykantos kalbą algoritmas. Veiksmų seka (pastaba: seka nėra patvirtinta teisės aktų nustatyta tvarka, tačiau siūloma / rekomenduojama. Taikyti – patvirtinus teisės aktais).

- **Atvejų analizė (praktinių situacijų sprendimai, susiję su reagavimo į pranešimą apie neapykantos nusikaltimą ir neapykantos kalbą veiksmis).**

1 ATVEJIS:

„Gautas pil. R. K. pareiškimas, kad nuo 2019-10-31 14.00 val. iki 2019-11-02 9.00 val., Vilniaus r., Mickūnų sen., Geruliškių k., esančiose kapinėse buvo išniekintas V. V., gim. XX, mirties data - XX, kapas: apgadintas (apdegintas) kryžius, išmėtytos žvakės, gėlės. Ant kapo rastas sudegintas balionėlis, galimai nuo purškiamų dažų, balto metalo žiedas, kuris nežinomai atsirado ant kapo. Padaryta X eurų turtinė žala. Priešgaisrinė gelbėjimo tarnyba informavo, kad tai buvo tyčinis padegimas. Nusikaltimą padarę asmenys nenustatyti¹⁸.”

Klausimai:

1. Įvertinkite veiką baudžiamosios atsakomybės aspektu. Kvalifikuokite nusikalstamą veiką.
2. Kokius pirminius veiksmus atliksite įvykio vietoje? Kokius reikšmingus duomenis rinksite? Kokia specifika pasižymi įvykio vieta?
3. Kas šiuo atveju bus nukentėjęs? Kokie nukentėjusiojo apklausos ypatumai?

Atsakymas: veika bus kvalifikuojama pagal LR BK 312 str. 2 d. Pirminiai veiksmai: įvykio vietos apžiūra, nukentėjusiojo / liudytojų apklausos. Nukentėjusiuoju bus pripažįstamas artimas mirusiojo asmuo. Padarytos žalos įvertinimas. Nukentėjusiojo apklausos metu fiksuojami reikšmingi duomenys: kokie santykiai, giminystės ryšiai buvo / yra su mirusiuoju, kapo lankymas ir priežiūra (paminklo statymas, priežiūra, aplinkos tvarkymas, kapų lankymas ir pan.) kokiomis aplinkybėmis (laikas, vieta, kada paskutinį kartą lankėsi kapuose, iš kur sužinojo apie įvykį ir pan.) ir konkrečiais nusikalstamais veiksmais (kas konkrečiai sudaužyta, sugadinta, sulaužyta ir pan.) padarytas nusikaltimas, kokia žala padaryta. Būtina nustatyti galimą motyvą – nusikaltimas padarytas dėl rasinių, nacionalinių ar religinių motyvų. Tolesni veiksmai – galimų liudytojų nustatymas, įtariamojo nustatymas ir paieška.

2 ATVEJIS

¹⁸Ikiteisminio tyrimo byla Nr. 01-1-47762-19. Bylos duomenys nuasmeninti ir pakeisti.

„Policijos pareigūno S. L. tarnybinis pranešimas, kad 2019-09-15 apie 11.00 val., Vilniuje, X g. 2, šalia pastato, kuriame įsikūrusi Lietuvos žydų bendruomenė, ant šaligatvio iš gėlių vazono žemės buvo pavaizduota nacistinė svastika¹⁹.

Klausimai:

1. Ar yra nusikalstamos veikos požymiai? Jeigu yra, kvalifikuokite nusikalstamą veiką. Kokie požymiai rodo nusikalstamos veikos požymius?
2. Kokius pirminius veiksmus atliksite įvykio vietoje? Kokius reikšmingus duomenis rinksite? Kokia specifika pasižymi įvykio vieta?
3. Kas šiuo atveju turėtų būti pareiškėjas?
4. Kas šiuo atveju bus nukentėjęs?
5. Kokie pagrindiniai liudytojų apklausos ypatumai?

Atsakymas: veika bus kvalifikuojama pagal LR BK 170 str. 2 d. Pirminiai veiksmai įvykio vietos apžiūra (įvykio vietos apžiūros protokolas, fotolentelė); kreipimasis dėl vaizdo įrašo pateikimo, jei teritorija filmuojama; liudytojų apklausos. Padarytos žalos įvertinimas. Liudytojų apklausos metu fiksuojami reikšmingi duomenys: kokiomis aplinkybėmis (laikas, vieta ir pan.) ir konkrečiais nusikalstamais veiksmais (kokie konkretūs veiksmai buvo atlikti: kaip buvo viešai niekinta, kokios priemonės ar įrankiai buvo naudojami skatinant neapykantą prieš žydų bendruomenę) padarytas nusikaltimas. Būtina nustatyti galimą motyvą – nusikaltimas padarytas dėl rasinių, nacionalinių ar religinių motyvų. Tolesni veiksmai – įtariamojo nustatymas ir jo apklausos ypatumai.

3 ATVEJIS

„Nuo 2019-04-13 apie 21.00 val. iki 2019-04-14 apie 12.30 val. Balsių g., Vilniuje, viešojoje vietoje, į žūliu elgesiu iš vandališkų paskatų svastikos ženklų ir necenzūriniu žodžiu „bybs“ apipaišytas metalinis laikinas statinys, skirtas katalikų bendruomenei. Padaryta žala tikslinama²⁰ (Tekstas netaisytas).

Klausimai:

1. Ar yra nusikalstamos veikos požymių? Jeigu yra, kvalifikuokite nusikalstamą veiką. Kokie požymiai rodo nusikalstamos veikos požymius?

¹⁹Įkiteisminio tyrimo byla Nr. 01-1-39855-19. Bylos duomenys nuasmeninti ir pakeisti.

²⁰Įkiteisminio tyrimo byla Nr. 01-1-18007-19. Bylos duomenys nuasmeninti ir pakeisti.

2. Kokius pirminius veiksmus atliksite įvykio vietoje? Kokius reikšmingus duomenis rinksite? Kokia specifika pasižymi įvykio vieta?

3. Kas šiuo atveju bus nukentėjusysis? Kokie nukentėjusiojo apklausos ypatumai?

Atsakymas: veika bus kvalifikuojama pagal LR BK 170 str. 2 d. Pirminiai veiksmai įvykio vietos apžiūra (įvykio vietos apžiūros protokolas, fotolentelė); kreipimasis dėl vaizdo įrašo pateikimo, jei teritorija filmuojama; liudytojų apklausos. Padarytos žalos įvertinimas. Liudytojų apklausos metu fiksuojami reikšmingi duomenys: kokiomis aplinkybėmis (laikas, vieta ir pan.) ir konkrečiais nusikalstamais veiksmais (kokie konkretūs veiksmai buvo atlikti: kaip buvo viešai niekintas, kokios priemonės ar įrankiai buvo naudojami skatinant neapykantą prieš katalikų bendruomenę) padarytas nusikaltimas. Būtina nustatyti galimą motyvą – nusikaltimas padarytas dėl rasinių, nacionalinių, ar religinių motyvų. Tolesni veiksmai – įtariamojo nustatymas ir jo apklausos ypatumai.

4 ATVEJIS

„2017-08-20 Vilniuje, Pilies g., restorane „Gedimino kalnas“, du neblaivūs jaunuoliai pašalinių lankytojų akivaizdoje viešai tyčiojosi iš Portugalijos piliečio L. L. rasės, vadindami jį „juočkiu, nigeriu“ bei galimai vienas iš jų ketino suduoti smūgį, tačiau pareiškėjas buvo atsitraukęs. Įtariamieji nustatyt“²¹.

Klausimai:

1. Ar yra nusikalstamos veikos požymių? Jeigu yra, kvalifikuokite nusikalstamą veiką. Kokie požymiai rodo nusikalstamos veikos požymius?

2. Kokius pirminius veiksmus atliksite įvykio vietoje? Kokius reikšmingus duomenis rinksite?

3. Kokie pagrindiniai liudytojų apklausos ypatumai?

Atsakymas: pirminiais duomenimis veika bus kvalifikuojama pagal LR BK 170 str. 2 d. Pirminiai veiksmai įvykio vietos apžiūra; nukentėjusiojo / liudytojų apklausos. Nukentėjusiojo apklausos metu fiksuojami reikšmingi duomenys: kokie santykiai sieja su įtariamaisiais, kokiomis aplinkybėmis (laikas, vieta ir pan.) ir konkrečiais nusikalstamais veiksmais (kas konkrečiai buvo pasakyta, kokie konkretūs veiksmai buvo atlikti prieš

²¹Ikiteisminio tyrimo byla Nr. 01-1-43034-17. Bylos duomenys nuasmeninti ir pakeisti.

nukentėjusį: ar buvo ketinta suduoti smūgį, kaip buvo tyčiotasi, niekinta, skatinta neapykanta) padarytas nusikaltimas. Būtina nustatyti galimą motyvą – nusikaltimas padarytas dėl rasinių, nacionalinių ar religinių motyvų. Tolimesni veiksmai – galimų liudytojų nustatymas ir jų apklausos.

5 ATVEJIS

„Pil. O. Z. pranešimas, kad 2016 m. sausio 9, 11, 12, 13 dienomis socialinio tinklo Facebook viešojoje grupėje „Mes prieš pederastus“, nežinomas asmuo, pasivadinęs „XX“, parašė komentarus: „Dalykites sia grupė ir jos postais, surinkite armija piderastus“, „Grečiau gryzk, darysim reida, ieskosim pyderu ir dauzysim“, „Ant laužo juos“, „Atlygis uz sunaikinta pydera–ozka arba ozys pasirinktina“, „Optimaliausia bausme–odos nulupimas nuo viso kuno, beveik viso“, „Jiem reiktu kišt adatas po nagais ir adatas kišt į akis, cia minimum“¹²² (Tekstas netaisytas).

Klausimai:

1. Ar yra nusikalstamos veikos požymių? Jeigu yra, kvalifikuokite nusikalstamą veiką. Kokie požymiai rodo nusikalstamos veikos požymius?
2. Kokius pirminius veiksmus atliksite? Kaip nustatysite įvykio vietą? Kokia specifika pasižymi pirminiai ikiteisminio tyrimo veiksmai? Kokius reikšmingus duomenis rinksite?

Atsakymas: Veika kvalifikuojama pagal LR BK 170 str. 2, 3 d. Pagrindiniai ikiteisminio tyrimo veiksmai: pareiškimo priėmimas, liudytojų apklausos (apklausos metu fiksuojami reikšmingi tyrimui duomenys: kokiomis aplinkybėmis (laikas, vieta ir pan.) ir konkrečiais komentarais (tikslūs žodžiai) buvo reikšta neapykanta socialiniame tinkle, ar pažįsta asmenis, komentavusius socialinio tinklapio paskyroje). Kitų liudytojų nustatymas. Tolesni veiksmai – objektų tyrimas (užduotis atlikti komentarų tyrimą (Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnybai)). Specialisto išvados įvertinimas. IP adreso nustatymas. Galimų įtariamųjų nustatymas ir jų apklausos. Būtina nustatyti motyvą – nusikaltimas padarytas dėl tautybės, rasės, lyties, kilmės, religijos ar kitos grupinės priklausomybės.

¹²² Ikiteisminio tyrimo byla Nr. 01-1-04949-19. Bylos duomenys nuasmeninti ir pakeisti.

7. NEAPYKANTOS NUSIKALTIMŲ TYRIMAS, KLIŪTYS IR TYRIMO ORGANIZAVIMO YPATUMAI. ATVEJŲ ANALIZĖ (PRAKTINIŲ SITUACIJŲ SPRENDIMAS)

Mokymo dalies tikslas – pristatyti neapykantos nusikaltimų tyrimo organizavimo teorinius ir praktinius ypatumus ir išanalizuoti šių nusikaltimų kvalifikavimo ir reikšmingų duomenų rinkimo praktines situacijas.

Uždaviniai: 1) pristatyti neapykantos nusikaltimų tyrimo organizavimo ypatumus ir pagrindines kliūtis; 2) išanalizuoti praktines situacijas dėl neapykantos nusikaltimų.

Mokymo metodai – aiškinimas, atvejų analizė, analizės rezultatų pristatymas, diskusija, apibendrinimas.

Trukmė. 7 temai skirtinas laikas – 2 akad. val. (90 min.). Rekomenduojama skirti 1 potemei (Neapykantos nusikaltimų tyrimas, kliūtys ir tyrimo organizavimas) – 30 min., 2 potemei (Atvejų analizė (praktinių situacijų sprendimas)) – 60 min.

Papildomi svarbūs patarimai dėstančiajam: pristatomos temos metu bus nagrinėjami tyrimo organizavimo ypatumai, todėl svarbu atkreipti dėmesį į pateiktus pavyzdžius: formuluotes ir jų konstrukcijas. Taip pat bus pateikiami 5 atvejai, skirti atvejų analizei minėta tema. Svarbu atkreipti dėmesį į formuluojamus klausimus, kadangi atvejai susiję su realiais praktiniais pavyzdžiais kvalifikuojant nusikaltimą, bendrai įvertinant tyrimo galimybes, tolesnių tyrimo veiksmų (specialių žinių poreikis, IP adreso nustatymas ir pranešimo apie įtarimą ir įtariamojo apklausos) ypatumus. Pabaigoje siūloma reziumuoti pagrindinius tolesnio ikiteisminio tyrimo veiksmų ypatumus vertinant specialių žinių poreikį, nustatant IP adresą, rengiant pranešimo apie įtarimą turinį ir apklausiant įtariamąjį.

MOKYMŲ PLANAS					
7 TEMA. NEAPYKANTOS NUSIKALTIMŲ TYRIMAS, KLIŪTYS IR TYRIMO ORGANIZAVIMO YPATUMAI. ATVEJŲ ANALIZĖ (PRAKTINIŲ SITUACIJŲ SPRENDIMAS)					
Eil. Nr.		Potemės (teorijos dėstymas ir užduočių sprendimas)	Skiriamas laikas	Mokymo metodai	Reikalingos priemonės
1.	1.1.	Neapykantos nusikaltimų tyrimo ir tyrimo organizavimo ypatumai.	20 min	Aiškinimas, aptarimas	Skaidrės
	1.2.	Tyrimo kliūtys.	10 min	Aiškinimas, aptarimas, apibendrinimas	Skaidrės
2.		5 atvejų analizė (praktinių situacijų sprendimas).	60 min. (vidutiniškai)	Darbas nedidelėse	Atspausdinti ar ekrane

		po 12 min. kiekvienam atvejui)	grupelėse (3-4 dalyviai), aptarimas	rodomi atvejų aprašymai; popierius informacijos žymėjimui
--	--	--------------------------------	-------------------------------------	---

Neapykantos nusikaltimų tyrimas ir tyrimo organizavimo ypatumai

Specialių žinių poreikis, klausimų formulavimas ir išvados vertinimas. Tiriant neapykantos nusikaltimus, neretai būtina įvertinti specialių žinių poreikį. Specialių žinių poreikis turi būti vertinamas atsižvelgiant į neapykantos nusikaltimo pobūdį: 1) būtinybė įvertinti neapykantos kalbos turinį ir raišką; 2) poreikis įvertinti ir nustatyti nukentėjusiojo sveikatos sutrikdymo mastą, kuomet asmuo buvo sužalotas; 3) poreikis taikyti informacinių technologijų žinias. Todėl šiuo atveju svarbu parengti užduotį paskirti tikslinį objektų tyrimą ir įvertinti gautus tyrimo rezultatus. Vienas iš procesinių dokumentų, kuris svarbus reikšmingų duomenų rinkimo ir vertinimo kontekste, yra specialisto išvada. Specialisto išvados neatsako į teisinio pobūdžio klausimus ir neanalizuoja ir nevertina asmens kaltės klausimo, todėl rengiamos užduotys turi būti orientuotos tik į konkrečius specifinius klausimus, susijusius su specialiomis žiniomis pagal minėtas tris kryptis.

Esant poreikiui įvertinti neapykantos kalbos turinį ir raišką, skiriamos užduotys atlikti kalbinių aktų tyrimą ir teikiamos Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybai, Žurnalistų etikos inspektorius tarnybai, Lietuvos teismo ekspertizės centrui.

Pateikiamos pavyzdinės klausimų formuluotės:

1 variantas:

1. Ar pateiktame komentare yra tyčiojamasi, niekinama, skatinama neapykanta ar kurstoma diskriminuoti žmonių grupę ar jai priklausančią asmenį dėl lyties, seksualinės orientacijos, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų? Jeigu taip, būtent kokiais komentaro teiginiais, jų dalimis ar komentaro teksto atkarpa tai reiškama?

2. Ar yra kurstoma smurtauti, fiziškai susidoroti su žmonių grupe ar jai priklausančiu asmeniu dėl lyties, seksualinės orientacijos, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų? Jeigu taip, būtent kokiais komentaro teiginiais, jų dalimis ar komentaro teksto atkarpa tai reiškama?

2 variantas:

1. Ar pasakymas lingvistiniu požiūriu yra žeminantis, niekinantis tam tikrą grupę?
2. Ar pasakymu skatinama, raginama smurtauti ar kitaip kenkti tam tikrai asmenų grupei?

3. Ar pasakymu propaguojamos prieš tam tikrą asmenų grupę nukreiptos idėjos?

3 variantas:

1. Ar viešai tyčiojamasi, niekinama, skatinama neapykanta ar kurstoma diskriminuoti žmonių grupę ar jai priklausantį asmenį dėl amžiaus, lyties, seksualinės orientacijos, neįgalumo, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikimų ar pažiūrų?

2. Jei taip, kokiais konkrečiais žodžiais jos reiškiamos?

Vertinant byloje specialisto išvadų turinį, svarbu atkreipti dėmesį, ar tiriamu atveju pateikti teiginiai yra abstraktūs ar konkretūs. Todėl analizuojant tokių išvadų turinį, labai svarbu įvertinti, kiek specialisto (eksperto) pateikti teiginiai yra susiję su konkrečiu tiriamu asmens pasisakymu. Yra vertinamas specialisto išvados turinys, pavyzdžiui, „išreikštas raginimas imtis diskriminacinių veiksmų prieš grupę, skiriamą seksualinės orientacijos pagrindu, kurstoma prieš ją smurtauti bei fiziškai su ja susidoroti, taip pat komentarais skleidžiama neapykanta, tyčiojamasi, siekiama niekinamai išskirti, įžeisti žmonių grupę, skiriamą seksualinės orientacijos pagrindu“¹²³. Teismų praktikoje yra pabrėžiama, jog išvados negali būti visiškai laisvai interpretuojamos, negali būti vien tik apibendrinančio pobūdžio – turi būti konkrečiai taikomos tiriamu atveju. Pavyzdžiui, byloje LAT, vertindamas Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos pateiktą specialisto išvados turinį, pažymi, kad „ši specialisto išvados dalis nepagrindžia A. K. kaltės, o vertinama kaip prokuroro laisvas specialisto išvados interpretavimas, kadangi šis teiginys nėra pritaikytas A. K. komentarui, o yra apibendrinančio pobūdžio“¹²⁴. Remiantis teismų praktika, ypač atkreipiant dėmesį į LAT išsakytą poziciją dėl specialių žinių taikymo ta, kad kiekvienu atveju svarbu vertinti specialisto išvadų turinį: apibendrinančio pobūdžio teiginiai ir laisvas interpretavimas nesudaro galimybės tokios išvados vertinti kaip duomenų, pagrindžiančių asmens kaltę¹²⁵. Taip pat labai svarbu pažymėti tai, kad specialisto išvados turinys turėtų būti įvertinamas

¹²³ Alytaus apylinkės teismo 2018 m. gegužės 3 d. nuosprendis byloje Nr. 1-412-224/2018, kurioje M. B. pripažinti kaltu padarius nusikaltimą numatytą LR BK 170 str. 3 d.

¹²⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis byloje Nr. 1A-845-366/2011, kurioje atmetas Rokiškio rajono apylinkės prokuratūros vyriausiojo prokuroro skundas, kuriuo prašoma panaikinti Rokiškio rajono apylinkės teismo 2011 m. rugpjūčio 25 d. išteisinamąjį nuosprendį ir priimti naują apkaltinamąjį nuosprendį – A. K. pripažinti kalta pagal LR BK 170 str. 1 d.

¹²⁵ Tyrimas „Baudžiamosios atsakomybės už neapykantos nusikaltimus ir neapykantą kurstančias kalbas taikymo atvejų analizė“, atliktas 2018 metais vykdant Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijai projektą „Atsakas į neapykantos nusikaltimus ir neapykantą kurstančias kalbas“ žr. Vidaus reikalų ministerijos pateiktoje informacijoje. [žiūrėta 2019-11-30]. Prieiga internetu: <https://vrm.lrv.lt/lt/veiklos-sritys/viesasis-saugumas-1/atsakas-i-neapykantos-nusikaltimus-ir-neapykanta-kurstancias-kalbas>

bendrai su kitais byloje surinktais duomenimis (objektyviųjų ir subjektyviųjų duomenų visumos vertinimo principas).

Vertinant specialisto išvadų turinį, taip pat svarbu atkreipti dėmesį į išvados turinį konkrečiu tiriamuoju atveju ir įvertinti, ar konkrečiu pasisakymu buvo vykdomas raginimas, kurstymas, nukreiptas prieš tam tikrą asmenų grupę, ar tik buvo negatyvios asmeninės nuomonės reiškimas. Pavyzdžiui, byloje dėl išsakytų negatyvių internetinių komentarų vertinant komentarų pobūdį, pateikiama išvada, kad *„komunikacijos aktu nėra raginama smurtauti prieš kokius nors asmenis, juos diskriminuoti, todėl jis nelaikytinas skatinamuoju ir negali būti sėkmingas arba nesėkmingas. Šiuo komunikacijos aktu yra išsakoma asmeninė nuomonė“*¹²⁶. Atsižvelgus į bendrą visuomeninį kontekstą, išdėstytą tokio pobūdžio pasisakymuose (konkrečių klausimų pateikimas ir komentavimas), akivaizdu, jog iš pasisakymo išplaukianti išvada, kurią žino ir adresatas, ir adresantas, ir kuri yra numanoma pasisakymu, tai yra kaip tik tam tikras rūpestis, grėsmė ar pan. Todėl komentaro autoriaus negatyvios nuomonės apie tam tikras žmonių grupes raiškos būdas galėtų būti suvokiamas kaip įžeidimas dėl įsitikinimų ar pažiūrų, bet ja nėra tyčiojamasi, niekinama, skatinama neapykanta ar kurstoma diskriminuoti tam tikros grupės asmenis¹²⁷.

Vertinant atvejus, ar konkrečiu pasisakymu buvo vykdomas raginimas, kurstymas, nukreiptas prieš tam tikrą asmenų grupę, svarbu atkreipti dėmesį, koku būdu išsakoma. Specialisto išvadoje pažymima, kad *„sėkmingas skatinamasis komunikacijos aktas gali būti reiškiamas ne tik skatinamosios semantikos ir formos veiksmažodžiais įsakau, kviečiu, reikalauju, prašau, draudžiu, paimk, nuteisk, pakark ir pan., bet ir kitokiomis gramatinėmis formomis: Už ginklą! Mirtis okupantams! Lagaminas, stotis, Rusija ir pan. Skatinimą gali reikšti, pvz. būdvardis Kartu! (per vestuves reiškia raginimą bučiuotis) arba daiktavardis Pavojus! (reiškia raginimą imtis atsargos priemonių) ir pan.“*¹²⁸

Specialistai taip pat pažymi, jog taip pat svarbus teksto suvokimo aspektas. Adresatas ne tik pasisako, bet ir turi suvokti. Tačiau pasisakymų metu nebūtina viską išsakyti, nemažai informacijos lieka neeksplikuota, todėl komunikacijos aktu pasakoma ne viskas, kas žinoma adresatui ir adresantui. Todėl būtina atsižvelgti į iš pasisakymų išplaukiančias išvadas, kurios yra numanomos pasisakymu¹²⁹.

IP adreso nustatymo ypatumai.

¹²⁶ Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnybos pateikta specialisto išvada ikiteisminio tyrimo byloje Nr. 1/2019 dėl BK 170 str. 3 d.

¹²⁷ Ten pat.

¹²⁸ Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnybos pateikta specialisto išvada ikiteisminio tyrimo byloje Nr 2/2018 dėl BK 170 str. 2 d.

¹²⁹ Ten pat.

Tiriant neapykantos nusikaltimus, padarytus elektroninėje erdvėje, atsiranda poreikis specialias žinias panaudoti nustatant IP adresą.

Pagrindiniai IP adreso nustatymo veiksmai:

- Būtinai duomenų (informacijos) užfiksavimas apžiūros protokole. Ypač akcentuojant, kad elektroniniai duomenys, kurie yra svarbūs įrodinėjant, labai greitai gali būti sunaikinti. Jei, pvz., tam tikras komentaras (žodžiai, kurstatys neapykanta) buvo paskelbtas internetiniame puslapyje, svarbus tikslus jo įvardijimas apžiūros protokole.
- IP adreso priklausomybė nustatoma naudojantis internetiniu puslapiu <https://centralops.net/co/>
- Naudojantis internetiniu puslapiu <https://centralops.net/co/> taip pat galima išsiaiškinti ir domeną.
- Pareigūnas, naudodamasis Elektroninių ryšių ir dalyvių užklauso sistema (ERIDUS) dėl IP adreso priklausomumo, kreipiasi į mobiliuosius operatorius (pvz. TELE2, TELIA ir kt.).

Pareigūnas siekia nustatyti:

1. Abonentinius duomenis (paskyros registracijos metu naudotojo pateiktus duomenis, įskaitant vardą, pavardę, el. pašto adresą, telefono numerį, kitą kontaktinę informaciją, ir registracijos metu sistemos užfiksuotą IP adresą, iš kurio buvo atlikta registracija).

2. Srauto duomenis (IP adresus, iš kurių buvo prisijungta prie naudotojo paskyros, prisijungimų datą ir laiką) už laikotarpį nuo (pradžios data) iki (pabaigos data).

Bendrovės paslaugų paskyrų identifikatorių tipai ir pavyzdžiai:

- „Gmail“, „Google Drive“ paskyrų duomenims gauti – el. pašto adresas (pavyzdžiui, vardenis.pavardenis@gmail.com);
- „Gmail“ el. laiško siuntėjo IP adresui (angl. *originating IP*) gauti – el. laiško žinutės ID (pavyzdžiui, 261c4e000818364826j5b4d8be2g74fd7e9a60853d4e@mail.gmail.com);
- „Google Plus“ paskyros duomenims gauti – paskyros ID (pavyzdžiui, plus.google.com/u/0/123451234512345123451);
- „Youtube“ kanalo duomenims gauti – visas URL adresas (pavyzdžiui, www.youtube.com/user/kanalopavadinimas);
- „Youtube“ vaizdo įrašo duomenims gauti – visas URL adresas (pavyzdžiui, www.youtube.com/watch?v=cyHJtZftYtM, paisant raidžių lygį);

- „Google Blog“ paskyros, įrašo (angl. *post*), komentaro duomenims gauti – visas paskyros, įrašo ar komentaro URL adresas (pavyzdžiui, pavadinimas.blogspot.com, pavadinimas.blogspot.com/MMMM/MM/įrašopavadinimas.html, pavadinimas.blogspot.com/MMMM/MM/įrašopavadinimas.html?showComment=12849108XXXXX#c23198411951056XXXXX).

Įtariamojo apklausos ypatumai.

Apklausos metu būtina įvertinti įrodinėtinas aplinkybes: ar asmuo veikė tyčia, turėdamas tikslą pasityčioti, paniekinti asmenį arba sukurstyti smurtauti, fiziškai susidoroti su juo dėl jo rasės, tautybės bei kitų LR BK konkrečiuose straipsniuose nurodytų požymių. Subjektyviuosius šių nusikalstamų veikų požymius sudaro kaltė – tiesioginė konkretizuota tyčia, turint tikslą pasityčioti, paniekinti asmenį arba sukurstyti smurtauti, fiziškai susidoroti su juo dėl jo rasės, tautybės bei kitų konkrečiuose LR BK straipsniuose nurodytų požymių. Kaltinamasis turi suvokti savo daromos veikos pavojingą pobūdį, priešingumą teisei, tačiau norėti veikti ir veikti tokiu pavojingu būdu, turėdamas galimybę nukreipti savo valią ir neatlikti priešingų teisei, pavojingų veiksmų. Subjektyvieji požymiai įrodinėjami ir objektyviomis aplinkybėmis, pavyzdžiui, veiksmų intensyvumas, sistemiškumas, aplinkos reakcija, todėl vertinant veikos pavojingumo laipsnį, svarbu įvertinti, kokiomis aplinkybėmis buvo atlikti veiksmai. Pripažįstant ar nepripažįstant tam tikrų veiksmų kaip nusikalstamų, vertintinas grėsmės baudžiamojo įstatymo saugomoms vertybėms realumas. Taigi, tiek įtariamojo apklausos metu, tiek ir bendrai priimant sprendimą pradėti ikiteisminį tyrimą ar jo nepradėti, turi būti vertinamas veiksmų pavojingumo laipsnis.

Sprendimuose atsisakyti pradėti ikiteisminį tyrimą dažnai konstatuojama, kad informacija nėra tokio pavojingumo laipsnio, kad vadovaujantis protingumo, proporcingumo, efektyvumo, ekonominio tikslingumo, teisingumo ir kitais bendraisiais teisės principais, būtų pagrįstas represinių baudžiamojo proceso ir baudžiamosios teisės priemonių (*ultima ratio*) taikymas tokią veiką padariusiems asmenims¹³⁰.

Įtariamojo apklausos metu svarbu akcentuoti ne tik objektyvias nusikalstamos veikos aplinkybes – laiką, vietą, atliktų veiksmų intensyvumą, jų sistemingumą (skaičių), bet ir detalizuoti subjektyviųjų požymių visumą: asmens supratimą apie konkrečią daromą nusikalstamą veiką, asmens supratimą apie pasisakymų pobūdį (turinį), jo ypatumus. Pavyzdžiui, komentaras:

¹³⁰ 2018-03-21 Nutarimas atsisakyti pradėti ikiteisminį tyrimą medžiagoje Nr. M-1-01-18154-18.

„Ispėja; Rusija ruošiasi didžiausioms puolimo pratyboms prie Lietuvos sienų“ parašė: „Rusija yra Lietuvos PRIEŠAS ir viso Vakarų pasaulio jungtinėmis pajėgomis Rusija bus sunaikinta, kaip buvo sunaikinta SSSR 1991 metais. Rusija yra skurdo, bado, nevykėlių, lūzerių šalis ir neužilgo rusai klūpės ant kelių ir maldaus vakarų duoti maisto. Mirtis Rusija. Rusija yra Lietuvos priešas nuo pat Lietuvos karalystės susikūrimo 11 amžiuje iki pat šių dienų, tai amžinas Lietuvos priešas, visa Lietuvos ir vėliau bendros Lenkijos-Lietuvos federacinės valstybės istorija yra nesibaigiantis karas su Rusija“,

Įtariamasis apklausos metu teigė:

„Savo komentaru neskatinau jokiais būdais smurtauti ar fiziškai susidoroti su žmonių grupe tautinių, kilmės pažiūrų pagrindu, taip pat neskleidžiau niekinamos nuomonės apie rusus kaip tautos atstovus. Nuomonė buvo išreikšta tiktai apie valstybę, kuri šiuo metu elgiasi agresyviai ir okupuoja kitų valstybių teritorijas. Rašydamas „mirtis Rusijai“ turėjau omenyje ne mirtį tiesiogine ta žodžio prasme, bet ekonomine prasme valstybės ekonominę žlugimą, apie ką ir parašiau komentare, palygindamas tą mirtį su 1991 metų TSRS žlugimą. Tą pačią dieną, perskaitęs kitą straipsnį apie karą Ukrainoje, taip pat nusprendžiau parašyti komentarą. Straipsnis buvo apie Ukrainoje separatistų žudomus Ukrainos piliečius, bei apie tai, kad patys separatistai nužudė savo lyderį „Givi“. Savo komentare kacapais vadinu būtent separatistus, nepriskirdamas jų tautinei grupei, kadangi lietuvių kalbos žodyne žodžio „kacapas“ – nėra. Kiekvienas šį žodį gali suprasti savaip, savo komentare išsakyčiau nuomonę apie vykstantį karą Ukrainoje, bei apie tai, kad nužudyti separatistai, kuriuos įvardijau kacapais“.¹³¹

Tačiau vertinant duomenų apie padarytą nusikalstamą veiką visumą, neretai nepakanka vien tik įtariamojo asmens parodymų, nors jau ir yra užfiksuoti keli bepasikartojantys veiksmų faktai. Pavyzdžiui, vienoje byloje buvo konstatuota, kad nors asmuo apklausos metu ir neprisipažįsta įvykdęs nusikaltimų, teismas, įvertinęs asmeninėje socialinio tinklo „Facebook“ paskyroje parašytus paties asmens komentarus, paskelbtų straipsnių, vaizdo įrašų turinį, veiksmų sistemingumą, daro išvadą, kad toks asmuo tendencingai menkino Lietuvos partizanus teigdamas, kad jie neva vykdė nusikaltimus prieš taikius gyventojus, kad jie dalyvavo holokauste ir kad „talkino“ naciams¹³². Taigi, įtariamojo (kaltinamojo ar teisiamojo) parodymų ne visuomet pakanka aplinkybėms įvertinti. Todėl vertinant asmens kaltę, veiksmų turinį, svarbu remtis ir kitais objektyviais bylos duomenimis. Pavyzdžiui, byloje dėl negatyvių komentarų, nors asmuo ir neprisipažino apklausų metu, tačiau specialisto išvadoje nusikaltimą padariusio asmens veiksmai vertinami kaip raginimas smurtauti, fiziškai susidoroti su Rusija kaip valstybe. Išvadoje pabrėžiama, jog „komunikacijos aktu išreikštas raginimas smurtauti, fiziškai susidoroti su Rusijos valstybe

¹³¹ Ikiteisminio tyrimo byla Nr. 01-1-24104-17. Bylos duomenys nuasmeninti ir pakeisti.

¹³² Klaipėdos apygardos teismo 2019 m. spalio 17 d. nutartis byloje 1A-210-651/2019.

(mirtis Rusijai). Komentaro autorius taip pat skleidžia niekinamą nuomonę apie rusus, kaip tautos atstovus ar kaip Rusijos piliečius, iš jų tyčiojasi¹³³.

Rengiant pranešimą apie įtarimą, svarbu nurodyti ne tik faktines aplinkybes, kuriomis buvo padaryta nusikalstama veika, bet ir remtis specialisto išvadomis. Pavyzdžiui,

„jis, 2017 m. vasario 9 d., apie 16 val. bute, adresu Vileišio g. 1-1, Vilnius, iš kompiuterio, turinčio IP adresą 55.60.98.32, viešai interneto tinklapyje www.lrytas.lt, komentuodamas straipsnį „Įspėja; Rusija ruošiasi didžiausioms puolimo pratyboms prie Lietuvos sienų“ parašė: „Rusija yra Lietuvos PRIEŠSAS ir viso Vakarų pasaulio jungtinėmis pajėgomis Rusija bus sunaikinta, kaip buvo sunaikinta SSSR 1991 metais. Rusija yra skurdo, bado, nevykėlių, lūzerių šalis ir neužilgo rusai klūpės ant kelių ir maldaus vakarų duoti maisto. Mirtis Rusija. Rusija yra Lietuvos priešas nuo pat Lietuvos karalystės susikūrimo 11 amžiuje iki pat šių dienų, tai amžinas Lietuvos priešas, visa Lietuvos ir vėliau bendros Lenkijos-Lietuvos federacinės valstybės istorija yra nesibaigiantis karas su Rusija“, tokiu būdu pasisakė apie rusų tautinę grupę žeminančiai, bet negrubiai (Lietuvos teismo ekspertizės centro specialisto išvada Nr. XX; skleidė niekinamą nuomonę apie rusus kaip tautos atstovus ar kaip Rusijos piliečius, iš jų tyčiojosi (Žurnalistų etikos tarnybos išvada Nr. XX). Šiais savo veiksmais padarė nusikaltimą, numatytą LR BK 170 str. 2 d.“¹³⁴.

Kartais pakanka nedidelio pasisakymų konteksto, iš kurio jau aišku, jog asmens pasisakymai yra pripažįstami kaip raginimas. Įtariamojo apklausos metu vertinant pasisakymų turinį, būtina atsižvelgti ir jų pobūdį. Pavyzdžiui, komentaras, kurio tekstas: „zudyt pyderastus“, Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnybos ekspertizės akto išvadoje buvo įvertintas kaip komunikacijos aktas, kuriuo išreikštas raginimas smurtauti, fiziškai susidoroti su asmenimis dėl jų seksualinės orientacijos¹³⁵. Ir nors įtariamasis apklausos metu gali teigti, jog neturėjo tokio sumanymo kaip raginimas, visgi specialių žinių vertinimo kontekste asmens kvietimas atlikti tam tikrus veiksmus yra vertinamas kaip raginimas.

Bylos pabaigimo ypatumai. Analizuojant ikiteisminio tyrimo bylų užbaigimo formas, matyti, kad baigiant ikiteisminio tyrimo bylą supaprastino proceso tvarka (įprastai vadovaujantis LR BPK 418 str., t. y. pareiškimo dėl baudžiamojo įsakymo surašymu), yra nebūtina nustatyti visų objektyviųjų ir subjektyviųjų duomenų visumos, kokia paprastai būtina baigiant bylą LR BPK 218-219 str. numatytais atvejais, surašant kaltinamąjį aktą. Esant pagrindams taikyti šią supaprastintą bylos užbaigimo formą, duomenų vertinimas apsiriboja pagrindiniais duomenimis: nukentėjusiojo apklausa, nusikalstamą veiką padariusio asmens prisipažinimu ir apklausa. Pažymėtina ir tai, kad teismų praktikos analizė rodo, kad taikant supaprastinto proceso formą – baudžiamąjį įsakymą – įrodymų vertinimas

¹³³ Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnybos išvada ikiteisminio tyrimo byloje Nr. 01-1-24104-17.

¹³⁴ Ikiteisminio tyrimo byla Nr. 01-1-24104-17. Bylos duomenys nuasmeninti ir pakeisti.

¹³⁵ Ikiteisminio tyrimo byla Nr. 02-2-00132-19. Bylos duomenys nuasmeninti ir pakeisti.

yra akivaizdžiai paprastesnis: nėra detaliai vertinama objektyviųjų ir subjektyviųjų požymių (veikos sistemiškumas, tendencingumas, veiksmų kryptingumas, atliktų veiksmų trukmė ir pan.) visuma, kuri vertinama nagrinėjant bylą iš esmės¹³⁶.

Tyrimo kliūtys ypatumai.

Duomenų visumos vertinimo dilema ir sprendimai. Jau 2017 metais buvo identifikuota duomenų visumos vertinimo kliūtis. Kaip buvo nustatyta, pareigūnai veikose nematydami nusikalstamos veikos požymių ir pagal egzistuojančią teismų praktiką numatydami, jog asmenys nebus pripažinti kaltais teisme, priima sprendimus atsisakyti pradėti ikiteisminį tyrimą¹³⁷. Todėl viena iš neapykantos nusikaltimų tyrimo kliūčių yra nevienodas objektyviųjų ir subjektyviųjų duomenų visumos vertinimas, kuomet priimami sprendimai baigti bylą skirtingomis formomis (plačiau taip pat žr. Bylos pabaigimo ypatumai). LR BK 170 straipsnyje numatytų nusikalstamų veikų nusikaltimo sudėties objektyviąją pusę, kurstymo (tyčiojimosi, niekinimo, neapykantos skatinimo, kurstymo diskriminuoti žmonių grupę) turinį sudaro aktyvūs, tikslingi, motyvuoti veiksmai, iš kurių būtų akivaizdu, kad kaltininkas, viešai atlikdamas šiuos veiksmus, siekia išreikšti neapykantą konkrečiais požymiais apibrėžtai žmonių grupei ar jai priklausančiam asmeniui būtent dėl tokio jo priklausomumo. Subjektyviuosius šios nusikalstamos veikos požymius sudaro kaltė – tiesioginė konkretizuota tyčia, turint tikslą pasityčioti, paniekinti asmenį dėl jo rasės, tautybės bei kitų LR BK 170 straipsnyje nurodytų požymių. Kaltininkas suvokia savo daromos veikos pavojingą pobūdį, priešingumą teisei, tačiau nori veikti ir veikia tokiu pavojingu būdu, turėdamas galimybę nukreipti savo valią ir neatlikti priešingų teisei, pavojingų veiksmų. Nusikalstamas tikslas turi būti privalomai nustatomas kiekvienu atveju, nes tokio tikslo nebuvimas liudija apie šios nusikalstamos veikos sudėties nebuvimą. LR BK 170 straipsnis apriboja asmens laisvę skleisti informaciją, tačiau neuždraudžia asmens teisės į saviraiškos laisvę. Asmuo pagal minėtą teisės normą gali būti traukiamas baudžiamojon atsakomybėn tik tuomet, jei jis turėjo nusikalstamą tikslą – siekė tyčiotis, niekinti, skatinti diskriminuoti tam tikrą žmonių grupę, t. y. šis nusikaltimas gali būti padaromas tik tiesiogine tyčia.

Ultima ratio vertinimo dilema ir sprendimai. Ikiteisminio tyrimo ir teisminės praktikos analizė parodė, kad tiriant tokio pobūdžio atvejus, kuomet dar nepradėtas ikiteisminis

¹³⁶ Tyrimas „Baudžiamosios atsakomybės už neapykantos nusikaltimus ir neapykantą kurstančias kalbas taikymo atvejų analizė“, atliktas 2018 metais vykdant Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijai projektą „Atsakas į neapykantos nusikaltimus ir neapykantą kurstančias kalbas“ žr. Vidaus reikalų ministerijos pateiktoje informacijoje. [žiūrėta 2019-11-30]. Prieiga internetu: <https://vrm.lrv.lt/lt/veiklos-sritys/viesasis-saugumas-1/atsakas-i-neapykantos-nusikaltimus-ir-neapykanta-kurstancias-kalbas>

¹³⁷ Tyrimas „Kovojant su neapykantos nusikaltimais ir neapykantos kalba Europoje“. Sudarytoja Irena Bihariova. Vilnius, 2018. [žiūrėta 2019-11-24]. Prieiga internetu: <https://hrmi.lt/wp-content/uploads/2018/10/Kovojant-su-neapykantos-nusikaltimais-ir-neapykantos-kalba-Europoje.pdf>

tyrimas arba kuomet jau atliekamas ikiteisminis tyrimas, šios kategorijos bylose įvairiai įvertinamas veikos pavojingumo faktas. Skirtinga pavojingos veikos pripažinimo praktika nulemia skirtingus sprendimus dėl ikiteisminio tyrimo nepradėjimo ar pradėjimo, o vėliau ir kaltinamojo ar išteisinamojo nuosprendžio priėmimo. Atsisakant pradėti ikiteisminį tyrimą, ar nutraukiant ikiteisminį tyrimą, sudėtinga pamatuoti pavojingos veikos laipsnį. Daugelyje atvejų konstatuota, kad tokio pobūdžio veikos neturi pavojingos veikos požymių, dėl to ir baudžiamoji atsakomybė negalima. Nagrinėjant ikiteisminio tyrimo bylas, taip pat nutarimus atsisakyti pradėti ikiteisminį tyrimą, konstatuojamas *ultima ratio* principas¹³⁸, t. y. argumentuojama kaip viena iš priežasčių, dėl kurių nepradedamas / nebetęsiamas tyrimas („vien neetiškų komentatoriaus pasisakymų viešojoje erdvėje neužtenka baudžiamajai atsakomybei kilti“; „tam, kad asmens veika būtų pripažįstama nusikalstama, nepakanka vien to, kad ji formaliai atitiktų BK specialiosios dalies straipsnyje (ar jo dalyje) įtvirtintos nusikalstamos veikos sudėties požymius. Veika turi būti ne tik priešinga teisei, tačiau ir pavojinga tiek, kad už tai asmuo būtų traukiamas ne bet kokion kiton atsakomybėn, o atsakytų baudžiamojai įstatymo prasme“¹³⁹).

- ***Atvejų analizė (praktinių situacijų, susijusių su tyrimo organizavimu ir tolimesniais tyrimo veiksmais, sprendimas)***

1 ATVEJIS

„Pabėgėliai iš Sirijos Lietuvoje gyvena laukimu ir mokosi lietuvių kalbos“, autorius Karolina Mikoliūnaitė (nuoroda - <https://www.15min.lt/verslas/naujiena/finansai/nelegaliaiiietuvos-siena-kirte-sirai-siekia-pabegeliu-statuso-nori-gyventilniujuje-662-1031382>), asmuo, pasivadinęs A. A., iš IP xxxx, parašė komentarą „Kaip visada tokių straipsnių autorius yra moteris. Matoma lietuviai vyrai netinkamai elgiasi su lietuvėmis. Laikas turbūt pradėti pjaustyti klitorius, pilti rūgštį ant veido, gyvas deginti ir gyvas laidoti, akmenimis užmėtyti, peiliais ausis ir nosis pjaustyti, prievartauti grupėmis, žaginti nuo 11 metų, pardavinėti j vergiją, aprengti maišais, neleisti balsuoti, vairuoti, už menkiausius prasižengimus mušti. Manau tada viskas bus tvarkoje ir bus lietuvės moterys laimingos.“ (tekstas netaisytas)¹⁴⁰.

¹³⁸ Ten pat.

¹³⁹ Vilniaus aps. VPK 2019 m. balandžio 3 d. priimtas nutarimas atsisakyti pradėti ikiteisminį tyrimą medžiagoje Nr. M-2-02-00309-19 nesant nusikaltimo, numatyto Lietuvos Respublikos baudžiamojai kodekso 170 str. 2 d., sudėties.

¹⁴⁰ Ikiteisminio tyrimo byla Nr. 02-2-00458-18, ikiteisminio tyrimo byla Nr. 02-2-00132-19. Bylos duomenys nuasmeninti ir pakeisti.

Klausimai:

1. Ar yra nusikalstamos veikos požymių? Jeigu yra, kvalifikuokite nusikalstamą veiką. Jeigu yra, kokie požymiai rodo esant nusikalstamą veiką?
2. Kokius pirminius tyrimo veiksmus atliksite? Kokius reikšmingus tyrimui duomenis rinksite? Kokie pagrindiniai nukentėjusiojo apklausos ypatumai?
3. Ar bus sprendžiamas klausimas dėl specialių žinių poreikio? Kaip spręsite? Ar rengsite užduotį atlikti objektų tyrimą ir kas jį atliktų, jeigu skirtumėte? Kokius klausimus formuluotumėte?
4. Ar būtina nustatyti IP adresą? Jeigu taip, kaip nustatysite jį?
5. Kokius papildomus duomenis / informaciją surinksite? Kuo tokie duomenys bus reikšmingi tolesniam tyrimui?
6. Jeigu būtų nustatytas nusikaltimą padaręs asmuo, kaip organizuotumėte jo apklausą? Kokios reikšmingos aplinkybės būtų svarbios įtariamojo apklausos metu?
7. Sumodeliuokite, kokie galimi sprendimai baigus tyrimą? Pagrįskite savo sprendimus.

Atsakymai: nėra nusikalstamos veikos sudėties. Ikitisminis tyrimas nebus pradėtas vadovaujantis LR BPK 3 str. 1 d. 1 p., nesant nusikalstamos veikos sudėties. Jeigu ikitisminis tyrimas būtų pradėtas, atlikus tyrimą, byla būtų nutraukta. Atsižvelgiant į surinktus duomenis, jog tai tik išreikšta negatyvi asmeninė nuomonė, taip pat į gautą Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnybos specialisto išvadą bei joje konstatuotas aplinkybes (esant aptartoms aplinkybėms, specialisto išvadoje teigiama, kad tokio pobūdžio pasisakymai laikytini tokiu komunikacijos aktu, kuriuo nėra raginama smurtauti prieš kokius nors asmenis, juos diskriminuoti, todėl jis nelaikytinas skatinamuoju, kad aktu išsakoma asmeninė negatyvi nuomonė – nėra nustatyta minėtos nusikalstamos veikos sudėties, todėl ikitisminis tyrimas nutrauktinas vadovaujantis LR BK 3 str. 1 d. 1 p.

2 ATVEJIS

A. K. 2018-05-10 apie 12 val. viešojo transporto stotelėje „Baltupiai“, Baltupio g., Vilniuje, veikdamas bendrininkų grupėje kartu su A. A., priėjo prie nukentėjusiojo S. S., viešai šaukė „Lietuva lietuviams“ ir rankomis kumščiais sudavė mažiausiai penkis smūgius nukentėjusiajam S. S., pataikydami į kairį skruostą prie nosies, kairį smilkinį, du kartus į

dešinį smilkinį bei į rankas nukentėjusiajam rankomis dengiant veidą nuo smūgių, padarydami nukentėjusiajam nežymų sveikatos sutrikdymą¹⁴¹.

Klausimai:

1. Kaip kvalifikuosite nusikalstamą veiką? Pagrįskite.
2. Kokius reikšmingus duomenis rinksite ir kokius ikiteisminio tyrimo veiksmus atliksite? Kokios įrodytinės aplinkybės?
3. Kokį tyrimą (-us) būtų būtina atlikti tiriamu atveju? Kokius klausimus formuluosite?
4. Kokie pagrindiniai nukentėjusiojo ir įtariamųjų apklausos ypatumai?
5. Parenkite pranešimą apie įtarimą.
6. Kokį sprendimą priimtumėte byloje atlikę tyrimą?

Atsakymai: veika kvalifikuojama pagal LR BK 284 str. ir 170 str. 2 d. Pagrindiniai ikiteisminio tyrimo veiksmai: įvykio vietos apžiūra, nukentėjusiojo apklausa, įtariamųjų apklausos. Užduotis nustatyti sveikatos sutrikdymo mastą. Atlikus tyrimą, byla buvo perduota į teismą surašant kaltinamąjį aktą.

Pranešimo apie įtarimą pavyzdys

A. K. viešoje vietoje tyčia, veikdamas kartu su A. A. įžūliu elgesiu pažeidė viešąją tvarką, būtent: 2018-05-10 apie 12 val. viešojo transporto stotelėje „Baltupiai“, Baltupio g., Vilniuje, veikdamas bendrininkų grupėje kartu su A. A., priėjo prie nukentėjusiojo S. S., šaukė „Lietuva lietuviams“ ir rankomis kumščiais sudavė mažiausiai penkis smūgius nukentėjusiajam S. S., pataikydami į kairį skruostą prie nosies, kairį smilkinį, du kartus į dešinį smilkinį bei į rankas nukentėjusiajam rankomis dengiant veidą nuo smūgių, padarydami nukentėjusiajam S. S. nežymų sveikatos sutrikdymą, ir taip savo veiksmais kartu su A. A. sutrikdė visuomenės rimtį ir tvarką. Šiuose A. K. veiksmuose yra nusikalstamos veikos, numatytos Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 284 straipsnyje, požymių.

Taip pat A. K., veikdamas su A. A. kurstė neapykantą prieš kitos rasės, tautybės, įsitikinimų, pažiūrų žmonių grupę, būtent: 2018-05-10 apie 12 val. viešoje vietoje – viešojo transporto stotelėje „Baltupiai“, Baltupio g., Vilniuje, veikdamas bendrininkų grupėje kartu su A. A.,

¹⁴¹ Ikiteisminio tyrimo byla Nr. 01-1-35286-18. Bylos duomenys nuasmeninti ir pakeisti.

priėjęs prie kitos rasės, tautybės, įsitikinimų, pažiūrų Ekvadoro Respublikos piliečio S. S., viešai pareikšdamas „Lietuva lietuviams“ bei suduodamas nukentėjusiajam S. S. smūgius, viešai tyčiojosi, skatino neapykantą, kurstė diskriminuoti asmenį dėl jo rasės, tautybės, įsitikinimų, pažiūrų. Šiuose A. K. veiksniuose yra nusikalstamos veikos, numatytos Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 170 straipsnio 2 dalyje, požymių.

3 ATVEJIS

M. M. 2019-02-22 apie 22.00 val., T. T. puslapyje, esančiame socialiniame tinkle Facebook, po 2019-02-18 patalpintais vaizdo įrašais – „Vilnius – miestas be neapykantos!“, „Vilnius – miestas už lygias galimybes!“ ir „Vilnius – LGBT bendruomenei draugiškas miestas!“, iš savo socialinio tinklo Facebook paskyros, kurios pavadinimas M. M., parašė komentarą, kurio tekstas: „zudyt pyderastus“¹⁴².

Klausimai:

1. Kaip kvalifikuosite nusikalstamą veiką? Pagrįskite.
2. Kokius reikšmingus duomenis rinksite ir kokius ikiteisminio tyrimo veiksmus atliksite? Kokios įrodytinės aplinkybės?
3. Kokį tyrimą (-us) būtų būtina atlikti tiriamu atveju? Kokius klausimus formuluosite?
4. Kokie pagrindiniai nukentėjusiojo ir įtariamųjų apklausos ypatumai?
5. Parenkite pranešimą apie įtarimą.

Atsakymai: Veika kvalifikuojama pagal LR BK 170 str. 3 d. Esminis požymis, į kurį reikėtų atkreipti dėmesį kvalifikuojant – tai viešas kurstymas smurtauti, fiziškai susidoroti su žmonių grupe ar jai priklausančiu asmeniu dėl seksualinės orientacijos. Pagrindiniai ikiteisminio tyrimo veiksmai: vaizdo įrašo peržiūra, nukentėjusiojo apklausa, įtariamojo apklausa. Užduotis atlikti komentarų tyrimą (Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnybai). Gautos specialisto išvados turinio įvertinimas.

Pranešimo apie įtarimą pavyzdys

M. M. 2019-02-22 apie 22.00 val., būdamas tiksliai ikiteisminio tyrimo nenustatytoje vietoje, T. T. puslapyje, esančiame socialiniame tinkle Facebook, po 2019-02-18

¹⁴² Ikiteisminio tyrimo byla Nr. 02-2-00132-19. Bylos duomenys nuasmeninti ir pakeisti.

patalpintais vaizdo įrašais – „Vilnius – miestas be neapykantos!“ (vaizdo įrašo nuoroda <https://www.facebook.com/raskevicius2019/videos/401358127265399/>), „Vilnius – miestas už lygias galimybes!“ (vaizdo įrašo nuoroda <https://www.facebook.com/raskevicius2019/videos/2218821818381623/>) ir „Vilnius – LGBT bendruomenei draugiškas miestas!“ (vaizdo įrašo nuoroda – <https://www.facebook.com/raskevicius2019/videos/989246604618700/>), iš savo socialinio tinklo Facebook paskyros, kurios pavadinimas M. M., parašė komentarą, kurio tekstas: „zudyt pyderastus“. Tai 2019-04-23 Žurnalistų etikos inspektoriatu tarnybos ekspertizės akto išvadoje yra vertinama kaip komunikacijos aktu išreikštas raginimas smurtauti, fiziškai susidoroti su asmenimis dėl jų seksualinės orientacijos. Šiais savo veiksmais M. M. įtariamai padaręs nusikalstamą veiką, numatytą Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 170 straipsnio 3 dalyje.

4 ATVEJIS

„2018-05-14 D. P. pranešime nurodė, kad M. K., savo FB paskyroje „papostino“ sakinį „Macų prisirijusi kiaulė laimėjo“ – referuodamas į Izraelio Valstybės dainininkę Eurovizijos konkurse. Šitas jo komentaras, „papostintas“ viešai, žeidžia D. P. asmenį, jo tautiečius, nes pats komentaras implikuoja, kad žydai yra kiaulės“¹⁴³.

Klausimai:

1. Įvertinkite veiką baudžiamosios atsakomybės aspektu.
2. Ar yra padaryta nusikalstama veika? Argumentuokite sprendimą.

Atsakymas: Buvo priimtas sprendimas atsisakyti pradėti ikiteisminį tyrimą. Priimant sprendimą, buvo vertinamas veikos pavojingumo požymis. Nutarime atsisakyti pradėti ikiteisminį tyrimą pateikiami atsisakymo argumentai: „Visos veikos pasižymi kraštutiniu, jų diskriminacinis pobūdis turi būti akivaizdus. Kvalifikuojant veikas pagal BK 170 straipsnio 2 dalį, būtina nustatyti, kad įžeidžiančio, niekinančio, diskriminacinio pobūdžio vieši kaltininko pareiškimai buvo skiriami tam tikram neapibrėžtam skaitytojų ar klausytojų ratui tiesiogiai palenkiami, t. y. sukurstyti juos prieš tam tikrą žmonių grupę ar jai priklausančią asmenį dėl lyties, seksualinės orientacijos, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų, sukelti neapykantą, suformuoti niekinančią, diskriminacinę

¹⁴³ Ikiteisminio tyrimo medžiaga Nr. M-1-01-36396-18. Bylos duomenys nuasmeninti ir pakeisti.

požiūrį į juos...Pripažįstant ar nepripažįstant tam tikrus viešus pareiškimus kurstymu prieš bet kokios tautos, rasės, etninę, religinę ar kitokią žmonių grupę, būtina nustatyti dėl jų kiliančios (galinčios kilti) grėsmės baudžiamąjį įstatymo saugomoms vertybėms realumą. Tai suponuoja išvadą, kad baudžiamajai atsakomybei pagal BK 170 straipsnio 2 dalį kilti nepakanka vien įžeidžiančio, niekinančio pobūdžio viešo pareiškimo, jeigu jame nėra konkretaus tiesioginio ar netiesioginio neapykantos, diskriminacijos skatinimo, dėl kurio galėtų kilti reali grėsmė šio baudžiamąjį įstatymo saugomam objektui. Nagrinėjamu atveju darytina išvada, kad negauta pakankamai duomenų, kad internete išsakytos nuomonės apie Izraelio dainininkę „Macų prisirijusi kiaulė laimėjo“ autorius veikė suvokdamas savo veikos pavojingumą ir norėjo paskatinti neigiamą visuomenės reakciją žydų tautai, iš jų tyčiojosi ir juos niekino, kurstė diskriminuoti žydų tautą, dėl ko ikiteisminis tyrimas pagal LR BK 170 str. 2 d. nepradedamas“¹⁴⁴.

5 ATVEJIS

2011 m. gruodžio 30 d., apie 20 val. 30 min., grupė jaunuolių ant šaligatvio, prie parduotuvės „Maxima“ pastato, esančio Priestočio g. 6, Švenčionėlių m., Švenčionių r., vartodami necenzūrinius žodžius romų asmenų atžvilgiu, rėkavo: „Muškit“, „Jūs čia čigonai čia negyvensi?“, „Čigonai, jums bus galas“, „Užmušim“, „Čigonai, lauk“, tuo metu automobiliu BMW, valstybinis numeris (-) atvažiavusiam, ir iš automobilio išlipusiam asmeniui bendrais veiksmais sudavė ne mažiau kaip penkis smūgius rankomis, kojomis ir medine lazda į nugaros kairės pusės mentės sritį, (padarė sužalojimus – kraujosruvas ir VI kairės pusės šonkaulio užpakalinės dalies lūžį bei per juosmens kairę pusę ir dešinę ranką, padarant kraujosruvas šiose kūno dalyse, tuo sukeltant nukentėjusiajam fizinį skausmą ir padarant nesunkaus masto sveikatos sutrikdymą), po to tęsė nusikalstamą veiką, toliau elgėsi agresyviai, viešai smurtavo bei viešai kurstė smurtauti prieš kitos tautybės – romų – asmenis, tai yra garsiai rėkavo: „Muškit“, „Jūs čia čigonai čia negyvensit“, „Čigonai, jums bus galas“, „Užmušim“, „Čigonai, lauk“, ir veikdami bendrai pasivijo kitą romų tautybės asmenį, stovėjusį ant Priestočio gatvės važiuojamosios dalies, ir rankomis pastūmę pastarąjį, nuo ko šis pargriuvo ant važiuojamosios dalies, veikdami bendrai, sudavė ne mažiau kaip keturis smūgius rankomis, kojomis ir medinėmis lazdomis nukentėjusiajam į įvairias kūno vietas, tuo sukeldami pastarajam fizinį skausmą¹⁴⁵.

Klausimai:

1. Įvertinkite veiką baudžiamosios atsakomybės aspektu.
2. Ar yra padaryta nusikalstama veika? Argumentuokite sprendimą.

¹⁴⁴ 2019-05-24 Nutarimas atsisakyti pradėti ikiteisminį tyrimą medžiagoje Nr. M-1-01-36396-18. Medžiagos duomenys nuasmeninti ir pakeisti.

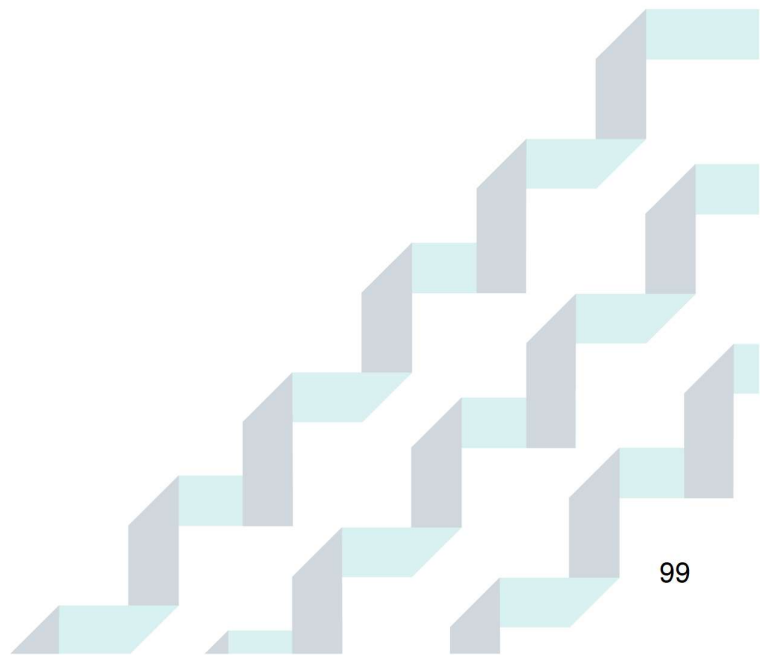
¹⁴⁵ Vilniaus apygardos teismo 2013 m. gruodžio 18 d. nutartis byloje Nr. 1A-755-195-2013.

3. Kokius pirminius ir tolesnius ikiteisminio tyrimo veiksmus atliksite? Kokius reikšmingus duomenis rinksite?

4. Parenkite pranešimo apie įtarimą pavyzdį.

Atsakymai: padaryta nusikalstama veika, numatyta BK 170 str. 3 d., 284 str. 1 d. bei 138 str. 2 d.13 p. Esminis požymis, į kurį reikėtų atkreipti dėmesį kvalifikuojant nusikaltimą, yra tai, kad veika padaryta viešojoje vietoje, ir tai, kad padarytas nesunkus sveikatos sutrikdymas siekiant išreikšti neapykantą asmenų grupei ar jai priklausančiam asmeniui dėl tautybės. Pirminiai tyrimo veiksmai, įvykio vietos ir daiktų apžiūra; liudytojų apklausos. Atliekant šiuos veiksmus, fiksuojami reikšmingi duomenys: kokiomis aplinkybėmis (laikas, vieta) ir konkrečiais nusikalstamais veiksmais (kas konkrečiai sudaužyta, sugadinta, sulaužyta ir pan.) padarytas nusikaltimas, nusikaltimo padarymo būdas (koku būdu padaryta). Būtina nustatyti sveikatos sutrikdymo mastą. Tolesni veiksmai yra pranešimai apie įtarimą, įtariamojo apklausa (būtina nustatyti nusikaltimo motyvą).

8. PRIEDAI

APKLAUSOS ANKETA

2020.....

Anketa parengta įgyvendinant projektą „Efektyvaus atsako į neapykantos nusikaltimus ir neapykantos kalbą Lietuvoje didinimas“ (angl., #PoliceAcademy_LT: Promoting Effective Response to Hate Crimes and Hate Speech in Lithuania – PoliceAcademy), finansuojama pagal Europos Sąjungos Teisių lygybės ir pilietybės programą (2014-2020). Projekto partneriai: asociacija Lietuvos žmogaus teisių centras (koordinadorius), viešoji įstaiga Žmogaus teisių stebėjimo institutas, viešoji įstaiga Europos žmogaus teisių fondas ir biudžetinė įstaiga Lietuvos policijos mokykla.
Labai prašytume Jūsų atsakyti į žemiau pateiktus klausimus.

Pareigybė _____

Tarnybos stažas _____

1. Mokymų data (įrašykite)

.....

2. Dalyvauti mokymuose Jus paskatino:

1.	Žinių poreikis dėl neapykantos nusikaltimų aktualumo
2.	Vykau į mokymus vadovo nurodymu
3.	Kita (įrašykite)

3. Ar mokymai, Jūsų nuomone, buvo naudingi Jūsų tiesioginiam darbui?

Taip	Iš dalies	Ne	Nežinau, neturiu nuomonės

4. Ar rekomenduotumėte šiuos mokymus savo bendradarbiui?

Taip	Iš dalies	Ne	Nežinau, neturiu nuomonės

5. Jūsų nuomonė apie mokymų trukmę:

Per trumpa	Optimali (nei per trumpa, nei per ilga)	Per ilga	Nežinau, neturiu nuomonės

Projektą vykdo:

Projektą iš dalies finansuoja Europos Komisijos Teisių, lygybės ir pilietiško programą, sutarties su Europos Komisija nr. EU project 848353 (REC)
REC-AG-2018/REC-RRAC-RACI-AG-2018

Dokumento turinys atspindi tik dokumento autoriaus ar jo atstovaujamos organizacijos nuomonę. Europos Komisija neatsako už dokumento turinį ir jame esančios informacijos naudojimą.

6. Jūsų nuomonė apie mokymų temas:

Temos pavadinimas	Mokymų temos aktualumas	Pateiktos medžiagos aiškumas ir galimybė naudoti praktikoje	Pastabos ir siūlymai dėl temos turinio (kita svarbi ir aktuali informacija)
<p>Įžeidžiančių komentarų ir stereotipų vertinimas.</p> <p>Neapykantos nusikaltimų ir neapykantos kalbos statistika, latentškumas ir problematika</p>			
<p>Neapykantos nusikaltimų ir neapykantos kalbos samprata ir teisinis reglamentavimas.</p> <p>Lietuvos Respublikos teismų ir tarptautinės praktikos analizė</p>			
<p>Neapykantos nusikaltimų ir neapykantos kalbos poveikis.</p> <p>Policijos vaidmuo prevencinėje veikloje ir bendradarbiavimas su nevyriausybinėmis organizacijomis.</p> <p>Pagalbos neapykantos nusikaltimų aukoms teikimas</p>			
<p>Faktinių duomenų fiksavimas ir vertinimas įtariant neapykantos atvejį: diskriminacinių požiūrių rodikliai (indikatoriai).</p> <p>Atvejų analizė</p>			
<p>Nukentėjusiųjų nuo neapykantos nusikaltimo ir liudytojų apklausos ypatumai</p>			
<p>Policijos pareigūnų reagavimas į neapykantos nusikaltimus bei neapykantos kalbą ir pirminiai veiksmai įvykio vietoje.</p> <p>Atvejų analizė (praktinių situacijų sprendimas)</p>			

Neapykantos nusikaltimų tyrimas, kliūtys ir tyrimo organizavimo ypatumai.			
Atvejų analizė (praktinių situacijų sprendimas)			

7. Įvertinkite, kiek Jums asmeniškai buvo naudingi šie mokymai (galite pasirinkti kelis tinkamus variantus)

Suteikė teorinių žinių	Suteikė praktinių gebėjimų ir įgūdžių	Sužinojau naujų dalykų	Pagerės mano darbo kokybę
Kita (įrašykite)			

8. Ar mokymai buvo tokie, kokių tikėjotės išgirdę pavadinimą? (pasirinkite vieną, tinkamiausią variantą)

Taip, būtent tai, ko tikėjausi	Iš dalies, tikėjausi daugiau	Iš dalies, tikėjausi mažiau	Ne, mokymai man buvo neaktualūs

9. Kaip bendrai vertinate mokymus? (skalėje nuo 1 iki 5).

1 – labai blogai	2 – blogai	3 – vidutiniškai	4 – gerai	5 – labai gerai

10. Pateikite komentarus, kas mokymuose patiko, ką reikėtų keisti ar ko trūko).

Dėkojame už atsakymus! Jeigu turite daugiau pastebėjimų, juos galite rašyti el. paštu: vilius.velicka@policija.lt

Projektą vykdo:

Projektą iš dalies finansuoja Europos Komisijos Teisių, lygybės ir pilietiško programos, sutarties su Europos Komisija nr. EU project 848353 (REC) REC-AG-2018/REC-RRAC-RACI-AG-2018

Dokumento turinys atspindi tik dokumento autoriaus ar jo atstovaujamos organizacijos nuomonę. Europos Komisija neatsako už dokumento turinį ir jame esančios informacijos naudojimą.

APKLAUSOS ANKETA PO MOKYMŲ

2020.....

Anketa parengta įgyvendinant projektą „Efektyvus atsako į neapykantos nusikaltimus ir neapykantos kalbą Lietuvoje didinimas“ (angl. „#PoliceAcademy_LT: Promoting Effective Response to Hate Crimes and Hate Speech in Lithuania – PoliceAcademy“), finansuojama pagal Europos Sąjungos Teisių lygybės ir pilietybės programą (2014-2020). Projekto partneriai: asociacija Lietuvos žmogaus teisių centras (koordinatorius), viešoji įstaiga Žmogaus teisių stebėjimo institutas, viešoji įstaiga Europos žmogaus teisių fondas ir biudžetinė įstaiga Lietuvos policijos mokykla.
Labai prašytume Jūsų atsakyti į žemiau pateiktus klausimus.

Pareigybė _____

Tarnybos stažas _____

1. Kaip manote, kurie Jūsų veiksmai yra svarbiausi reaguojant į pranešimą apie galimą neapykantos atvejį ? (tinkamiausią variantą pažymėkite x)

Teiginys	Labai svarbu	Nelabai svarbu	Nei svarbu nei nesvarbu	Labiau nesvarbu	Visiškai nesvarbu
Tiksliai fiksuoti įvykį bei visas jo detales					
Izoluoti potencialų pažeidėją nuo aukos (-ų)					
Užtikrinti aukų specialiuosius poreikius					
Suteikti informaciją pažeidėjui(ai), apie jo(s) teises ir būsimumus procesus					
Suteikti informaciją aukai apie jo(s) teises ir būsimumus procesus					
Informuoti ir dalintis surinkta informacija apie įvykį su kitomis institucijomis (nevyriausybinėmis organizacijomis), kurios suteikia pagalbą neapykantos aukoms					

Projektą vykdo:

Projektą iš dalies finansuoja Europos Komisijos Teisių, lygybės ir pilietybės programa, sutartis su Europos Komisija nr. EU project 848353 (REC)
REC-AG-2018/REC-RRAC-RACI-AG-2018

Dokumento turinys atspindi tik dokumento autoriaus ar jo atstovaujamos organizacijos nuomonę. Europos Komisija neatsako už dokumento turinį ir jame esančios informacijos naudojimą.

2. Kurias kitas institucijas (nevyriausybines organizacijas) policijos pareigūnai turėtų informuoti pasitvirtinus neapykantos atvejui? (išvardinkite ir pakomentuokite kaip)

3. Kaip vertinate žemiau pateiktus teiginius apie neapykantos atvejus ir policijos vaidmenį į jį reaguojant? (tinkamiausią variantą pažymėkite x)

Teiginys	Sutinku	Kažkiek sutinku	Nei sutinku nei nesutinku	Veikiau nesutinku	Visiškai nesutinku
1 Nukentėjusieji dažnai patys išprovokuoja neapykantos agresiją (pvz.: savo elgesiu, apranga ir pan.)					
2. Neapykanta jokių atveju negali būti pateisinama					
3. Policija neturi kištis į nedidelius neapykantos incidentus					
4. Nemanau, kad neapykanta ar jos reiškinys yra didelė problema					
5. Yra atvejų, kai neapykantos išreiškimas pateisinamas					
6. Neapykantos atvejų tyrimas nėra prioritetingas policininko (-ės) darbo kryptis					
7. Neapykantos aukų poreikiai tokie patys, kaip ir kitų nukentėjusiųjų					

4. Kokias žinote nevyriausybinės organizacijas, kurios padeda nukentėjusiems asmenims nuo neapykantos nusikaltimų?

Projektą vykdo:

Projektą iš dalies finansuoja Europos Komisijos Teisių, lygybės ir pilietiškoumo programa, sutarties su Europos Komisija nr. EU project 848353 (REC)
REC-AG-2018/REC-RRAC-RACI-AG-2018

Dokumento turinys atspindi tik dokumento autoriaus ar jo atstovaujamos organizacijos nuomonę. Europos Komisija neatsako už dokumento turinį ir jame esančios informacijos naudoimą.

APKLAUSOS ANKETA PRIEŠ MOKYMUS

2020.....

Anketa parengta įgyvendinant projektą „Efektyvaus atsako į neapykantos nusikaltimus ir neapykantos kalbą Lietuvoje didinimas“ (angl. „#PoliceAcademy_LT: Promoting Effective Response to Hate Crimes and Hate Speech in Lithuania – PoliceAcademy“), finansuojama pagal Europos Sąjungos Teisių lygybės ir pilietybės programą (2014-2020). Projekto partneriai: asociacija Lietuvos žmogaus teisių centras (koordinadorius), viešoji įstaiga Žmogaus teisių stebėjimo institutas, viešoji įstaiga Europos žmogaus teisių fondas ir biudžetinė įstaiga Lietuvos policijos mokykla.
Labai prašytume Jūsų atsakyti į žemiau pateiktus klausimus.

Pareigybė _____

Tarnybos stažas _____

1. Kaip manote, kurie Jūsų veiksmai yra svarbiausi reaguojant į pranešimą apie galimą neapykantos atvejį ? (tinkamiausią variantą pažymėkite x)

Teiginys	Labai svarbu	Nelabai svarbu	Nei svarbu nei nesvarbu	Labiau nesvarbu	Visiškai nesvarbu
Tiksliai fiksuoti įvykį bei visas jo detales					
Izoliuoti potencialų pažeidėją nuo aukos (-ų)					
Užtikrinti aukų specialiuosius poreikius					
Suteikti informaciją pažeidėjui(ai), apie jo(s) teises ir būsimus procesus					
Suteikti informaciją aukai apie jo(s) teises ir būsimus procesus					
Informuoti ir dalintis surinkta informacija apie įvykį su kitomis institucijomis (nevyriausybinėmis organizacijomis), kurios suteikia pagalbą neapykantoms aukoms					

Projektą vykdo:

Projektą iš dalies finansuoja Europos Komisijos Teisių, lygybės ir pilietiško programą, sutarties su Europos Komisija nr. EU project 848353 (REC) REC-AG-2018/REC-RRAC-RACI-AG-2018

Dokumento turinys atspindi tik dokumento autoriaus ar jo atstovaujamos organizacijos nuomonę. Europos Komisija neatsako už dokumento turinį ir jame esančios informacijos naudojimą.

2. Kurias kitas institucijas (nevyriausybines organizacijas) policijos pareigūnai turėtų informuoti pasitvirtinus neapykantos atvejui? (išvardinkite ir pakomentuokite kaip)

3. Kaip vertinate žemiau pateiktus teiginius apie neapykantos atvejus, ir policijos vaidmenį jį reaguojant? (tinkamiausią variantą pažymėkite x)

Teiginys	Sutinku	Kažkiek sutinku	Nei sutinku nei nesutinku	Veikiau nesutinku	Visiškai nesutinku
1 Nukentėjusieji dažnai patys išprovokuoja neapykantos agresiją (pvz.: savo elgesiu, apranga ir pan.)					
2. Neapykanta jokia atveju negali būti pateisinama					
3. Policija neturi kištis į nedidelius neapykantos incidentus					
4. Nemanau, kad neapykanta ar jos reiškinys yra didelė problema					
5. Yra atvejų, kai neapykantos išreiškimas pateisinamas.					
6. Neapykantos atvejų tyrimas nėra prioritetinga policininko (-ės) darbo kryptis					
7. Neapykantos aukų poreikiai tokie patys, kaip ir kitų nukentėjusiųjų					

Projektą vykdo:

Projektą iš dalies finansuoja Europos Komisijos Teisių, lygybės ir pilietiškoumo programa, sutarties su Europos Komisija nr. EU project 848353 (REC)
REC-AG-2018/REC-RRAC-RACI-AG-2018

Dokumento turinys atspindi tik dokumento autoriaus ar jo atstovaujamos organizacijos nuomonę. Europos Komisija neatsako už dokumento turinį ir jame esančios informacijos naudojimą.

4. Ar teko bendrauti su žemiau išvardintomis institucijomis gavus duomenų apie neapykantos atvejį? Jei taip, trumpai parašykite, kaip dažnai ir kokiais atvejais?

- Bendrosios pagalbos centru (112): Taip/Ne

- Medicinos pagalbos specialistais: Taip/Ne

- Teisėsaugos pareigūnais (teismais, prokuratūra): Taip/Ne

- Kitomis institucijomis/įstaigomis/nevyriausybinėmis oragnizacijomis (įrašykite ir pakomentuokite): Taip/Ne

5. Kokias žinote nevyriausybines organizacijas, kurios padeda nukentėjusiems asmenims nuo neapykantos nusikaltimų?

Projektą vykdo:

Lietuvos
Žmogaus
teisių
centras

Projektą iš dalies finansuoja Europos Komisijos Teisių, lygybės ir pilietišumo programa, sutarties su Europos Komisija nr. EU project 848353 (REC)
REC-AG-2018/REC-RRAC-RACI-AG-2018

Dokumento turinys atspindi tik dokumento autoriaus ar jo atstovaujamos organizacijos nuomonę. Europos Komisija neatsako už dokumento turinį ir jame esančios informacijos naudoimą.

IŽEIDŽIANČIŲ KOMENTARŲ IR STEREOTIPŲ VERTINIMAS. NEAPYKANTOS NUSIKALTIMŲ IR NEAPYKANTOS KALBOS STATISTIKA, LATENTIŠKUMAS IR PROBLEMATIKA

2020 m., Vilnius

Projektą iš dalies finansuoja Europos Komisijos Teisių, lygybės ir pilietiškumo programa 2014- 2020, sutarties su Europos Komisija nr. EU project 848353 (REC) REC-AG-2018/REC-RRAC-RACI-AG-2018. Dokumento turinys atspindi tik dokumento autoriaus ar jo atstovaujamos organizacijos nuomonę. Europos Komisija neatsako už dokumento turinį ir jame esančios informacijos naudojimą.

Projektą vykdo:

Lietuvos
žmogaus
teisių
centras

Įžeidžiančių komentarų ir stereotipų vertinimas

- Vadovaujantis Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija, diskriminacija yra draudžiama, todėl ES valstybės narės privalo kovoti su nusikaltimais, kuriuos skatina rasizmas, ksenofobija, religinė netolerancija arba asmens negalia, lytinė orientacija ar lytinė tapatybė.
- Kova su neapykanta sąlygota bendro viešosios politikos konteksto – visų valstybių bendro požiūrio ir veiksmų kovoje su neapykanta.
- Valstybė turi imtis visų įmanomų veiksmų kovai su šiuo reiškiniu keliomis aktyviomis kryptimis. Viena iš svarbių užduočių – suprasti įžeidžiančių komentarų turinį ir jų poveikį.

Neapykantos piramidė ir jos pakopos

(Šaltinis: Anti - Defamation League, 2018. L. Labanauskas. Neapykantos nusikaltimų pažeidžiamų bendruomenių kokybinio tyrimo ataskaita. Vidaus reikalų ministerija, 2019).

Projektą iš dalies finansuoja Europos Komisijos Teisių, lygybės ir pilietiškumo programa 2014- 2020, sutarties su Europos Komisija nr. EU project 848353 (REC) REC-AG-2018/REC-RRAC-RACI-AG-2018. Dokumento turinys atspindi tik dokumento autoriaus ar jo atstovaujamos organizacijos nuomonę. Europos Komisija neatsako už dokumento turinį ir jame esančios informacijos naudojimą.

Projektą vykdo:

Užduotis

1. Įvertinkite išankstinių nusistatymų dėl pažeidžiamų asmenų grupių mastą mūsų bendruomenėse.
2. Pakomentuokite savo vertinimus, kuriems skyrėte didžiausius ir mažiausius balus ir juos aptarkite.

Pastaba. Vertinimas – nuo vieno iki dešimties balų. Vienas balas – mažiausia vertė, dešimt balų – didžiausia vertė. Žmonės skirtingai vertina tą patį atveją. Užduoties tikslas – geriau suprasti skirtingą vertinimą, nes tą patį atveją vieni laiko pavojingu, o kiti nereikšmingu ir nepriskiria neapykantos kurstymui.

Užduotis

1. Su kokia rizika gali susidurti mūsų bendruomenės, visuomenės ir valstybės, jei stereotipų vartojimas populiarės? Pateikite pavydžių ir juos pagrįskite.
2. Aptarkite ir išnagrinėkite pateiktus įžeidžiamus komentarus ir pasisakymus. Kuo pateikti komentarai gali būti žalingi ir pavojingi? Pateikite savo pavyzdžių ir aptarkime juos. Kuo pateikti pavyzdžiai gali būti pavojingi?

Ižeidžiamų komentarų ir pasisakymų pavyzdžiai aptarimui

1. Pro atidarytą automobilio langą viešai, girdint aplinkiniams asmenims, buvo šaukiama ant azerbaidžaniečių tautybės asmens ir jis buvo vadinamas „Čiurka“, bei pasakyti žodžiai: „Tokius kaip jis, čiurkas, reikia išstremti iš Lietuvos“ (Anykščiai).
2. Interneto svetainės komentaruose www.lrytas.lt lenkų tautybės asmenys vadinami „šūdlenkiai“, „tūpa tauta“, „degeneratai“ (Vilnius).
3. Interneto tinklapyje „Youtube“ įkelta vaizdo medžiaga, kurioje vokiečių aviganis loja, tampa agresyvus ir pavojingas, kai jo šeimininkas taria žodžius „žydai“ ir „lenkai“ (Vilnius).
4. Po publikuoto vaizdo reportažu apie surengtą akciją „Bučiniai prieš homofobiją“ homoseksualūs asmenys išvadinti psichiniais ligoniais, iškrypėliais, pasileidėliais bei nurodyta, kad homoseksualius asmenis reikia „surinkti ir išvežti į psichiatrinę. Jų vieta – TEN“ (Kaunas).
5. Interneto svetainėje po straipsniu apie lenkų futbolo sirgalius parašytas komentaras „! snuki į snuki bananais bananais jiems ir namo, kam ta policija reikalinga <...>“ (Kaunas).

Neapykantos nusikaltimų statistika, latentiškus ir problematika

- Statistika. Analizuojant pastarųjų metų neapykantos nusikaltimų statistiką, nagrinėjama 2016–2019 metų bylų, pradėtų pagal LR BK 99 str., 169 str., 170 str., 170¹ str., 170² str., 171 str., 312 str. 2 d., ir jose priimtų sprendimų, taip pat atsisakymų pradėti ikiteisminį tyrimą dinamika.
- Atlikta minėtų nusikaltimų statistikos analizė parodė, kad daugiausiai nusikaltimų pradėta pagal LR BK 170 str., atitinkamai šiose bylose daugiausiai priimta ir sprendimų, taip pat didžiausias skaičius ir priimtų nutarimų atsisakyti pradėti ikiteisminį tyrimą.

Atsisakytų pradėti ikiteisminį tyrimą, pradėtų ikiteisminių tyrimų dėl nusikalstamų veikų, numatytų LR BK 99 str.

- Analizuojant nusikaltimų, numatytų LR BK 99 str. (Genocidas), ir su jais priimtų sprendimų statistiką, matyti, kad 2016–2019 metais buvo priimti 4 nutarimai atsisakyti pradėti ikiteisminį tyrimą (2016 m. Kauno aps. VPK – 1, 2018 m. Kauno aps. VPK – 1, 2019 m. Kauno aps. VPK – 1, 2019 m. Telšių aps. VPK – 1).
- Per minėtą laikotarpį nebuvo pradėta nė vieno ikiteisminio tyrimo dėl LR BK 99 str., atitinkamai nebuvo priimta sprendimų nutraukti ir perduoti bylas į teismą.

Atsisakytų pradėti ikiteisminį tyrimą, pradėtų ikiteisminių tyrimų dėl nusikalstamų veikų, numatytų LR BK 169 str.

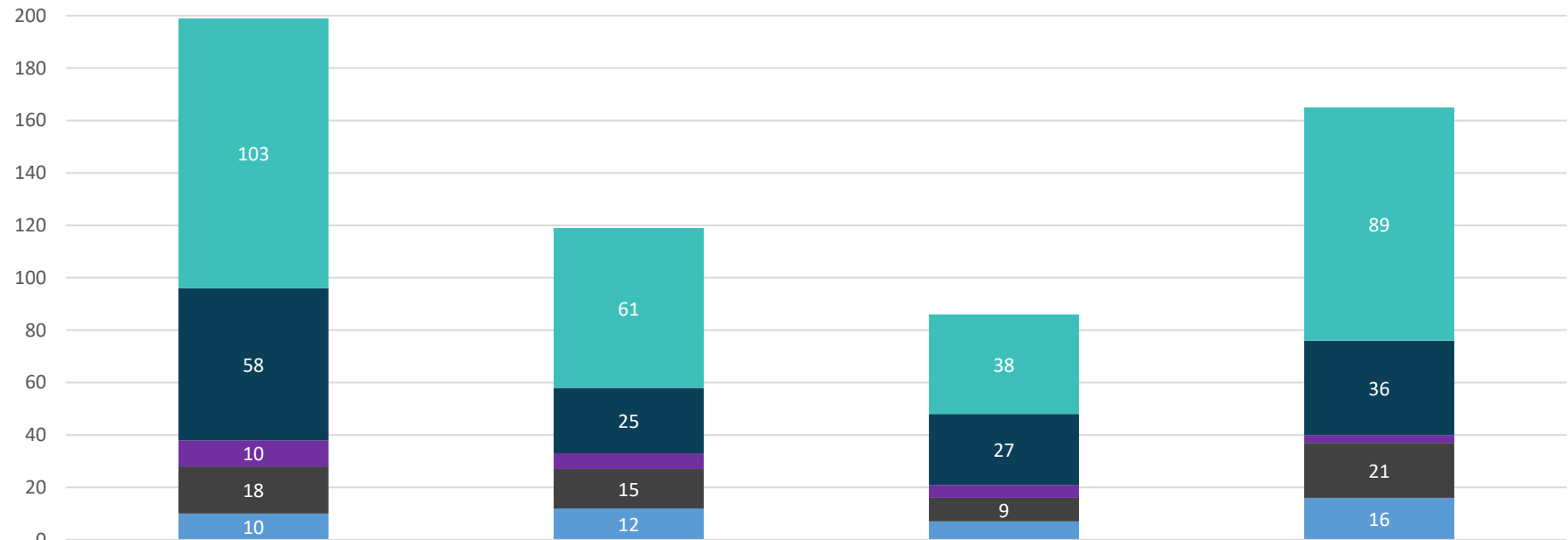
- Analizuojant nusikaltimų, numatytų LR BK 169 str. (Diskriminavimas dėl tautybės, rasės, lyties, kilmės, religijos ar kitos grupinės priklausomybės), ir su jais priimtų sprendimų statistiką, matyti, kad pataraisiais metais vos keli ikiteisminiai tyrimo buvo pradėti pagal minėtą LR BK straipsnį: 2017–2019 metais po vieną ikiteisminį tyrimą kasmet.
- Per visą šį laikotarpį viose trijose bylose buvo priimti sprendimai nutraukti ikiteisminį tyrimą pagal LR BPK 3 str. 1 d. 1 p. Per pastaruosius ketverius metus priimtas nemažas skaičius nutarimų atsisakyti pradėti ikiteisminį tyrimą vadovaujantis LR BPK 168 str., 3 str. 1 d. 1 p. (24 sprendimai).

Atsisakytų pradėti ikiteisminį tyrimą, pradėtų ikiteisminių tyrimų dėl nusikalstamų veikų, numatytų LR BK 170 str.

LR BK 170 str.

	2016	2017	2018	2019
Atsisakyta pradėti ikiteisminį tyrimą	103	61	38	89
Pradėta n.v.	58	25	27	36
Perduota į teismą	10	6	5	3
Nutraukta	18	15	9	21
Sustabdyta	10	12	7	16

Projektą iš dalies finansuoja Europos Komisijos Teisių, lygybės ir pilietiškoumo programa 2014- 2020, sutarties su Europos Komisija nr. EU project 848353 (REC) REC-AG-2018/REC-RRAC-RACI-AG-2018. Dokumento turinys atspindi tik dokumento autoriaus ar jo atstovaujamos organizacijos nuomonę. Europos Komisija neatsako už dokumento turinį ir jame esančios informacijos naudojimą.

Projektą vykdo:

Atsisakytų pradėti ikiteisminį tyrimą, pradėtų nusikalstamų veikų pagal LR BK 170(1) str., ir priimtų sprendimų juose dinamika 2016–2019

- Ikiteisminių tyrimų pagal LR BK 170¹ str. (Grupių ir organizacijų, turinčių tikslą diskriminuoti žmonių grupę arba kurstyti prieš ją, kūrimas ir veikla) per analizuojamą laikotarpį nebuvo pradėta.
- Per šį laikotarpį buvo priimti 4 nutarimai atsisakyti pradėti ikiteisminį tyrimą vadovaujantis LR BPK 3 str. 1 d. 1 p. (Nepadaryta veika, turinti nusikaltimo ar baudžiamojo nusižengimo požymių).

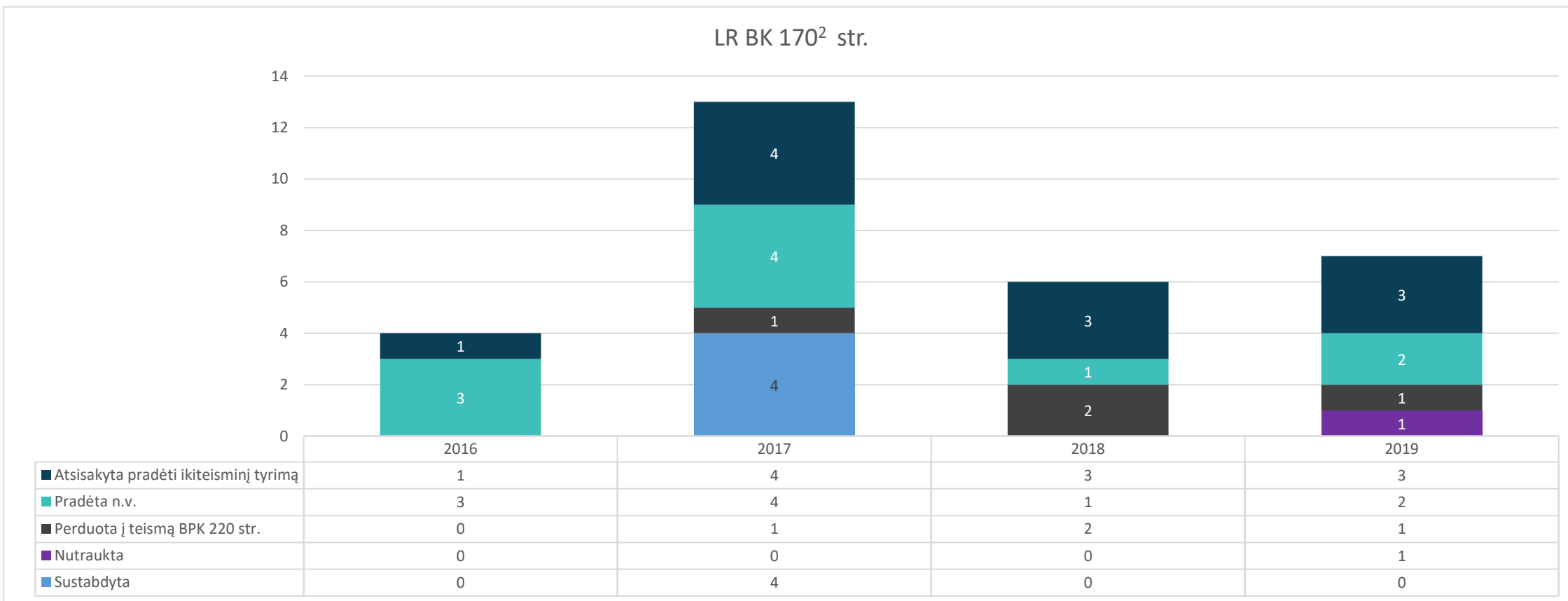

Projektą iš dalies finansuoja Europos Komisijos Teisių, lygybės ir pilietiškumo programa 2014- 2020, sutarties su Europos Komisija nr. EU project 848353 (REC) REC-AG-2018/REC-RRAC-RACI-AG-2018. Dokumento turinys atspindi tik dokumento autoriaus ar jo atstovaujamos organizacijos nuomonę. Europos Komisija neatsako už dokumento turinį ir jame esančios informacijos naudojimą.

Projektą vykdo:

Atsisakytų pradėti ikiteisminį tyrimą, pradėtų nusikalstamų veikų pagal LR BK 170(2) str., ir priimtų sprendimų juose dinamika 2016–2019

Projektą iš dalies finansuoja Europos Komisijos Teisių, lygybės ir pilietiškoumo programa 2014- 2020, sutarties su Europos Komisija nr. EU project 848353 (REC) REC-AG-2018/REC-RRAC-RACI-AG-2018. Dokumento turinys atspindi tik dokumento autoriaus ar jo atstovaujamos organizacijos nuomonę. Europos Komisija neatsako už dokumento turinį ir jame esančios informacijos naudojimą.

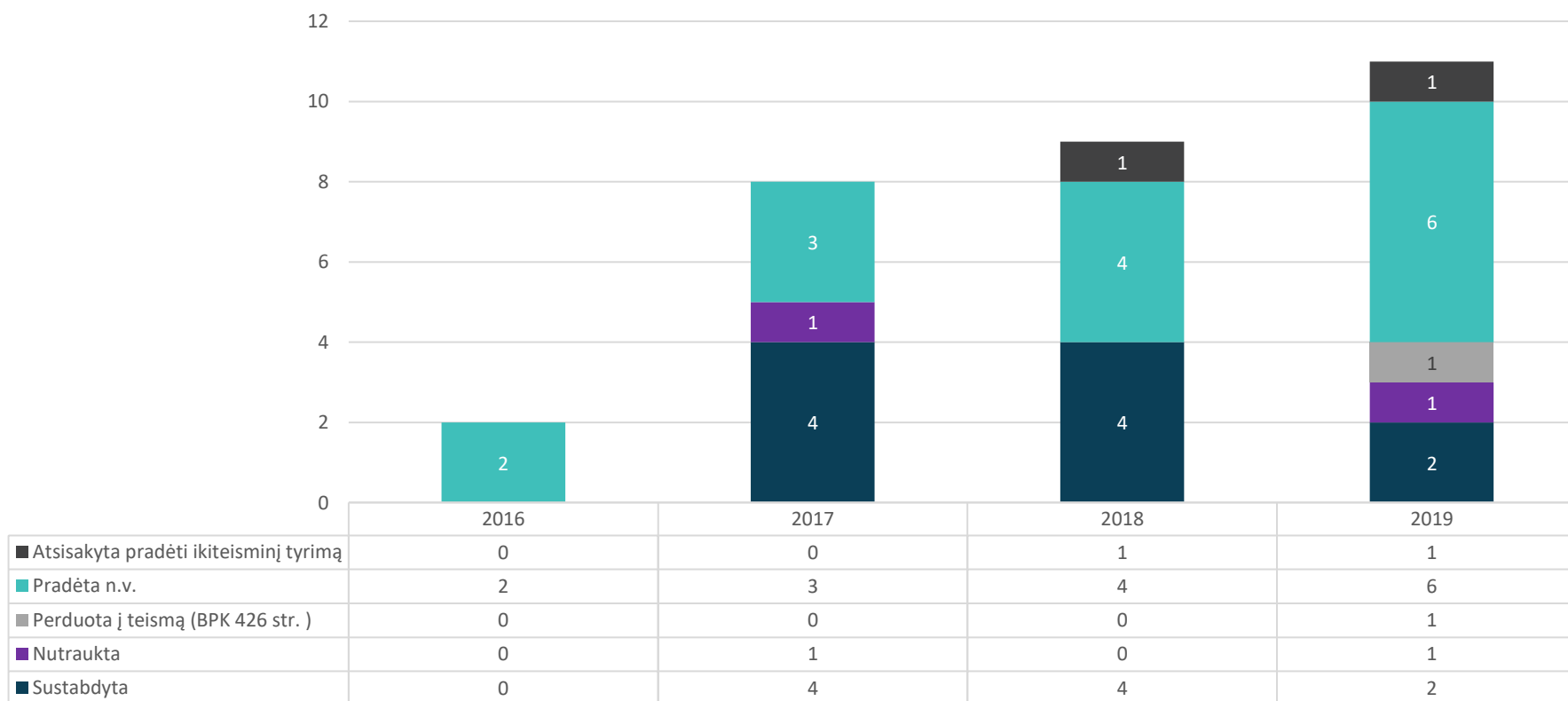
Projektą vykdo:

Atsisakytų pradėti ikiteisminį tyrimą, pradėtų nusikalstamų veikų pagal LR BK 312 str. 2 d. ir priimtų sprendimų juose dinamika 2016–2019

LR BK 312-2

Projektą iš dalies finansuoja Europos Komisijos Teisių, lygybės ir pilietiškumo programa 2014- 2020, sutarties su Europos Komisija nr. EU project 848353 (REC) REC-AG-2018/REC-RRAC-RACI-AG-2018. Dokumento turinys atspindi tik dokumento autoriaus ar jo atstovaujamos organizacijos nuomonę. Europos Komisija neatsako už dokumento turinį ir jame esančios informacijos naudojimą.

Projektą vykdo:

Užduotis

- Kartu padiskutuokime ir įvardinkime argumentus, kodėl kai kurių kategorijų bylose dėl neapykantos nusikaltimų pastebimas nutrauktų ikiteisminių tyrimų didėjimas / mažėjimas.
- Aptarkime, kaip Jūs vertinate, kokios atsisakymų pradėti ikiteisminį tyrimą priežastys; pateikite su šiais sprendimais susijusias aktualijas Jūsų įstaigoje ir pateikite pagrindžiančią nuomonę.

Užduotis

- Dirbdami poromis padiskutuokite apie Jums žinomas neapykantos nusikaltimų latentiškumo priežastis ir kiekviena pora pristatykite ir paaiškinkite, kaip būtų galima sumažinti latentškumą.
- Visi kartu apibendrinkime šią informaciją ir aptarkime kompleksinius problemų sprendimo būdus.

Projektą iš dalies finansuoja Europos Komisijos Teisių, lygybės ir pilietiškumo programa 2014- 2020, sutarties su Europos Komisija nr. EU project 848353 (REC) REC-AG-2018/REC-RRAC-RACI-AG-2018. Dokumento turinys atspindi tik dokumento autoriaus ar jo atstovaujamos organizacijos nuomonę. Europos Komisija neatsako už dokumento turinį ir jame esančios informacijos naudojimą.

Projektą vykdo:

Lietuvos
žmogaus
teisių
centras

Latentiškumas ir problematika

- Neapykanta ir įvairios jos pasireiškimo formos nėra naujas reiškinys visuomenėje. Neapykanta pasireiškia įvairiose gyvenimo ir veiklos srityse, todėl yra ir kiekvieno visuomenės nario rūpestis užtikrinant saugų ir darnų santykį su kitais žmonėmis ir supančia aplinka.
- Išskiriamos 2 pagrindinės latentiškumo ir su juo susijusių priežasčių / problemų grupės (pirma, susijusios su aukomis ir nuketėjusiais, antra, susijusios su teisiniu reglamentavimu, politikų ir pareigūnų veiksmis).
- Identifikuojamos 4 pagrindinės latentiškumo ir su juos susijusios problemos.

Aukų požiūris

- Pirma nereta problema ta, kad aukos bijo, nedrįsta pripažinti ir pranešti apie jų atžvilgiu padarytą nusikalstamą veiką, padarytą diskriminaciniu požiūriu.
- Tokio vengimo priežastys gali būti pačios įvairiausios: baimė, nepasitikėjimas teisėsauga, galimas nusikaltėlio kerštas, savęs kaltinimas, nusivylimas, kylantis iš anktesnių patirčių.
- Tai reiškia, kad tokie atvejai dažnai yra „nematomi“ ir tarp užfiksuotų atvejų bei realios padėties egzistuoja tam tikra pilkoji zona.
- Reprezentatyvūs tyrimai rodo, kad priežastis, dėl kurios dažniausiai nepranešama – nukentėję asmenys nemano, kad teisėsaugos institucijos imtųsi ryžtingų žingsnių pranešimui efektyviai iširti (nepasitikėjimas teisėsaugos institucijomis).

Teisinių prevencinių priemonių stoka

- Antroji problema – teisinių prevencinio pobūdžio priemonių stoka. Tyrimai rodo, kad valstybės daug dėmesio skiria šio klausimo sprendimui, įvertindamos ir teisinių instrumentų svarbą.
- Būtinasis teisinio reglamentavimo aiškus įvertinimas.
- Turėtų būti gilinamasi į nacionalines aktualijas (nacionalinis šio reiškinio teisinis reguliavimas, turimi ištekliai, edukacinės galimybės, tyrimo ir organizavimo metodikų kūrimas ir pan.), atsižvelgiama į konkrečias nacionalines kiekvienos valstybės problemas, galimus sprendimus ir siekius šioje srityje integruojant (apjungiant) galimas gerąsias tarptautines ir nacionalines praktikas.

Subjektų kompetencijos poreikis

- Trečioji spręstina problema – ikiteisminio tyrimo subjektų (tyrėjų, prokurorų) būtinų specifinių žinių ir gebėjimų tiriant neapykantos nusikaltimus stoka.
- Tyrimo rezultatai rodo, kad neapykantos nusikaltimų tyrimo atvejais pareigūnai ne visada geba atpažinti neapykantos motyvą, taip pat išvelgiama problemų neapykantos nusikaltimo kvalifikavimo srityje.
- Todėl labai svarbu stiprinti ikiteisminio tyrimo pareigūnų, reaguojančių į neapykantos atvejus ir tiriančių neapykantos nusikaltimus, taip pat prokurorų, organizuojančių tyrimus, kompetenciją.

Besiformuojanti teismų praktika

- Ketvirtoji problema – nevienoda teismų praktika, kurioje pabrėžiami skirtingi duomenų rinkimo ir įrodymų vertinimo aspektai. Teigtina, kad Lietuvos Aukščiausiojo Teismo (toliau – LAT) praktika šios kategorijos bylose dar tebesiformuojanti, nėra gausi, tai lemia skirtingus pateikiamus argumentus teismų sprendimuose.
- Didelis nutrauktų ikiteisminio tyrimo bylų skaičius, o taip pat ir neretai pasitaikantys išteisinamieji nuosprendžiai rodo, kad duomenų rinkimo ir įrodymų vertinimo stadijose vis dar tebeieškoma bendro vardiklio, reikalingo būtinų duomenų visetui surinkti ir įvertinti tiriant neapykantos nusikaltimus ir priimant sprendimus teismuose.

Ačiū už dėmesį

Projektą iš dalies finansuoja Europos Komisijos Teisių, lygybės ir pilietiškumo programa 2014- 2020, sutarties su Europos Komisija nr. EU project 848353 (REC) REC-AG-2018/REC-RRAC-RACI-AG-2018. Dokumento turinys atspindi tik dokumento autoriaus ar jo atstovaujamos organizacijos nuomonę. Europos Komisija neatsako už dokumento turinį ir jame esančios informacijos naudojimą.

Projektą vykdo:

Lietuvos
žmogaus
teisių
centras

NEAPYKANTOS NUSIKALTIMŲ IR NEAPYKANTOS KALBOS SAMPRATA IR TEISINIS REGLAMENTAVIMAS. LIETUVOS RESPUBLIKOS TEISMŲ IR TARPTAUTINĖS PRAKTIKOS ANALIZĖ

2020 m., Vilnius

Projektą iš dalies finansuoja Europos Komisijos Teisių, lygybės ir pilietiškumo programa 2014- 2020, sutarties su Europos Komisija nr. EU project 848353 (REC) REC-AG-2018/REC-RRAC-RACI-AG-2018. Dokumento turinys atspindi tik dokumento autoriaus ar jo atstovaujamos organizacijos nuomonę. Europos Komisija neatsako už dokumento turinį ir jame esančios informacijos naudojimą.

Projektą vykdo:

Neapykantos nusikaltimų ir neapykantos kalbos samprata

- Neapykantos nusikaltimo sąvoka nėra įtvirtinta LR BK.
- Analizuojant su neapykanta susijusių veiksmų pobūdį ir vertinant teisiškai, būtų galima teigti, kad **neapykantos nusikaltimas yra baudžiamojo įstatymo uždrausta ir aprašyta nusikalstama veika, padaryta prieš asmenį ar asmenų grupę ir nukreipta išreiškiant ar siekiant išreikšti diskriminacinius motyvus: neapykantą asmeniui dėl jo rasės, tautybės, lyties, amžiaus, seksualinės orientacijos, neįgalumo, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų, atliekamos veiklos ar užimamų pareigų.**
- Neapykantos nusikaltimai išsiskiria tuo, kad darant tokius veiksmus, siekiama padaryti įtaką tam tikram asmeniui ar asmenų grupei padarant tam tikrą žalą (fizinę, materialinę), tačiau dažniausiai padarant didelę moralinę žalą.

Neapykantos nusikaltimų pobūdis ir formos

- Dažniausiai neapykantos nusikaltimų sampratoje pabrėžiami tokios diskriminacinės neapykantos nuostatos kaip amžius, lytis, seksualinė orientacija, neįgalumas, rasė, tautybė, kalba, kilmė, socialinė padėtis, tikėjimas, įsitikinimai ar pažiūros.
- Neapykantos nusikaltimai gali būti padaromi įvairiomis formomis, pavyzdžiui, panaudojant fizinį smurtą (sutrikdant asmens sveikatą), panaudojant psichinį smurtą (bauginant, gąsdinant, persekiojant, terorizuojant), sugadinant turtą, įžeidžiant, menkinant, pravardžiuojant žodžiu ar raštu laiškuose ar žinutėmis, kurstant neapykantą.

Neapykantos nusikaltimus identifikuojantys du elementai

- Pirmasis elementas – nusikalstama veika, pavyzdžiui, užpuolimas ar nuosavybės apgadinimas. Neapykantos nusikaltimo atveju visuomet turi būti kažkokia nusikalstama veika: jei jos nėra, nėra ir neapykantos nusikaltimo. Jeigu nėra šio elemento, vien tik diskriminacinių pažiūrų nepakanka, jog būtų inkriminuojama nusikalstama veika.
- Antrasis elementas – nusikalstamos veikos padarymo motyvas, kuriam būdingas diskriminacinis pobūdis, kuriuo asmuo siekia pažeisti tam tikrą saugomą savybę (vertybę), pavyzdžiui, amžių, profesiją, rasę, lytį ir pan. Motyvas nustatytinas visada, nes jis parodo, kad kaltininkai nukentėjusiuosius pasirenka dėl savo neigiamų išankstinių nuostatų apie tam tikrą asmenį (grupę), parodo, jog toks asmuo (grupė) visuomenėje nėra pageidaujami.

Neapykantos nusikaltimų motyvai

- Svarbu atkreipti dėmesį, kad motyvai gali būti keli.
- Neigiamas nusistatymas tam tikros asmenų grupės atžvilgiu gali būti nebūtinai vienintelis nusikalstamos veikos motyvas.
- Finansinės naudos siekimas gali būti papildomas motyvas apvagiant žmogų su negalia, kuris laikomas lengvesniu nusikalstamos veikos taikiniu dėl savo negalios.
- Gali būti atvejų, kai asmuo pasirenkamas dėl kelių saugomų charakteristikų – pvz. religijos ir lyties: musulmonei moteriai gali būti nutempiamas galvos apdangalas, išsakant seksistinius, antiarabiškus, antimusulmoniškus komentarus

Neapykantos nusikaltimų padarymo vietos

- Neapykantos nusikaltimų padarymo vieta gali būti pati įvairiausia: tokie nusikaltimai dažniausiai įvyksta viešojoje erdvėje: tiesiog gatvėje ar kitose žmonių susibūrimo vietose, viešajame transporte, įvairiuose masiniuose renginiuose, taip pat ir dažnas atvejis, jog elektroninėje erdvėje – socialinių tinklų (facebook, twitter, instagram ir pan.) ar naujienų portalų komentarų skiltyse.
- Nusikaltimų padarymo vietos gali būti siejamos ir su tam tikrais specialių paskirčių pastatais, pavyzdžiui, maldos namais.

Nusikaltimo vieta, sietina su maldos namais (šaltinis – „Kauno diena“)

Projektą iš dalies finansuoja Europos Komisijos Teisių, lygybės ir pilietiškumo programa 2014- 2020, sutarties su Europos Komisija nr. EU project 848353 (REC) REC-AG-2018/REC-RRAC-RACI-AG-2018. Dokumento turinys atspindi tik dokumento autoriaus ar jo atstovaujamos organizacijos nuomonę. Europos Komisija neatsako už dokumento turinį ir jame esančios informacijos naudojimą.

Projektą vykdo:

Neapykantos kalba

- Tai yra viešas informacijos (idėjų, nuomonių, žinomai neteisingų faktų), kuria tyčiojamasi, niekinama, skatinama neapykanta, kurstoma diskriminuoti, smurtauti, fiziškai susidoroti su žmonių grupe ar jai priklausančiu asmeniu dėl lyties, seksualinės orientacijos, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimo ar pažiūrų, skleidimas (žodžiu, raštu).
- Tokio pobūdžio informacija paprastai sukelia įtampą visuomenėje, nepakantumą turintiems kitokių nei dauguma brouožų ir taip kliudo taikiam žmonių sugyvenimui, kuria konfliktams palankią terpę. Todėl neapykantos kalbą būtų galima apibūdinti kaip kalbą, kuri kelia grėsmę asmenų lygiateisiškumui, asmenų sugyvenimui ir t.t.

Neapykantos kalbos vertinimas

- Vertinant neapykantos kalbą atkreipiamas dėmesys į tai, kad dažnai komentarai būna nebrandūs, hiperbolizuoti, parašyti asmenų neįsigilinusių į straipsnio ar internetinio pokalbio esmę, dažnai rašoma tik tam, kad rašytų. Daugeliu atveju tai yra neigiamo komentavimo pasekmės.
- Tačiau teigiamas komentavimo sistemos privalumas yra tas, kad sudaro sąlygas kiekvienam prisiregistravusiam vartotojui tuojau pat parašyti komentarą, be to, leidžia parašyti komentarą asmeniui, kuris niekada neišdrįstų to padaryti viešai – per televiziją, auditorijoje ar kt.
- Todėl vertinant tokius komentarus baudžiamosios teisės aspektu būtina įvertinti, kokių tikslų siekė asmenys rašydami tokius komentarus.

Neapykantos nusikaltimų teisinis reglamentavimas

- Lietuvos Respublikos Konstitucijoje įtvirtintos pagrindinės žmogaus teisės ir laisvės. Viena iš tokių teisių – teisė turėti savo įsitikinimus ir juos laisvai reikšti. Laisvė reikšti įsitikinimus, gauti ir skleisti informaciją gali būti ribojama tik įstatymu ir tokia laisvė nesuderinama su nusikalstamais veiksmais – tautinės, rasinės, religinės ar socialinės neapykantos, prievartos bei diskriminacijos kurstymu, šmeižtu ir dezinformacija.
- Svarbu suvokti, kad saviraiškos laisvė nėra absoliuti ir ribojama taip, kaip nustatyta įstatymo. Kita vertus, šiomis nuostatomis pabrėžiama demokratinės valstybės vertybių hierarchija. Ši nuostata pagrindiniame valstybės įstatyme parodo, kad tam tikrų asmenų grupių apsauga nuo smurto ar persekiojimo yra didesnė vertybė nei neribojama saviraiška.

LR BK numatyta atsakomybė už neapykantos nusikaltimus

- LR BK 99 str., numatantis baudžiamąją atsakomybę už *genocidą*.
- LR BK XXV skyriuje „Nusikaltimai ir *baudžiamieji nusižengimai* asmens *lygiateisiškumui* ir *sąžinės* laisvei“ numatyta atsakomybė už šiuos neapykantos nusikaltimus: BK 169 str. Diskriminavimas *dėl tautybės, rasės, lyties, kilmės, religijos* ar kitos *grupinės priklausomybės*; 170 str. Kurstymas *prieš* bet kokios tautos, *rasės, etninę, religinę* ar *kitokią žmonių grupę*; 170¹ str. *Grupių ir organizacijų, turinčių tikslą* diskriminuoti *žmonių grupę* arba kurstyti *prieš ją, kūrimas* ir veikla; 170² str. *Viešas pritarimas* tarptautiniams nusikaltimams, SSRS ar *nacistinės Vokietijos* nusikaltimams Lietuvos Respublikai ar jos gyventojams, *jų* neigimas ar *šiurkštus* menkinimas; 171 str. Trukdymas atlikti religines apeigas ar religines *iškilmes*.
- LR BK 312 str. 2 d. numatyta atsakomybė už kapo ar kitos *viešosios* pagarbos vietos *išniekinimą dėl rasinių, nacionalinių* ar *religinių motyvų*.

Sunkinančios aplinkybės

Nusikaltimą padariusio asmens siekis išreikšti neapykantą asmenų grupei ar jai priklausančiam asmeniui dėl amžiaus, lyties, seksualinės orientacijos, neįgalumo, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų yra kvalifikuojantis požymis šiuose LR BK straipsniuose:

129 str. 2 d. 13 p. *Nužudymas*;

135 str. 2 d. 13 p. Sunkus sveikatos sutrikdymas

138 str. 2 d. 13 p. Nesunkus sveikatos sutrikdymas.

LR BK 60 str. 1 d. 12 p. numatyta sunkinanti *aplinkybė*, jeigu nusikalstama veika padaryta siekiant *išreikšti neapykantą asmenų grupei ar jai priklausančiam asmeniui dėl amžiaus, lyties, seksualinės orientacijos, neįgalumo, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų*.

Projektą iš dalies finansuoja Europos Komisijos Teisių, lygybės ir pilietiškumo programa 2014- 2020, sutarties su Europos Komisija nr. EU project 848353 (REC) REC-AG-2018/REC-RRAC-RACI-AG-2018. Dokumento turinys atspindi tik dokumento autoriaus ar jo atstovaujamos organizacijos nuomonę. Europos Komisija neatsako už dokumento turinį ir jame esančios informacijos naudojimą.

Projektą vykdo:

Lietuvos Respublikos teismų praktika

- Lietuvos teismų praktikoje atkreipiamas į šiuos pagrindinius su neapykantos nusikaltimų tyrimu susijusius aspektus:
- Pirma, turi būti įvertinamas ultima ratio principas.
- Antra, turi būti nustatytas realios grėsmės faktas.
- Trečia, būtina nustatyti objektyviųjų ir subjektyviųjų nusikalstamos veikos požymių visumą.

Projektą iš dalies finansuoja Europos Komisijos Teisių, lygybės ir pilietiškumo programa 2014- 2020, sutarties su Europos Komisija nr. EU project 848353 (REC) REC-AG-2018/REC-RRAC-RACI-AG-2018. Dokumento turinys atspindi tik dokumento autoriaus ar jo atstovaujamos organizacijos nuomonę. Europos Komisija neatsako už dokumento turinį ir jame esančios informacijos naudojimą.

Projektą vykdo:

Ultima ratio reikšmė

- **Pirma, turi būti įvertinamas ultima ratio principas.** Vertindamas nusikaltimų, numatytų LR BK 170 str., padarymą, LAT akcentuoja, kad padarytos nusikalstamos veikos turi pasižymėti kraštutiniu, jų diskriminacinis pobūdis turi būti akivaizdus (LAT bylos Nr. 2K-677/2012 ir Nr. 2K-86-648/2016).
- LAT jau ir anksčiau yra ne kartą pabrėžęs, kad baudžiamoji atsakomybė demokratinėje visuomenėje turi būti suvokiama kaip kraštutinė, paskutinė priemonė (ultima ratio), naudojama saugomų teisinių gėrių, vertybių apsaugai tais atvejais, kai švelnesnėmis priemonėmis tų pačių tikslų negalima pasiekti.
- Vertinant ultima ratio principą, svarbu atkreipti dėmesį, jog baudžiamojoje justicijoje tai nėra nauja nuostata, ir ji taikoma vertinant ir kitas nusikalstamas veikas.

Projektą iš dalies finansuoja Europos Komisijos Teisių, lygybės ir pilietiškoumo programa 2014- 2020, sutarties su Europos Komisija nr. EU project 848353 (REC) REC-AG-2018/REC-RRAC-RACI-AG-2018.

Dokumento turinys atspindi tik dokumento autoriaus ar jo atstovaujamos organizacijos nuomonę. Europos Komisija neatsako už dokumento turinį ir jame esančios informacijos naudojimą.

Projektą vykdo:

Lietuvos
žmogaus
teisių
centras

Realios grėsmės nustatymo faktas

- **Antra, turi būti nustatytas realios grėsmės faktas.** Ir nors šio nusikaltimo sudėtis yra formali, visgi svarbu konstatuoti, jog padaryti veiksmai yra pavojingi, t. y. jais galima sukelti realią grėsmę aptariamo baudžiamojo įstatymo saugomoms vertybėms, t. y. pažeisti atskirų žmonių grupės, bendruomenės orumą ir lygiateisiškumą.
- Kiekvienu atveju svarbu įvertinti, ar veiksmai yra pavojingi, ir jeigu taip, tai kaip konkrečiai, t. y. kokiais veiksmais sukeliama grėsmė įstatymo saugomai vertybei.
- Teismų praktikoje pažymima, jog pavojingumo laipsnį lemia daugelis faktorių, tai ir nusikalstamos veikos padarymo būdas, motyvai, tikslai bei kitos aplinkybės. Teismų nuomone, kiekvienu atveju būtina individualiai įvertinti, ar asmens veiksmai nesiekė tokio pavojingumo, už kurį jam turi būti taikoma baudžiamoji atsakomybė.

Projektą iš dalies finansuoja Europos Komisijos Teisių, lygybės ir pilietiškoumo programa 2014- 2020, sutarties su Europos Komisija nr. EU project 848353 (REC) REC-AG-2018/REC-RRAC-RACI-AG-2018.

Dokumento turinys atspindi tik dokumento autoriaus ar jo atstovaujamos organizacijos nuomonę. Europos Komisija neatsako už dokumento turinį ir jame esančios informacijos naudojimą.

Projektą vykdo:

Lietuvos
žmogaus
teisių
centras

Požymių visumos nustatymas

- **Trečia, būtina nustatyti objektyviųjų ir subjektyviųjų nusikalstamos veikos požymių visumą.**
- Teismų sprendimų analizė rodo, kad kaip objektyvieji požymiai yra įvertinama pasisakymų pobūdis ir turinys, socialinio konteksto įtemptumas, veiksmų intensyvumas, situacija, kurioje ir kaip padaryti veiksmai, taip pat aplinka, kurioje buvo atlikti veiksmai, ir jos pobūdis, taip pat reakcijos pobūdis į veiksmus.
- Kaip subjektyviųjų požymių visuma vertintina tyčia ir jos kryptingumas, pasisakymų tikslai ir motyvai, nukreipti prieš konkrečią socialinę grupę ar asmenį.

EŽTT rekomendacijos

- Jeigu nusikaltimo ar neapykantos kalbos metu yra aplinkybių, susijusių su galimu neapykantos motyvu, tai tokios aplinkybės privalo būti visapusiškai iširtos.
- Nebūtina nustatyti pakartotinumų komentary ir kad komentarai nebūtinai turi raginti panaudoti smurtą prieš asmenis, kad būtų laikomi neapykantos kalba.

Projektą iš dalies finansuoja Europos Komisijos Teisių, lygybės ir pilietiškumo programa 2014- 2020, sutarties su Europos Komisija nr. EU project 848353 (REC) REC-AG-2018/REC-RRAC-RACI-AG-2018. Dokumentu turinys atspindi tik dokumento autoriaus ar jo atstovaujamos organizacijos nuomonę. Europos Komisija neatsako už dokumento turinį ir jame esančios informacijos naudojimą.

Projektą vykdo:

EŽTT praktika: motyvo nustatymas

- Nagrinėjant EŽTT suformuotą praktiką reikėtų pabrėžti, kad neapykantos motyvo atpažinimas, nustatymas ir įrodinėjimas privalomas.
- *Viena iš tokių bylų Nachova ir kiti prieš Bulgariją. Ši byla susijusi su dviem romų tautybės vyrais, kurie buvo nušauti, kai bėgo nuo karo policijos pareigūnų, norėjusių juos sulaikyti. Incidento metu aukas nušovęs pareigūnas suriko: „Jūs prakeikti čigonai“. EŽTT Didžioji kolegija, nagrinėdama šia bylą, pasisakė, kad valstybė privalo ištirti visus motyvus, susijusius su neapykanta.*
- *Byloje Šešic prieš Kroatiją EŽTT sprendė, kad kaltininko priklausymas „skinheadų“ (skustagalvių) judėjimui buvo pakankamas pagrindas valstybei patikrinti, ar jo įvykdytas užpuolimas nebuvo susijęs su rasistiniais motyvais. Byloje pareiškėjas, romų tautybės asmuo, buvo žiauriai sumuštas gatvėje ekstremistų, skandavusių rasistinius šūkius, ir pateikė pareiškimą dėl jo sumušimo, tačiau bylos aplinkybių tyrimas buvo neefektyvus.*

EŽTT ir Lietuvos teismų sprendimai

- Lietuvos Respublikos teismai remiasi EŽTT nagrinėtomis bylomis ir jų sprendimų teisiniais argumentais, juos cituoja, tačiau atskirais atvejais kyla klausimas dėl nacionalinių teismų vienodo EŽTT sprendimų argumentų vertinimo.
- Pateikiami skirtumai pasireiškiantys tuo, kad EŽTT sprendimuose nurodoma, kad neapykantos kurstymas nebūtinai reikalauja raginimo daryti tam tikrą smurtinę ar kitokią nusikalstamą veiką, pakanka kėsintis į asmenis, padaryti įžeidžiant, išjuokiant ar šmeižiant tam tikras gyventojų dalis ir grupes, tačiau Lietuvos teismų praktikoje pastebimas reikalavimas, jog asmenys būtų realiai sukurstyti ar palenkti atlikti nusikalstamą veiką.

Projektą iš dalies finansuoja Europos Komisijos Teisių, lygybės ir pilietišumo programa 2014- 2020, sutarties su Europos Komisija nr. EU project 848353 (REC) REC-AG-2018/REC-RRAC-RACI-AG-2018.

Dokumento turinys atspindi tik dokumento autoriaus ar jo atstovaujamos organizacijos nuomonę. Europos Komisija neatsako už dokumento turinį ir jame esančios informacijos naudojimą.

Projektą vykdo:

EŽTT ir Lietuvos teismų sprendimų argumentacija

- EŽTT 2020 m. sausio 14 d. priimtas sprendimas byloje *Beizaras ir Levickas prieš Lietuvą*, kuriuo konstatavo, kad Lietuva pažeidė Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių konvencijos 14 straipsnį (diskriminacijos uždraudimas) kartu su 8 straipsniu (teisė į privataus ir šeimos gyvenimo gerbimą) ir 13 straipsnį (teisė į veiksmingą teisinės gynybos priemonę).
- Šioje byloje Lietuvos Respublikos prokuratūra ir nacionaliniai teismai nepradėjo ikiteisminio tyrimo dėl socialiniame tinkle Facebook publikuotų prieš pareiškėjus nukreiptų homofobinių neapykantos komentarų, tokių kaip „žudyt“, „į dujų kameras abu“, „Pydarastus and laužo“, „Šetone prašau duok man leidimą daužys tokiem galvas į sienas“, „Gaidžiai! Ant laužo kurvas!“ ir pan. dėl įkeltos dviejų besibučiuojančių vaikinų nuotraukos.
- EŽTT konstatavo, kad teisėsaugos institucijos diskiminavo homoseksualios orientacijos asmenis ir dėl to nesiėmė veiksmingų priemonių jų teisėms apginti

Ačiū už dėmesį

Projektą iš dalies finansuoja Europos Komisijos Teisių, lygybės ir pilietiškumo programa 2014- 2020, sutarties su Europos Komisija nr. EU project 848353 (REC) REC-AG-2018/REC-RRAC-RACI-AG-2018. Dokumento turinys atspindi tik dokumento autoriaus ar jo atstovaujamos organizacijos nuomonę. Europos Komisija neatsako už dokumento turinį ir jame esančios informacijos naudojimą.

Projektą vykdo:

NEAPYKANTOS NUSIKALTIMŲ IR NEAPYKANTOS KALBOS POVEIKIS. POLICIJOS VAIDMUO PREVENCINEJĖ VEIKLOJE IR BENDRADARBIAVIMAS. PAGALBOS TEIKIMAS

2020 m., Vilnius

Projektą iš dalies finansuoja Europos Komisijos Teisių, lygybės ir pilietiškumo programa 2014- 2020, sutarties su Europos Komisija nr. EU project 848353 (REC) REC-AG-2018/REC-RRAC-RACI-AG-2018. Dokumento turinys atspindi tik dokumento autoriaus ar jo atstovaujamos organizacijos nuomonę. Europos Komisija neatsako už dokumento turinį ir jame esančios informacijos naudojimą.

Projektą vykdo:

Neapykantos nusikaltimų ir neapykantos kalbos poveikis

- Neapykantos nusikaltimai siunčia neigiamą žinią žmonių grupėms, kurioms nukentėjusieji realiai ar tariamai priklauso ir aiškiai parodo, kad tokia žmonių grupė bendruomenėje nepageidaujama, nevertinama, niekinama. Tokie nusikaltimai ar neapykantos kalbos sukelia aukoms didelį *nerimą, baimę, siaubą* ir daro *psichologinę žalą*.
- Be akivaizdžių padarinių, tokių kaip fiziniai sužalojimai ar stresas, kuriuos sukelia neapykanta motyvuotos veikos, daugelis nukentėjusiųjų patiria ir socialinius bei psichologinius padarinius.
- Neapykantos kalba ir neapykantos nusikaltimai daro didelę žalą ne tik atskiriems asmenims, bet ir visai bendruomenei bei visuomenei.

Neapykantos nusikaltimų poveikis

(Šaltinis: Iganski, 2001. L. Labanauskas. Neapykantos nusikaltimų pažeidžiamų bendruomenių kokybinio tyrimo ataskaita. Vidaus reikalų ministerija, 2019).

Projektą iš dalies finansuoja Europos Komisijos Teisių, lygybės ir pilietiškumo programa 2014- 2020, sutarties su Europos Komisija nr. EU project 848353 (REC) REC-AG-2018/REC-RRAC-RACI-AG-2018. Dokumento turinys atspindi tik dokumento autoriaus ar jo atstovaujamos organizacijos nuomonę. Europos Komisija neatsako už dokumento turinį ir jame esančios informacijos naudojimą.

Projektą vykdo:

Užduotis

- Paprašykite, kad mokymo dalyviai užrašytų atvejį dėl neapykantos, su kuriuo susidūrė praktikoje. Jeigu tokių neturi, tada paprašyti sukurti po įžeidžiamą komentarą ir su juo susijusį nukentėjusiojo pareiškimą.

PASTABA. Paaiškinkite, kad niekas neprivalės jų skaityti garsiai, tačiau bus galima panaudoti mokymui kituose mokymuose.

Projektą iš dalies finansuoja Europos Komisijos Teisių, lygybės ir pilietiškumo programa 2014- 2020, sutarties su Europos Komisija nr. EU project 848353 (REC) REC-AG-2018/REC-RRAC-RACI-AG-2018. Dokumento turinys atspindi tik dokumento autoriaus ar jo atstovaujamos organizacijos nuomonę. Europos Komisija neatsako už dokumento turinį ir jame esančios informacijos naudojimą.

Projektą vykdo:

Lietuvos
žmogaus
teisių
centras

Užduotis

- Pasvarstykite, ar visa bendruomenė gali tapti auka nusikaltimo, padaryto prieš vieną individą

Projektą iš dalies finansuoja Europos Komisijos Teisių, lygybės ir pilietiškumo programa 2014- 2020, sutarties su Europos Komisija nr. EU project 848353 (REC) REC-AG-2018/REC-RRAC-RACI-AG-2018. Dokumento turinys atspindi tik dokumento autoriaus ar jo atstovaujamos organizacijos nuomonę. Europos Komisija neatsako už dokumento turinį ir jame esančios informacijos naudojimą.

Projektą vykdo:

Lietuvos
žmogaus
teisių
centras

Policijos vaidmuo prevencinėje veikloje ir bendradarbiavimas su nevyriausybinėmis organizacijomis

- Vykdamą prevenciją dėl neapykanta motyvuotų nusikaltimų ir neapykantos kalbos, reikėtų vadovautis rekomendacijomis „*Rekomendacijos valstybės institucijoms ir įstaigoms dėl pažeidžiamų bendruomenių poreikių dėl jų apsaugos nuo neapykantos nusikaltimų ir paramos nusikaltimų aukoms*“

Projektą iš dalies finansuoja Europos Komisijos Teisių, lygybės ir pilietiškumo programa 2014- 2020, sutarties su Europos Komisija nr. EU project 848353 (REC) REC-AG-2018/REC-RRAC-RACI-AG-2018. Dokumento turinys atspindi tik dokumento autoriaus ar jo atstovaujamos organizacijos nuomonę. Europos Komisija neatsako už dokumento turinį ir jame esančios informacijos naudojimą.

Projektą vykdo:

Policijos vaidmuo prevencinėje veikloje ir bendradarbiavimas su nevyriausybinėmis organizacijomis

- Lietuvos policijos generalinis komisaras 2019 m. gruodžio 20 d. įsakymu Nr. 5-V-959 patvirtino „Lietuvos policijos bendruomenės pareigūnų privalomų įgyvendinti prevencijos veiklų 2020 m. kalendorių“.
- Šiame kalendoriuje numatytos veiklos ir priemonės siejamos su neapykantos nusikaltimų ir neapykantos kalbos prevencija

Projektą iš dalies finansuoja Europos Komisijos Teisių, lygybės ir pilietiškumo programa 2014- 2020, sutarties su Europos Komisija nr. EU project 848353 (REC) REC-AG-2018/REC-RRAC-RACI-AG-2018. Dokumento turinys atspindi tik dokumento autoriaus ar jo atstovaujamos organizacijos nuomonę. Europos Komisija neatsako už dokumento turinį ir jame esančios informacijos naudojimą.

Projektą vykdo:

Praktiniai patarimai dėl bendradarbiavimo su nevyriausybine organizacija

- Pirmieji žingsniai – ryšio sukūrimas
- Dalykiško bendradarbiavimo nauda abiem pusėms
- Reguliarus bendravimas
- Skubių susitikimų organizavimas po specifinio, jautraus įvykio, turinčio įtaką pažeidžiamoms bendruomenėms
- Remkitės savo pasiekimais
- Pasitikrinti, ar bendras darbo tikslas duoda reikiamus rezultatus
- Svarbu žinoti abiejų bendradarbiaujančių pusių (policijos ir NVO) galimybes padedant nukentėjusiam asmeniui.

Projektą iš dalies finansuoja Europos Komisijos Teisių, lygybės ir pilietiškoumo programa 2014- 2020, sutarties su Europos Komisija nr. EU project 848353 (REC) REC-AG-2018/REC-RRAC-RACI-AG-2018. Dokumento turinys atspindi tik dokumento autoriaus ar jo atstovaujamos organizacijos nuomonę. Europos Komisija neatsako už dokumento turinį ir jame esančios informacijos naudojimą.

Projektą vykdo:

Praktiniai patarimai dėl bendradarbiavimo su nevyriausybine organizacija

- Dažniausiai nuo neapykantos kalbos ir neapykantos nusikaltimų nukentėję asmenys išpuolį vertina kaip pasikėsinimą į jų tapatybės šerdį, jų giluminį savęs įvaizdį.
- Neapykantos nusikaltimai iš esmės turi bauginimo poveikį, todėl pasireiškia ir pakartotinio traumavimo rizika.
- Nukentėję nuo neapykantos nusikaltimų ar neapykantos kalbos laikomi pažeidžiami, o jų poreikių įvertinimui turi būti skiriamas ypatingas dėmesys.
- Deramai įvertinus specifinius nukentėjusiųjų poreikius, galima planuoti atitinkamą pagalbą.

Praktiniai patarimai dėl bendradarbiavimo su nevyriausybine organizacija

- Teikiant pagalbą nukentėjusiam asmeniui svarbu vadovautis Europos Parlamento ir Tarybos 2012 m. spalio 25 d. priimta Direktyva 2012/29ES, kurioje nustatyti vienodi minimalūs nukentėjusiųjų teisių apsaugos standartai.
- Nusikaltimų aukos turėtų būti apsaugotos nuo antrinės ir pakartotinės viktimizacijos, bauginimo bei keršto, joms turėtų būti teikiama tinkama parama siekiant padėti atsigauti ir užtikrintos kitos teisės.
- Nukentėjusieji nuo neapykantos nusikaltimų laikytini specialiuųjų poreikių turinčiais asmenimis.

Ačiū už dėmesį

Projektą iš dalies finansuoja Europos Komisijos Teisių, lygybės ir pilietiškumo programa 2014- 2020, sutarties su Europos Komisija nr. EU project 848353 (REC) REC-AG-2018/REC-RRAC-RACI-AG-2018. Dokumento turinys atspindi tik dokumento autoriaus ar jo atstovaujamos organizacijos nuomonę. Europos Komisija neatsako už dokumento turinį ir jame esančios informacijos naudojimą.

Projektą vykdo:

FAKINIŲ DUOMENŲ FIKSAVIMAS IR VERTINIMAS ĮTARIANT NEAPYKANTOS ATVEJŲ: DISKRIMINACINIŲ POŽIŪRIŲ RODIKLIAI (INDIKATORIAI). ATVEJŲ ANALIZĖ

2020 m., Vilnius

Projektą iš dalies finansuoja Europos Komisijos Teisių, lygybės ir pilietiškumo programa 2014- 2020, sutarties su Europos Komisija nr. EU project 848353 (REC) REC-AG-2018/REC-RRAC-RACI-AG-2018. Dokumento turinys atspindi tik dokumento autoriaus ar jo atstovaujamos organizacijos nuomonę. Europos Komisija neatsako už dokumento turinį ir jame esančios informacijos naudojimą.

Projektą vykdo:

Faktinių duomenų fiksavimas ir vertinimas įtariant neapykantos atvejį: diskriminacinių požiūrių rodikliai (indikatoriai)

- Policijos pareigūnams, atvykusiems į įvykio vietą, svarbu ne tik tinkamai fiksuoti galimus nusikalstamos veikos faktinius duomenis, bet ir įvertinti, ar nusikalstama veika turi diskriminacinių rodiklių-indikatorių.
- Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos nuostatos ir suformuota EŽTT įpareigoja valstybes iširti bet kokį šališkumo motyvą.
- Policijos pareigūnai ir prokurorai yra įpareigoti, esant pagrįstam įtarimui, kad neteisėtus veiksmus lėmė neapykantos motyvas, surinkti kaip galima daugiau duomenų, atskleidžiančių tikrąjį neteisėtų veiksmų motyvą, ir jų neignoruoti dėl savo išankstinių nuostatų.

Faktinių duomenų fiksavimas ir vertinimas įtariant neapykantos atvejį: diskriminacinių požiūrių rodikliai (indikatoriai)

- *Diskriminacinių pažiūrų rodiklių (indikatorių) sąvoka:*

Objektyvūs faktai, aplinkybės ar modeliai, susiję su nusikalstama veika ar veikomis, kurios pavieniui ar drauge su kitais faktais ir aplinkybėmis rodo, kad pažeidėjo veika buvo visiškai ar iš dalies motyvuota bet kokios formos diskriminacijos ar diskriminacinių pažiūrų.

Diskriminacinių pažiūrų rodikliai (indikatoriai)

Projektą iš dalies finansuoja Europos Komisijos Teisių, lygybės ir pilietiškumo programa 2014- 2020, sutarties su Europos Komisija nr. EU project 848353 (REC) REC-AG-2018/REC-RRAC-RACI-AG-2018. Dokumento turinys atspindi tik dokumento autoriaus ar jo atstovaujamos organizacijos nuomonę. Europos Komisija neatsako už dokumento turinį ir jame esančios informacijos naudojimą.

Projektą vykdo:

Užduotis

1. Įvertinkite išankstinių nusistatymų dėl pažeidžiamų asmenų grupių mastą mūsų bendruomenėse.
2. Pakomentuokite savo vertinimus, kuriems skyrėte didžiausius ir mažiausius balus ir juos aptarkite.

Pastaba. Vertinimas – nuo vieno iki dešimties balų. Vienas balas – mažiausia vertė, dešimt balų – didžiausia vertė. Žmonės skirtingai vertina tą patį atvejį. Užduoties tikslas – geriau suprasti skirtingą vertinimą, nes tą patį atvejį vieni laiko pavojingu, o kiti nereikšmingu ir nepriskiria neapykantos kurstymui.

Diskriminacinių pažiūrų rodikliai (indikatoriai)

- Nukentėjusio asmens suvokimas;
- Įvykio liudytojo ir / ar liudytojos suvokimas;
- Komentaras;
- Rašytiniai pareiškimai;
- Gestai;
- Piešiniai;

Projektą iš dalies finansuoja Europos Komisijos Teisių, lygybės ir pilietiškumo programa 2014- 2020, sutarties su Europos Komisija nr. EU project 848353 (REC) REC-AG-2018/REC-RRAC-RACI-AG-2018. Dokumento turinys atspindi tik dokumento autoriaus ar jo atstovaujamos organizacijos nuomonę. Europos Komisija neatsako už dokumento turinį ir jame esančios informacijos naudojimą.

Projektą vykdo:

Diskriminacinių pažiūrų rodikliai (indikatoriai)

- Ženklinimas;
- Simboliai;
- Grafičiai;
- Įtariamojo ir nukentėjusio asmens skirtumai (etninė priklausomybė, religiniai įsitikinimai, kultūriniai skirtumai);

Projektą iš dalies finansuoja Europos Komisijos Teisių, lygybės ir pilietiškumo programa 2014- 2020, sutarties su Europos Komisija nr. EU project 848353 (REC) REC-AG-2018/REC-RRAC-RACI-AG-2018. Dokumento turinys atspindi tik dokumento autoriaus ar jo atstovaujamos organizacijos nuomonę. Europos Komisija neatsako už dokumento turinį ir jame esančios informacijos naudojimą.

Projektą vykdo:

Diskriminacinių pažiūrų rodikliai (indikatoriai)

- Laikas;
- Vieta;
- Smurto pobūdis;
- Organizuotos neapykantos grupuotės veikla;
- Kitų motyvų nebuvimas.

Projektą iš dalies finansuoja Europos Komisijos Teisių, lygybės ir pilietiškumo programa 2014- 2020, sutarties su Europos Komisija nr. EU project 848353 (REC) REC-AG-2018/REC-RRAC-RACI-AG-2018. Dokumento turinys atspindi tik dokumento autoriaus ar jo atstovaujamos organizacijos nuomonę. Europos Komisija neatsako už dokumento turinį ir jame esančios informacijos naudojimą.

Projektą vykdo:

Diskriminacinių pažiūrų rodikliai (indikatoriai)

- Ženkliai (užrašas ant drabužių, tatuiruotės), rodantys priklausymą neapykantos grupei
- (Šaltinis. Neapykantos ženklų duomenų bazė [https://www.adl.org/hate-symbols?cat_id\[146\]=146](https://www.adl.org/hate-symbols?cat_id[146]=146))

Diskriminacinių pažiūrų rodikliai (indikatoriai)

- Kaltinamieji, laukiantys teismo bylos nagrinėjimo, rankose laiko lapus su užrašais: „Tiesa mūsų pusėje! Lietuva lietuviams. 14/88“ (Šaltinis: https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/nusikaltimaiirnelaimes/ekvadoriecio-f-sanchezoz-uzpuoliku-teismas-virto-nacionalistu-sou-jie-gina-tevyne-nuo-barbaru-59-1041588#_)

Diskriminacinių pažiūrų rodikliai (indikatoriai)

Po skaičiumi 14 slypi 14 žodžių šūkis, lietuviškai skambantis taip:

„Mes turime apginti mūsų žmonių egzistenciją ir mūsų baltųjų vaikų ateitį“.
(angl. – We must secure the existence of our people and a future for white children)

8 yra aliuzija į aštuntąją angliškos abėcėlės raidę H. Skaičių kombinacija 88 šifruojama kaip HH arba Heil Hitler (Šlovė Hitleriui)

Projektą iš dalies finansuoja Europos Komisijos Teisių, lygybės ir pilietiškumo programa 2014- 2020, sutarties su Europos Komisija nr. EU project 848353 (REC) REC-AG-2018/REC-RRAC-RACI-AG-2018. Dokumentu turinys atspindi tik dokumento autoriaus ar jo atstovaujamos organizacijos nuomonę. Europos Komisija neatsako už dokumento turinį ir jame esančios informacijos naudojimą.

Projektą vykdo:

Atvejis

Du vidutinio *amžiaus neblaivūs* vyrai keikdamiesi ir *užgauliodami* priekabiavo prie vaikinų ir merginų, penktadienio *naktį išėjusių* atsigaivinti iš Vilniaus *gėjų* klubo, kurio *išorinis* fasadas *išpuoštas didelėmis apsinuoginusių vyrų* nuotraukomis. Tai *pamatęs* labai smulkaus *kūno sudėjimo* klubo savininkas Petras *išėjo* iš klubo ir *bandė* apginti *porą*, liepdamas priekabiautojams „*atsiknisti*“ nuo *šitos* vietos, jeigu jiems nepatinka toks klubas. Vyrai *išvadino* Petrą „*pydaru*“ ir *trenkę* jam kelis kartus *į veidą, pabėgo*. Petras *iškvietė* policiją, bet *prieš* pasirodant policijos *pareigūnams*, kartu su klubo apsauginiuos darbuotoju pats surado jam sudavusius vyrus ir *perdavė* atvykusiems *pareigūnams*. Petras *pateikė* savo *įvykio* liudijimo *versiją*, sakydamas, kad tai akivaizdus neapykantos nusikaltimas, nes vyrai *jį užpuolė* prie pat *įėjimo į gėjų klubą*.

Projektą iš dalies finansuoja Europos Komisijos Teisių, lygybės ir pilietiškumo programa 2014- 2020, sutarties su Europos Komisija nr. EU project 848353 (REC) REC-AG-2018/REC-RRAC-RACI-AG-2018.

Dokumento turinys atspindi tik dokumento autoriaus ar jo atstovaujamos organizacijos nuomonę. Europos Komisija neatsako už dokumento turinį ir jame esančios informacijos naudojimą.

Projektą vykdo:

Lietuvos
žmogaus
teisių
centras

Atvejis

Petras kitą dieną iš pareigūnų sužinojo, kad vyrus paleido iš karto po jų parodymų, kuriuose buvo rašoma, kad nė vienas iš jų nevartojo žodžio „pydaras“, kad jie gerbia ir toleruoja žmones nepaisant jų seksualinės orientacijos, kad nežinojo nei kad stovi prie gėjų klubo, nei kad Petras yra gėjus. Vyrų aiškino, kad tai tebuvo tarpusavio santykių aiškinimasis, o ne neapykantos nusikaltimas. Vieno iš jų teigimu, jie sudavė Petrui, nes jie jo išsigando.

Klausimai:

- 1. Kokie diskriminacinių pažiūrų rodikliai pastebimi šioje situacijoje?
- 2. Aptarkite pastebėtus diskriminacinių pažiūrų rodiklius.

Projektą iš dalies finansuoja Europos Komisijos Teisių, lygybės ir pilietiškumo programa 2014- 2020, sutarties su Europos Komisija nr. EU project 848353 (REC) REC-AG-2018/REC-RRAC-RACI-AG-2018.

Dokumento turinys atspindi tik dokumento autoriaus ar jo atstovaujamos organizacijos nuomonę. Europos Komisija neatsako už dokumento turinį ir jame esančios informacijos naudojimą.

Projektą vykdo:

Atvejis

Vilniuje iš Ekvadoro *kilęs* asmuo *išlipęs iš* autobuso *pastebėjo* du jaunuolius, kurie savo keistais veiksmais *patraukė* jo *dėmesį*. Jaunuoliai *akivaizdžiai* mojavu rankomis ir *rodė j jį* bei *kažką neaiškiai šaukė*. Jis *ėjo* toliau, bandydamas *išvengti* kontakto, ir *matė*, kad jaunuoliai *sparčiai* artinasi. *Manė*, kad jie *paprašys* *cigaretės*, nes kartais *žmonės* taip daro, *tačiau* *priėję* jaunuoliai *pradėjo jį daužyti kumščiais*. *Nukentėjusysis* bandė *išvengti smūgių*, bet *nesėkmingai*. Naudodami *smurtą* jaunuoliai *šaukė*: „Lietuva – lietuviams“. Po to jaunuoliai *pasišalino* ir jis *iškvietė policiją*.

Atvejis

Atvykus *pareigūnams nukentėjęs* asmuo *paiškino situaciją* ir *teigė*, kad *ji užpuolė tyčia*. Jis mano, kad buvo *užpultas dėl* dalyvavimo kovo 11 dienos parade, Lietuvos *patriotų eitynėse*. Tuo metu jis *turėjo transparantą „Lietuva visiems“*, o galimai *ji užpuolę* jaunuoliai *šaukė: „Lietuva – lietuviams“*, taip pat parado metu jaunuoliai *turėjo nacių* simbolius, nukreiptus *prieš juodaodžius* ir *netradicinės seksualinės orientacijos žmones*.

Klausimai:

- 1. Kokie diskriminacinių pažiūrų rodikliai pastebimi šioje situacijoje?
- 2. Aptarkite pastebėtus diskriminacinių pažiūrų rodiklius.

Atvejis

Parduotuvėje „Maxima“ besilaukianti moteris stovédama prie kasos kelis kartus nesékmingai bandé atsiskaityti kortele. Eilėje stovéję jaunuoliai pradéjo reikšti neapsitenkinamus ir šaukti ant moters bei keikti ją necenzūriniais žodžiais. Moteris paskambino savo vyrui ir paprašé iškviesti policiją. Jaunuolių priekabiavimas tęsési toliau, jie šauké ant moters, vadino ją žiurke ir grasino sakydami, „kad jmes į bagažinę ir kad jos laukia Strazdauskaitės likimas“. Moteris patyré šoką ir išėjusi iš parduotuvės papasakojo vyrui, kad du jaunuoliai grasino su ja susidoroti. Minėti jaunuoliai taip pat išėjo iš parduotuvės ir pamatę, kad jos vyras – indų kilmės, pradéjo jį jžeidinėti.

Atvejis

Vienas iš jaunuolių, Paulius, nusimovė kelnes, rodė nuogą užpakalį ir šaukė: „Tu, juočki, dink iš čia, babajau“ ir grasino, kad susidoros, sakydamas: „suspardysiu, užmušiu“, vėliau ir kitas jaunuolis pradėjo smurtauti. Įvykj matę asmenys įsikišo ir nutraukė jaunuolių smurtinius veiksmus bei iškvietė policiją.

Klausimai:

- 1. Kokie diskriminacinių pažiūrų rodikliai pastebimi šioje situacijoje?
- 2. Aptarkite pastebėtus diskriminacinių pažiūrų rodiklius.

Papildoma užduotis

- 1. Pateikite atvejus, galimai susijusius su neapykanta, kuriuose Jums teko dalyvauti asmeniškai.
- 2. Aptarkite šiuos atvejus nurodydami galimus diskriminacinių pažiūrų rodiklius ir juos panagrinėkite.

Projektą iš dalies finansuoja Europos Komisijos Teisių, lygybės ir pilietiškumo programa 2014- 2020, sutarties su Europos Komisija nr. EU project 848353 (REC) REC-AG-2018/REC-RRAC-RACI-AG-2018. Dokumento turinys atspindi tik dokumento autoriaus ar jo atstovaujamos organizacijos nuomonę. Europos Komisija neatsako už dokumento turinį ir jame esančios informacijos naudojimą.

Projektą vykdo:

Ačiū už dėmesį

Projektą iš dalies finansuoja Europos Komisijos Teisių, lygybės ir pilietiškumo programa 2014- 2020, sutarties su Europos Komisija nr. EU project 848353 (REC) REC-AG-2018/REC-RRAC-RACI-AG-2018. Dokumento turinys atspindi tik dokumento autoriaus ar jo atstovaujamos organizacijos nuomonę. Europos Komisija neatsako už dokumento turinį ir jame esančios informacijos naudojimą.

Projektą vykdo:

NUKENTĖJUSIŲJŲ NUO NEAPYKANTOS NUSIKALTIMO IR LIUDYTOJŲ APKLAUSOS YPATUMAI

2020 m., Vilnius

Projektą iš dalies finansuoja Europos Komisijos Teisių, lygybės ir pilietiškumo programa 2014- 2020, sutarties su Europos Komisija nr. EU project 848353 (REC) REC-AG-2018/REC-RRAC-RACI-AG-2018. Dokumento turinys atspindi tik dokumento autoriaus ar jo atstovaujamos organizacijos nuomonę. Europos Komisija neatsako už dokumento turinį ir jame esančios informacijos naudojimą.

Projektą vykdo:

Lietuvos
žmogaus
teisių
centras

Bendravimo su nukentėjusiais bendrieji principai

- Nuo nusikalstamos veikos nukentėjęs asmuo nusikalstamos veikos tyrime susiduria su policija, ikiteisminio tyrimo pareigūnais ir tyrimui vadovaujančiais prokurorais, vėliau – su teisėjais, teismų darbuotojais. Nusikalstamos veikos tyrimo laikotarpis gali padėti asmeniui įveikti traumą arba, priešingai – sukelti antrinę viktimizaciją ir ilgalaikes neigiamas psichologines pasekmes.
- Vienas iš dažniausių ir svarbiausių veiksnių ikiteisminio tyrimo ir įrodymų nagrinėjimo teisme metu yra **liudytojo (nukentėjusiojo) apklausa**. Todėl labai svarbu, kad pareigūnas, siekdamas geriau suprasti nukentėjusiuosius ir jų emocinę būseną, parinktų tinkamiausius bendravimo būdus bei žinotų, kaip žmogus gali reaguoti į patirtą traumuojančią įvykį.

Projektą iš dalies finansuoja Europos Komisijos Teisių, lygybės ir pilietiškoumo programa 2014- 2020, sutarties su Europos Komisija nr. EU project 848353 (REC) REC-AG-2018/REC-RRAC-RACI-AG-2018.

Dokumento turinys atspindi tik dokumento autoriaus ar jo atstovaujamos organizacijos nuomonę. Europos Komisija neatsako už dokumento turinį ir jame esančios informacijos naudojimą.

Projektą vykdo:

Lietuvos
žmogaus
teisių
centras

Pagarbos parodymas

Sutrikęs ar grėsmės situacijoje esantis žmogus renkasi paprasčiausius gynybiškus reagavimo būdus. Tačiau, jausdamas aplinkinių pagarbą ir palaikymą, jis palaipsniui pradeda geriau suprasti patį save, aplinką, ima daugiau pasitikėti savimi, įgauna socialinių įgūdžių ir drąsos pažvelgti į savo vidinio pasaulio įvykius, rinktis pagrįstus sprendimus.

Svarbu:

- nuolatinis pagarbų santykis ir dėmesingumas;
- nekritikavimas, nesistebėjimas ir nepašiepimas;
- priima kito žmogaus patyrimą, jausmus ir požiūrius;
- kuria palankią atmosferą, užtikrina sklandesnį nukentėjusiojo ir teisėsaugos pareigūnų bendradarbiavimą;
- atlieka tinkamiau ir tikslingiau nukentėjusiojo asmens apklausą.

Projektą iš dalies finansuoja Europos Komisijos Teisių, lygybės ir pilietiškumo programa 2014- 2020, sutarties su Europos Komisija nr. EU project 848353 (REC) REC-AG-2018/REC-RRAC-RACI-AG-2018.

Dokumento turinys atspindi tik dokumento autoriaus ar jo atstovaujamos organizacijos nuomonę. Europos Komisija neatsako už dokumento turinį ir jame esančios informacijos naudojimą.

Projektą vykdo:

Lietuvos
žmogaus
teisių
centras

Rekomendacijos (1)

Su visais nukentėjusiaisiais elkitės vienodai pagarbiai, neatsižvelgiant į jų ***rasę, tautybę, religiją, lytį ir lytinę orientaciją, socialinį statusą, kultūrinius*** ar kitus skirtumus:

- Kreipkitės į nukentėjusįjį „jūs“;
- Iš klausykite nepertraukdami;
- Pasitikslinkite, ar kalbate suprantamai, jei būtina (matote, kad nesuprato, neišgirdo), tiesiog pakartokite klausimą ar informaciją nekomentuodami, kad „dar kartą kartojate“, „klausykitės atidžiai“ ar pan.;
- Įvardinkite nukentėjusiojo stiprybes, pasireiškusias nusikalstamos veikos metu ar po jos.

Rekomendacijos (2)

Pavyzdžiui:

Tai geriausia, *ką jūs galėjote padaryti šioje situacijoje.*

Gerai, kad nedvejodama *iškvietėte policiją.*

Ačiū už išsamią informaciją.

- Kalbėkite nukentėjusiojo gimtąja kalba arba raskite vertėją;
- Įdėmiai klausykitės ir parodykite, kad girdite;
- Kiek įmanoma, atsižvelkite į nukentėjusiojo norus ir poreikius (pvz., kartais nukentėjusiajam yra sunku kalbėti toje pačioje patalpoje, kur įvyko nusikaltimas; arba noras bendrauti su tam tikros lyties pareigūnu; poreikis skubiai su kuo nors susisiekti – informuoti darbdavį, kad negalės atvykti į darbą ir pan.);
- Klausykite grįžtamojo ryšio apie savo poelgį (pvz., ar kalbate suprantamai – klausimų formuluotės, pateikta informacija ir kt.), kad galėtumėte jį atitinkamai koreguoti.

Saugumo užtikrinimas

Nusikaltimas sukelia bejėgiškumą, intensyvius nerimo, baimės ir kitus jausmus. Nepriklausomai nuo to, su koku įvykiu susidūrė nukentėjusysis, jo ar jos **psichologinio ir fizinio saugumo užtikrinimas** turėtų būti prioritetas. Vien pats pareigūno buvimas šalia suteikia didžiulę emocinę paramą ir padidina fizinį saugumą.

Rekomendacijos

- Pageidautina, kad bendravimas prasidėtų dar prieš ištariant pirmuosius žodžius. Nusikaltimą patyrusio asmens atveju tai itin svarbu, nes nukentėjusysis gali būti sutrikęs, nerimastingas ir pan. Pareigūnas turi kontroliuoti balso tembrą ir intensyvumą – kalbėti ramiai, neskubėdamas, pradėti bendravimą per tinkamą atstumą iki nukentėjusiojo.
- Žodinio bendravimo pradžioje prisistatykite – pasakykite savo vardą, pavardę, pareigas.

Rekomendacijos (1)

- Trumpai paaiškinkite savo vaidmenį ir atsakomybę, pvz.:
Esu čia tam, kad *užrašyčiau jūsų* parodymus. Ar galiu *užteiti*?
Mano pareiga – *pasirūpinti jūsų* saugumu.
Mano pareiga – *apžiūrėti nusikaltimo vietą* ir *užrašyti jūsų* ir *liudytojų* parodymus.
- Pasirūpinkite nukentėjusiojo asmens fiziniu saugumu (fizine sveikata): paklauskite, kaip jis (ji) jaučiasi, ar turi kokių nors sužalojimų ir pan. Jei reikia – iškvieskite medikus.

Rekomendacijos (2)

- Pareigūnas turi elgtis kaip žmogus, kuriam rūpi nukentėjusiojo psichologinė gerovė (ne vien tik parodymų gavimas) ir kuris turi tam reikalingų žinių ir įgūdžių, – kitaip tariant, kaip dalykiškas, dėmesingas profesionalas.
- Užduokite paprastus klausimus (ypač pokalbio pradžioje), kurie leidžia nukentėjusiajam asmeniui pajauti, kad jo nuomonė yra svarbi. Pavyzdžiui:

Ar galiu užėiti (prisėsti) ir užduoti jums keletą klausimų?

Kaip galėčiau į jus kreiptis? (tai ypač aktualu, jei nukentėjusiojo išvaizda nesutampa su asmens dokumentuose nurodyta lytimi).

- Atsižvelkite į kultūrinius skirtumus ir galimus specifinius nukentėjusiojo poreikius, pvz., pageidavimą bendrauti su tos pačios lyties pareigūnu. Tai gali būti svarbu sukuriant saugią aplinką nukentėjusiajam duoti parodymus.

Projektą iš dalies finansuoja Europos Komisijos Teisių, lygybės ir pilietiškumo programa 2014- 2020, sutarties su Europos Komisija nr. EU project 848353 (REC) REC-AG-2018/REC-RRAC-RACI-AG-2018.

Dokumento turinys atspindi tik dokumento autoriaus ar jo atstovaujamos organizacijos nuomonę. Europos Komisija neatsako už dokumento turinį ir jame esančios informacijos naudojimą.

Projektą vykdo:

Informacijos suteikimas

Nukentėjusieji dažnai su nusikaltimu susiduria pirmą kartą, o tai lemia nerimo atsiradimą dėl naujos, nežinomos situacijos.

Rekomendacijos

- Suteikite informaciją apie pagalbą teikiančias nevyriausybinės organizacijas, krizių centrus bei kitą pagalbą, kurią nukentėjusysis gali gauti. Suteikite galimybę nukentėjusiajam, jei yra poreikis, susisiekti su artimaisiais (giminaičiais). Informuokite apie nukentėjusiojo teises.
- Svarbu paaiškinti, kaip toliau vyks tyrimas. Akcentuoti, kad visa informacija yra svarbi tyrimui. Bei prisiminus kai kurias įvykio detales vėliau – svarbu apie tai pranešti.
- Palikite kontaktus, kuriais asmuo gali susisiekti, padėsinkite kreiptis, jei kiltų klausimų.

Rekomendacijos

- Bendravimo pabaiga yra tam tikras viso bendravimo apibendrinimas, pagrindas pasitikėjimo stiprinimui. Todėl atsisveikindami padėkokite, jei įmanoma, pasakykite ką nors asmeniškai malonaus:

Dėkoju už išsamią informaciją.

Jūsų parodymai labai vertingi. Viso gero.

Dėkoju už pagalbą.

- Užtikrinkite konfidencialumą. Būtina, kad pareigūnai visą darbo metu išgirstą informaciją laikytų konfidencialia – neperduotų jos žurnalistams ar kitiems asmenims, kurie neturi jos sužinoti be nukentėjusiojo asmens sutikimo.

Apklausoos ypatumai

- Labai svarbu apklausti nukentėjusįjį praėjus kuo mažiau laiko po neapykantos nusikaltimo. Aukų atsiminimai apie neapykantos nusikaltimų smulkmenas – aiškiausi po ką tik patirto įvykio.
- Apklausą vykdantys pareigūnai turėtų žinoti: būtina tiksliai cituoti, ką sako auka. Tai gali būti frazės, apibūdinančios užpuolimą arba aukos jausmus įvykio metu ar po jo.
- Nemažiau svarbu tiksliai – netrumpinant ir neperfrazuojant – užrašyti nukentėjusiojo žodžius apie tai, ką jam (jai) sakė užpuolikai prieš įvykį, jo metu ar po jo. Tokios citatos gali tapti pagrindiniais neapykantos nusikaltimo rodikliais.

Nukentėjusiojo apklausoje svarbios aplinkybės, susijusios su tiriamu įvykiu (1)

- Nusikaltimo padarymo laikas, vieta.
- Kokie nukentėjusiojo ir nusikaltimą padariusio asmens santykiai; ar jį pažįsta.
- Konkretūs veiksmai, kurie buvo padaryti nukentėjusiojo atžvilgiu (smurtas prieš asmenį, turto sugadinimas ar sunaikinimas, žodiniai / rašytiniai komentarai ir pan.).
- Kokie konkretūs pasakyti (parašyti) komentarai (žodžiai), kuriais išreiškta neapykanta; koks tų komentarų turinys ir išraiška.
- Kaip nukentėjusysis pamatė, pajuto (išgirdo) tokius dėl neapykantos padarytus veiksmus (pasekmes), komentarus ar žodžius; kaip jį tokius veiksmus reagavo; kaip suprato tokius nusikaltėlio veiksmus (smurtą, turto sugadinimą ar pan.), komentarus ar žodžius.

Projektą iš dalies finansuoja Europos Komisijos Teisių, lygybės ir pilietiškoumo programa 2014- 2020, sutarties su Europos Komisija nr. EU project 848353 (REC) REC-AG-2018/REC-RRAC-RACI-AG-2018.

Dokumento turinys atspindi tik dokumento autoriaus ar jo atstovaujamos organizacijos nuomonę. Europos Komisija neatsako už dokumento turinį ir jame esančios informacijos naudojimą.

Projektą vykdo:

Lietuvos
žmogaus
teisių
centras

Nukentėjusiojo apklausoje svarbios aplinkybės, susijusios su tiriamu įvykiu (2)

- Koku būdu buvo pasakyti (parašyti) su neapykanta susiję komentarai ar žodžiai (kokia aplinka, kokia erdvė, kaip prieinami kitiems žmonėms ir aplinkai tokie komentarai ar žodžiai).
- Koks konkrečiai galėjo būti neapykantos nusikaltimo motyvas, kuo nukentėjusysis grindžia, argumentuoja savo tokią poziciją (nuomonę).
- Ar nukentėjusiojo manymu, kas nors matė, girdėjo, žino apie tokį su neapykanta susijusį įvykį (įvykio liudytojai ar kiti ką nors galintys žinoti asmenys).

Atvejų analizė

1 ATVEJIS

„2018-07-19 apie 9.08 val. *viešojo* transporto *stotelėje* „“, X g., Vilniuje, pil. A.A. veikdamas *bendrininkų grupėje* kartu su pil. L.L., *priėjo* prie Ekvadoro Respublikos pil. A.F., *viešai* diskriminuodamas *dėl* jo *tautybės*, *šaukė*: „*Lietuva lietuviams*“ ir *kumščiais sudavė* penkis kartus *j veido sritį*“ (Tekstas netaisytas).

Projektą iš dalies finansuoja Europos Komisijos Teisių, lygybės ir pilietiškumo programa 2014- 2020, sutarties su Europos Komisija nr. EU project 848353 (REC) REC-AG-2018/REC-RRAC-RACI-AG-2018. Dokumento turinys atspindi tik dokumento autoriaus ar jo atstovaujamos organizacijos nuomonę. Europos Komisija neatsako už dokumento turinį ir jame esančios informacijos naudojimą.

Projektą vykdo:

Klausimai

1. Ar yra nusikalstamos veikos požymiai? Jeigu yra, kvalifikuokite nusikalstamą veiką. Kokie požymiai rodo nusikalstamos veikos požymius?
2. Kokie pagrindiniai nukentėjusiojo apklausos ypatumai?
3. Kokius pirminius tyrimo veiksmus atliksite? Kokius reikšmingus tyrimui duomenis rinksite?

2 ATVEJIS

“Pil. T. T. – kandidatas *j* miesto *savivaldybės tarybą*. XXXX m. vasario 15 d. ir vasario 18 d. *viešoje* politinei veiklai skirtoje (ne *asmeninėje*) paskyroje socialiniame tinkle „*Facebook*“ publikuoti vaizdo *įrašai*, kuriuose pristatomos T. T. *asmeninės* ir *šeimoms* istorijos bei *politinės* veiklos prioritetai. Po *šiais* *viešais* publikuotais *įrašais* buvo palikti komentarai: „*sudegint jį*“, „*K* reiks ant baidano patikrint kaip geriau *nukankint*“, „*balsuot* uz jį xD balsuociau tik tada jei butu rinkimai I genocida“, „*neilgai* man atrodo jis *gyvens*“, „*zudyt pyderastus!!!*“, kurie galimai *kurstė neapykantą* ir ragino su T. T. susidoroti kaip su homoseksualios orientacijos asmeniu.“ (Tekstas netaisytas).

Klausimai

1. Ar yra nusikalstamos veikos požymių? Jeigu yra, kvalifikuokite nusikalstamą veiką. Kokie požymiai rodo nusikalstamos veikos požymius?
2. Kokie pagrindiniai nukentėjusiojo apklausos ypatumai?
3. Kokius pirminius tyrimo veiksmus atliksite? Kokius reikšmingus tyrimui duomenis rinksite?

3 ATVEJIS

„2019-07-15 apie 22.00 val. pil. L.I. bare „Terasa“, Vilniuje, su draugais sėdėjo prie staliuko. 2019-07-16 apie 04.40 val. prie pil. L.I. priėjo du jam nepažįstami vaikinai, kurie klausė, ar L.I. yra „pyderas“, vėliau išvadino žodžiais „gaidys“, klausė „ar saugiai vaikšto gatvėmis“, „ar nebijo būti apmėtytas plytomis“, „ar nori gauti j snukį“. Vienas iš nepažįstamų vaikinių ketino smūgiuoti pareiškėjui. L. I. yra netradicinės lytinės orientacijos žmogus, todėl mano, kad tai galėjo būti neapykantos kurstymas prieš jį.“
(Tekstas netaisytas).

Klausimai

1. Ar yra nusikalstamos veikos požymių? Jeigu yra, kvalifikuokite nusikalstamą veiką. Kokie požymiai rodo nusikalstamos veikos požymius?
2. Kokie pagrindiniai nukentėjusiojo apklausos ypatumai?
3. Kuo reikšmingi liudytojų apklausos parodymai?
4. Kokius pirminius tyrimo veiksmus atliksite? Kokius reikšmingus tyrimui duomenis rinksite?

Ačiū už dėmesį

Projektą iš dalies finansuoja Europos Komisijos Teisių, lygybės ir pilietiškumo programa 2014- 2020, sutarties su Europos Komisija nr. EU project 848353 (REC) REC-AG-2018/REC-RRAC-RACI-AG-2018. Dokumento turinys atspindi tik dokumento autoriaus ar jo atstovaujamos organizacijos nuomonę. Europos Komisija neatsako už dokumento turinį ir jame esančios informacijos naudojimą.

Projektą vykdo:

POLICIJOS PAREIGŪNŲ REAGAVIMAS Į NEAPYKANTOS NUSIKALTIMUS BEI NEAPYKANTOS KALBĄ IR PIRMINIAI VEIKSMAI ĮVYKIO VIETOJE. ATVEJŲ ANALIZĖ (PRAKTINIŲ SITUACIJŲ SPRENDIMAS)

2020 m., Vilnius

Projektą iš dalies finansuoja Europos Komisijos Teisių, lygybės ir pilietiškumo programa 2014- 2020, sutarties su Europos Komisija nr. EU project 848353 (REC) REC-AG-2018/REC-RRAC-RACI-AG-2018. Dokumento turinys atspindi tik dokumento autoriaus ar jo atstovaujamos organizacijos nuomonę. Europos Komisija neatsako už dokumento turinį ir jame esančios informacijos naudojimą.

Projektą vykdo:

Reagavimo į pranešimą apie neapykantos nusikaltimą ir neapykantos kalbą pirminių veiksmų įvykio vietoje organizavimas

- Policijos pareigūnų efektyvus reagavimas į neapykantos nusikaltimus bei neapykantos kalbą, priklauso nuo pareigūnų gebėjimo atpažinti ir suprasti neapykantos nusikaltimų dinamiką bei jų poveikį aukoms.
- Siekiant užtikrinti policijos veiklos efektyvumą, gerinti reagavimo į pranešimus apie nusikalstamas veikas, nusikalstamų veikų atskleidimo ir tyrimo kokybę, teikiama pirminių būtinųjų veiksmų reaguojant į pranešimą apie neapykantos nusikaltimą ir neapykantos kalbą sekos schema (algoritmas). Pirminių (būtinųjų) veiksmų įvykio vietoje svarbi informacija įvardinta „žingsniais“ (plačiau žr. 14 pav.):

1 žingsnis: Įvykio vietos įvertinimas ir jos apsaugojimas (1)

- **Įvykio vietos apžiūra** – pirminis ir vienas svarbiausių ikiteisminio tyrimo veiksmų, kurio metu ne tik užfiksuojami turintys reikšmę duomenys ir pėdsakai. Tai veiksmas, lemiantis ir tolesnę tiriamo įvykio eigą, neretai ir galutinę bylos sėkmę.

Įvertinant įvykio vietą, svarbu:

- nustatyti teritorijos dydį arba specialios paskirties patalpas (simbolius), pvz. kapinės, maldos, įvairių bendruomenių namai ir kt.
- Įvykio vietoje svarbią reikšmę turi rasti pėdsakai / objektai, pvz., neapykantą kurstanti literatūra, purškiamų dažų skardinės, grasinantys laiškai, simboliniai neapykantos grupuočių naudojami objektai: svastikos, kryžius, įžeidžiančio pobūdžio grafiti, ar kiti diskriminacines pažiūras reikšiantys simboliai.

Projektą iš dalies finansuoja Europos Komisijos Teisių, lygybės ir pilietiškoumo programa 2014- 2020, sutarties su Europos Komisija nr. EU project 848353 (REC) REC-AG-2018/REC-RRAC-RACI-AG-2018.

Dokumento turinys atspindi tik dokumento autoriaus ar jo atstovaujamos organizacijos nuomonę. Europos Komisija neatsako už dokumento turinį ir jame esančios informacijos naudojimą.

Projektą vykdo:

Lietuvos
žmogaus
teisių
centras

1 žingsnis: Įvykio vietos įvertinimas ir jos apsaugojimas (2)

Labai svarbu, kad pareigūnai gebėtų atpažinti, apsaugoti ir užfiksuoti elektroninius duomenis ir pėdsakus, turinčius reikšmę tyrimui.

Įvykio vietos apžiūros atlikimo metu turėtų būti paimti šie daiktai: kompiuterio sisteminiai blokai; nešiojamieji kompiuteriai ir jų įkrovikliai; planšetiniai kompiuteriai; išoriniai diskai ir laikmenos, standieji diskai; apsaugos įrenginiai (Dongles); modemai (pvz.: Omni Connect, Bitė Vodafone, Mezon); maršrutizatoriai; skaitmeniniai fotoaparatai ir vaizdo kameros; diskeliai, kompaktiniai (CD) ir optiniai (DVD) diskai; USB atmintinės, atminties kortelės.

2 žingsnis: Pareiškėjas (bendravimas su auka) (1)

Bendraujant su nukentėjusiuoju (auka), policijos pareigūnui labai svarbu pagarbiai ir profesionaliai elgtis:

- parodyti, kad auka gali pasitikėti pareigūnu bei pareigūnas supranta auką, jaučia jai empatiją bei pagarbą;
- vengti pasisakymų, kurie galėtų būti interpretuojami kaip diskriminacija, arba iš kurių susidarytų įspūdis, kad pareigūnui kaltina auką dėl patirto incidento (pvz., tyrimo metu pastebėta, jog nukentėję asmenys susiduria ne tik su pareigūnų abejingumu, tačiau ir tam tikru kaltinimu: „[...] vienas iš pirmų klausimų buvo, kai aiškinom visą situaciją, „Tai ar nežinot, kur jūs kraustotės ir kas čia per rajonas yra?“ (IR8).);

Projektą iš dalies finansuoja Europos Komisijos Teisių, lygybės ir pilietiškumo programa 2014- 2020, sutarties su Europos Komisija nr. EU project 848353 (REC) REC-AG-2018/REC-RRAC-RACI-AG-2018.

Dokumento turinys atspindi tik dokumento autoriaus ar jo atstovaujamos organizacijos nuomonę. Europos Komisija neatsako už dokumento turinį ir jame esančios informacijos naudojimą.

Projektą vykdo:

Lietuvos
žmogaus
teisių
centras

2 žingsnis: Pareiškėjas (bendravimas su auka) (2)

- leisti aukai išreikšti savo emocijas, atidžiai išklausti;
- leisti aukai kalbėti taip, kaip jai lengviausia;
- kreipiantis į auką gerbti jos nurodytą lytinę tapatybę bei pageidaujama į ją kreipimąsi;
- vengti intymaus, itin asmeniško pobūdžio klausimų bei komentarų;
- stengtis, kad policijos pareigūnų nuomonė nepaveiktų aukos parodymų;
- turėti omenyje, kad auka neprivalo pareigūnams atskleisti savo seksualinės orientacijos, lytinės tapatybės ar išsamios informacijos apie savo lytinį gyvenimą;
- jei nukentėjusysis ar liudytojai teigia, kad tai neapykantos nusikaltimas – apie tai būtina pažymėti dokumentuose, nes, tikėtina, kad jie (nukentėjusieji ar liudytojai) situaciją ir / ar socialinių grupių problematiką įvertina kitaip;

2 žingsnis: Pareiškėjas (bendravimas su auka) (3)

- užtikrinti nukentėjusiojo asmens saugumą – policijos pareigūnai saugią aplinką turėtų užtikrinti ne tik veiksmais, bet ir savo žodžiais, svarbi pareigūno laikysena, balso tonas, empatijos parodymas;
- rekomenduotina nukreipti auką į pagalbą teikiančias organizacijas bei įteikti tokių organizacijų sąrašą;
- atliekant liudytojo (nukentėjusiojo) apklausą labai svarbu tiksliai užrašyti įtariamųjų vartotas frazes, atliktus veiksmus.

3 žingsnis: Liudytojai

- Įvykio vietoje svarbu nustatyti liudytojus, užfiksuojant kontaktinius duomenis ir asmenis, kurie jau pasitraukė iš įvykio vietos. Liudytojai tyrimui gali suteikti itin svarbios informacijos, kurios stresą patyrusi auka savo parodymuose gali ir neįvardinti, pvz., įtariamojo (ar grupės asmenų) požymiai, veiksmai, vartotos frazės ir pan.
- Išsamesnė informacija pateikiama temoje „Nukentėjusiųjų nuo neapykantos nusikaltimo ir liudytojų apklausos ypatumai“.

4 žingsnis: Įtariamasis

- Jei įtariamasis nesulaikytas įvykio vietoje, tačiau yra duomenų (įtariamojo požymiai, buvimo vieta, kita informacija), būtina nedelsiant organizuoti paiešką „karštais pėdsakais“.
- Išsamesnė informacija pateikiama temoje „Neapykantos nusikaltimų tyrimas, kliūtys ir tyrimo organizavimo ypatumai. Atvejų analizė (praktinių situacijų sprendimas)“.

Atvejų analizė

1 ATVEJIS

„Gautas pil. R. K. *pareiškimas*, kad nuo 2019-10-31 14.00 val. iki 2019-11-02 9.00 val., Vilniaus r., *Mickūnų sen., Geruliškių k., esančiose kapinėse* buvo *išniekintas* V. V., gim. XX, mirties data - XX, kapas: apgadintas (apdegintas) *kryžius, išmėtytos žvakės, gėlės*. Ant kapo rastas sudegintas *balionėlis*, galimai nuo *purškiamų dažų*, balto metalo *žiedas*, kuris *nežinomai* atsirado ant kapo. Padaryta *X eurų turtinė žala*. *Priešgaisrinė gelbėjimo* tarnyba informavo, kad tai buvo *tyčinis* padegimas. *Nusikaltimą padarę* asmenys nenustatyti.“

Klausimai

1. Įvertinkite veiką baudžiamosios atsakomybės aspektu. Kvalifikuokite nusikalstamą veiką.
2. Kokius pirminius veiksmus atliksite įvykio vietoje? Kokius reikšmingus duomenis rinksite? Kokia specifika pasižymi įvykio vieta?
3. Kas šiuo atveju bus nukentėjusysis? Kokie nukentėjusiojo apklausos ypatumai?

2 ATVEJIS

„Policijos pareigūno S. L. tarnybinis pranešimas, kad 2019-09-15 apie 11.00 val., Vilniuje, X g. 2, šalia pastato, kuriame įsikūrusi Lietuvos žydų bendruomenė, ant šaligatvio iš gėlių vazono žemės buvo pavaizduota nacistinė svastika.“

Projektą iš dalies finansuoja Europos Komisijos Teisių, lygybės ir pilietiškumo programa 2014- 2020, sutarties su Europos Komisija nr. EU project 848353 (REC) REC-AG-2018/REC-RRAC-RACI-AG-2018. Dokumento turinys atspindi tik dokumento autoriaus ar jo atstovaujamos organizacijos nuomonę. Europos Komisija neatsako už dokumento turinį ir jame esančios informacijos naudojimą.

Projektą vykdo:

Klausimai

1. Ar yra nusikalstamos veikos požymiai? Jeigu yra, kvalifikuokite nusikalstamą veiką. Kokie požymiai rodo nusikalstamos veikos požymius?
2. Kokius pirminius veiksmus atliksite įvykio vietoje? Kokius reikšmingus duomenis rinksite? Kokia specifika pasižymi įvykio vieta?
3. Kas šiuo atveju turėtų būti pareiškėjas?
4. Kas šiuo atveju bus nukentėjęsysis?
5. Kokie pagrindiniai liudytojų apklausos ypatumai?

3 ATVEJIS

„Nuo 2019-04-13 apie 21.00 val. iki 2019-04-14 apie 12.30 val. *Balsių g., Vilniuje, viešoje vietoje, įžūliu elgesiu iš vandališkų paskatų svastikos ženklų ir necenzūriniu žodžiu „bybys“ apipaišytas metalinis laikinas statinys, skirtas katalikų bendruomenei. Padaryta žala tikslinama.*“ (Tekstas netaisytas).

Projektą iš dalies finansuoja Europos Komisijos Teisių, lygybės ir pilietiškumo programa 2014- 2020, sutarties su Europos Komisija nr. EU project 848353 (REC) REC-AG-2018/REC-RRAC-RACI-AG-2018. Dokumento turinys atspindi tik dokumento autoriaus ar jo atstovaujamos organizacijos nuomonę. Europos Komisija neatsako už dokumento turinį ir jame esančios informacijos naudojimą.

Projektą vykdo:

Klausimai

1. Ar yra nusikalstamos veikos požymių? Jeigu yra, kvalifikuokite nusikalstamą veiką. Kokie požymiai rodo nusikalstamos veikos požymius?
2. Kokius pirminius veiksmus atliksite įvykio vietoje? Kokius reikšmingus duomenis rinksite? Kokia specifika pasižymi įvykio vieta?
3. Kas šiuo atveju bus nukentėjusysis? Kokie nukentėjusiojo apklausos ypatumai?

4 ATVEJIS

„2017-08-20 Vilniuje, Pilies g., restorane „*Gedimino kalnas*“, du *neblaivūs* jaunuoliai *pašalinių lankytojų* akivaizdoje *viešai tyčiojosi iš* Portugalijos *piliečio* L. L. *rasės*, vadindami *ji* „*juočkiu, nigeriu*“ bei galimai vienas iš *jų* ketino suduoti *smūgį*, *tačiau pareiškėjas buvo atsitraukęs. Įtariamieji* nustatyti.“

Projektą iš dalies finansuoja Europos Komisijos Teisių, lygybės ir pilietiškumo programa 2014- 2020, sutarties su Europos Komisija nr. EU project 848353 (REC) REC-AG-2018/REC-RRAC-RACI-AG-2018. Dokumento turinys atspindi tik dokumento autoriaus ar jo atstovaujamos organizacijos nuomonę. Europos Komisija neatsako už dokumento turinį ir jame esančios informacijos naudojimą.

Projektą vykdo:

Klausimai

1. Ar yra nusikalstamos veikos požymių? Jeigu yra, kvalifikuokite nusikalstamą veiką. Kokie požymiai rodo nusikalstamos veikos požymius?
2. Kokius pirminius veiksmus atliksite įvykio vietoje? Kokius reikšmingus duomenis rinksite?
3. Kokie pagrindiniai liudytojų apklausos ypatumai?

5 ATVEJIS

„Pil. O. Z. *pranešimas*, kad 2016 m. sausio 9, 11, 12, 13 dienomis socialinio tinklo Facebook *viešoje grupėje* „Mes prieš pederastus“, nežinomas asmuo, *pasivadinęs* „XX“, *parašė* komentarus: „Dalykites sia grupe ir jos postais, surinkite armija prieš piderastus“, „Greiciau gryzk, darysim reida, ieskosim pyderu ir dauzysim“, „Ant laužo juos“, „Atlygis uz sunaikinta pydera – ozka arba ozys *pasirinktina*“, „Optimaliausia bausme – odos nulupimas nuo viso kuno, beveik *viso*“, „jiem reiktu *kišt* adatas po nagais ir adatas *kišt j* akis, cia minimum“. (Tekstas netaisytas).

Klausimai

1. Ar yra nusikalstamos veikos požymių? Jeigu yra, kvalifikuokite nusikalstamą veiką. Kokie požymiai rodo nusikalstamos veikos požymius?
2. Kokius pirminius veiksmus atliksite? Kaip nustatysite įvykio vietą? Kokia specifika pasižymi pirminiai ikiteisminio tyrimo veiksmai? Kokius reikšmingus duomenis rinksite?

Ačiū už dėmesį

Projektą iš dalies finansuoja Europos Komisijos Teisių, lygybės ir pilietiškumo programa 2014- 2020, sutarties su Europos Komisija nr. EU project 848353 (REC) REC-AG-2018/REC-RRAC-RACI-AG-2018. Dokumento turinys atspindi tik dokumento autoriaus ar jo atstovaujamos organizacijos nuomonę. Europos Komisija neatsako už dokumento turinį ir jame esančios informacijos naudojimą.

Projektą vykdo:

NEAPYKANTOS NUSIKALTIMŲ TYRIMAS, KLIŪTYS IR TYRIMO ORGANIZAVIMO YPATUMAI. ATVEJŲ ANALIZĖ (PRAKTINIŲ SITUACIJŲ SPRENDIMAS)

2020 m., Vilnius

Projektą iš dalies finansuoja Europos Komisijos Teisių, lygybės ir pilietiškumo programa 2014- 2020, sutarties su Europos Komisija nr. EU project 848353 (REC) REC-AG-2018/REC-RRAC-RACI-AG-2018. Dokumentu turinys atspindi tik dokumento autoriaus ar jo atstovaujamos organizacijos nuomonę. Europos Komisija neatsako už dokumento turinį ir jame esančios informacijos naudojimą.

Projektą vykdo:

Specialių žinių poreikis, klausimų formulavimas ir išvados vertinimas

- Specialių žinių poreikis turi būti vertinamas atsižvelgiant į neapykantos nusikaltimo pobūdį: 1) būtinybė įvertinti neapykantos kalbos turinį ir raišką; 2) poreikis įvertinti ir nustatyti nukentėjusiojo sveikatos sutrikdymo mastą, kuomet asmuo buvo sužalotas; 3) poreikis taikyti informacinių technologijų žinias.
- Todėl šiuo atveju svarbu parengti užduotį paskirti tikslinį objektų tyrimą ir įvertinti gautus tyrimo rezultatus. Vienas iš procesinių dokumentų, kuris svarbus reikšmingų duomenų rinkimo ir vertinimo kontekste, yra specialisto išvada.
- Specialisto išvados neatsako į teisinio pobūdžio klausimus ir neanalizuoja ir nevertina asmens kaltės klausimo, todėl rengiamos užduotys turi būti orientuotos tik į konkrečius specifinius klausimus, susijusius su specialiomis žiniomis pagal minėtas tris kryptis.

Institucijos, teikiančios specialisto išvadą

- Esant poreikiui įvertinti neapykantos kalbos turinį ir raišką, skiriamos užduotys atlikti kalbinių aktų tyrimą ir teikiamos:
- Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybai
- Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnybai
- Lietuvos teismo ekspertizės centrui

Projektą iš dalies finansuoja Europos Komisijos Teisių, lygybės ir pilietiškumo programa 2014- 2020, sutarties su Europos Komisija nr. EU project 848353 (REC) REC-AG-2018/REC-RRAC-RACI-AG-2018. Dokumento turinys atspindi tik dokumento autoriaus ar jo atstovaujamos organizacijos nuomonę. Europos Komisija neatsako už dokumento turinį ir jame esančios informacijos naudojimą.

Projektą vykdo:

Pateikiamos pavyzdinės klausimų formuluotės: 1 variantas

1. Ar pateiktame komentare yra tyčiojamasi, niekinama, skatinama neapykanta ar kurstoma diskriminuoti žmonių grupę ar jai priklausančią asmenį dėl lyties, seksualinės orientacijos, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų? Jeigu taip, būtent kokiais komentaro teiginiais, jų dalimis ar komentaro teksto atkarpa tai reiškama?
2. Ar yra kurstoma smurtauti, fiziškai susidoroti su žmonių grupe ar jai priklausančiu asmeniu dėl lyties, seksualinės orientacijos, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų? Jeigu taip, būtent kokiais komentaro teiginiais, jų dalimis ar komentaro teksto atkarpa tai reiškama?

Projektą iš dalies finansuoja Europos Komisijos Teisių, lygybės ir pilietiškumo programa 2014- 2020, sutarties su Europos Komisija nr. EU project 848353 (REC) REC-AG-2018/REC-RRAC-RACI-AG-2018.

Dokumento turinys atspindi tik dokumento autoriaus ar jo atstovaujamos organizacijos nuomonę. Europos Komisija neatsako už dokumento turinį ir jame esančios informacijos naudojimą.

Projektą vykdo:

Pateikiamos pavyzdinės klausimų formuluotės: 2 variantas

1. Ar pasakymas lingvistiniu požiūriu yra žeminantis, niekinantis tam tikrą grupę?
2. Ar pasakymu skatinama, raginama smurtauti ar kitaip kenkti tam tikrai asmenų grupei?
3. Ar pasakymu propaguojamos prieš tam tikrą asmenų grupę nukreiptos idėjos?

Projektą iš dalies finansuoja Europos Komisijos Teisių, lygybės ir pilietiškumo programa 2014- 2020, sutarties su Europos Komisija nr. EU project 848353 (REC) REC-AG-2018/REC-RRAC-RACI-AG-2018. Dokumento turinys atspindi tik dokumento autoriaus ar jo atstovaujamos organizacijos nuomonę. Europos Komisija neatsako už dokumento turinį ir jame esančios informacijos naudojimą.

Projektą vykdo:

Specialisto išvadų vertinimas (1)

- Vertinant byloje specialisto išvadų turinį, svarbu atkreipti dėmesį, ar tiriamu atveju pateikti teiginiai yra abstraktūs ar konkretūs. Todėl analizuojant tokių išvadų turinį, labai svarbu įvertinti, kiek specialisto (eksperto) pateikti teiginiai yra susiję su konkrečiu tiriamu asmens pasisakymu.
- Yra vertinamas specialisto išvados turinys, pavyzdžiui, „išreikštas raginimas imtis diskriminacinių veiksmų prieš grupę, skiriamą seksualinės orientacijos pagrindu, kurstoma prieš ją smurtauti bei fiziškai su ja susidoroti, taip pat komentariais skleidžiama neapykanta, tyčiojamasi, siekiama niekinamai išskirti, įžeisti žmonių grupę, skiriamą seksualinės orientacijos pagrindu“.
- Teismų praktikoje yra pabrėžiama, jog išvados negali būti visiškai laisvai interpretuojamos, negali būti vien tik apibendrinančio pobūdžio – turi būti konkrečiai taikomos tiriamu atveju.

Specialisto išvadų vertinimas (2)

- LAT išsakytą poziciją dėl specialių žinių taikymo ta, kad kiekvienu atveju svarbu vertinti specialisto išvadų turinį: apibendrinančio pobūdžio teiginiai ir laisvas interpretavimas nesudaro galimybės tokios išvados vertinti kaip duomenų, pagrindžiančių asmens kaltę.
- Taip pat labai svarbu pažymėti tai, kad specialisto išvados turinys turėtų būti įvertinamas bendrai su kitais byloje surinktais duomenimis (objektyviųjų ir subjektyviųjų duomenų visumos vertinimo principas).

IP adreso nustatymo ypatumai

Tiriant neapykantos nusikaltimus, padarytus elektroninėje erdvėje, atsiranda poreikis specialias žinias panaudoti nustatant IP adresą. Pagrindiniai IP adreso nustatymo veiksmai:

- Būtinai duomenų (informacijos) užfiksavimas apžiūros protokole. Ypač akcentuojant, kad elektroniniai duomenys, kurie yra svarbūs įrodinėjant, labai greitai gali būti sunaikinti. Jei, pvz., tam tikras komentaras (žodžiai, kurstatys neapykantą) buvo paskelbtas internetiniame puslapyje, svarbus tikslus jo įvardijimas apžiūros protokole.
- IP adreso priklausomybė nustatoma naudojantis internetiniu puslapiu <https://centralops.net/co/>
- Naudojantis internetiniu puslapiu <https://centralops.net/co/> taip pat galima išsiaiškinti ir domeną.
- Pareigūnas, naudodamasis Elektroninių ryšių ir dalyvių užklauso sistema (ERIDUS) dėl IP adreso priklausomumo, kreipiasi į mobiliuosius operatorius (pvz. TELE2, TELIA ir kt.).

Projektą iš dalies finansuoja Europos Komisijos Teisių, lygybės ir pilietiško programos 2014–2020, sutarties su Europos Komisija nr. EU project 848353 (REC) REC-AG-2018/REC-RRAC-RACI-AG-2018.

Dokumento turinys atspindi tik dokumento autoriaus ar jo atstovaujamos organizacijos nuomonę. Europos Komisija neatsako už dokumento turinį ir jame esančios informacijos naudojimą.

Projektą vykdo:

Lietuvos
žmogaus
teisių
centras

Kas siekiama nustatyti

1. Abonentinius duomenis (paskyros registracijos metu naudotojo pateiktus duomenis, įskaitant vardą, pavardę, el. pašto adresą, telefono numerį, kitą kontaktinę informaciją, ir registracijos metu sistemos užfiksuotą IP adresą, iš kurio buvo atlikta registracija).
2. Srauto duomenis (IP adresus, iš kurių buvo prisijungta prie naudotojo paskyros, prisijungimų datą ir laiką) už laikotarpį nuo (pradžios data) iki (pabaigos data).

Bendrovės paslaugų paskyrų identifikatorių tipai ir pavyzdžiai

- „Gmail“, „Google Drive“ paskyrų duomenims gauti – el. pašto adresas (pavyzdžiui, vardenis.pavardenis@gmail.com);
- „Gmail“ el. laiško siuntėjo IP adresui (angl. originating IP) gauti – el. laiško žinutės ID (pavyzdžiui, [261c4e000818364826j5b4d8be2g74fd7e9a60853d4e @ mail.gmail.com](mailto:261c4e000818364826j5b4d8be2g74fd7e9a60853d4e@mail.gmail.com));
- „Google Plus“ paskyros duomenims gauti – paskyros ID (pavyzdžiui, plus.google.com/u/0/123451234512345123451);
- „Youtube“ kanalo duomenims gauti – visas URL adresas (pavyzdžiui, www.youtube.com/user/kanalopavadinimas);
- „Youtube“ vaizdo įrašo duomenims gauti – visas URL adresas (pavyzdžiui, www.youtube.com/watch?v=cyHJtZftYtM, paisant raidžių lygį);
- „Google Blog“ paskyros, įrašo (angl. post), komentaro duomenims gauti – visas paskyros, įrašo ar komentaro URL adresas (pavyzdžiui, pavadinimas.blogspot.com, pavadinimas.blogspot.com/MMMM/MM/įrašopavadinimas.html, pavadinimas.blogspot.com/MMMM/MM/įrašopavadinimas.html?showComment=12849108XXXXX#c23198411951056XXXXX).

Įtariamąjo apklausos ypatumai (1)

- Apklausos metu būtina įvertinti įrodinėtinas aplinkybes: ar asmuo veikė tyčia, turėdamas tikslą pasityčioti, paniekinti asmenį arba sukurstyti smurtauti, fiziškai susidoroti su juo dėl jo rasės, tautybės bei kitų LR BK konkrečiuose straipsniuose nurodytų požymių. Todėl apklausos metu būtina įvertinti turimų duomenų visumą: kokiomis aplinkybėmis padarytas tam tikras veiksmas, koks jo pobūdis.
- Subjektyvieji požymiai įrodinėjami ir objektyviomis aplinkybėmis, pavyzdžiui, veiksmų intensyvumas, sistemiškumas, aplinkos reakcija, todėl vertinant veikos pavojingumo laipsnį, svarbu įvertinti, kokiomis aplinkybėmis buvo atlikti veiksmai.

Įtariamojo apklausos ypatumai (2)

- Pripažįstant ar nepripažįstant tam tikrų veiksmų kaip nusikalstamų, vertintinas grėsmės baudžiamojo įstatymo saugomoms vertybėms realumas. Taigi, tiek įtariamojo apklausos metu, tiek ir bendrai priimant sprendimą pradėti ikiteisminį tyrimą ar jo nepradėti, turi būti vertinamas veiksmų pavojingumo laipsnis.
- Įtariamojo apklausos metu svarbu akcentuoti ne tik objektyviausias nusikalstamos veikos aplinkybes – laiką, vietą, atliktų veiksmų intensyvumą, jų sistemingumą (skaičių), bet ir detalizuoti subjektyviųjų požymių visumą: asmens supratimą apie konkrečią daromą nusikalstamą veiką, asmens supratimą apie pasisakymų pobūdį (turinį), jo ypatumus.

Atvejų analizė

1 ATVEJIS

„Pabėgėliai iš Sirijos Lietuvoje gyvena laukimu ir mokosi lietuvių kalbos“, autorius Karolina Mikoliūnaitė (nuoroda - <https://www.15min.lt/verslas/naujiena/finansai/nelegaliailietuvos-siena-kirte-sirai-siekia-pabegeliu-statuso-nori-gyventivilniuje-662-1031382>), asmuo, pasivadinęs A. A., iš IP xxxx, parašė komentarą „Kaip visada tokių straipsnių autorius yra moteris. Matoma lietuviai vyrai netinkamai elgiasi su lietuvėmis. Laikas turbūt pradėti pjaustyti klitorius, pilti rūgštį ant veido, gyvas deginti ir gyvas laidoti, akmenimis užmėtyti, peiliais ausis ir nosis pjaustyti, prievartauti grupėmis, žaginti nuo 11 metų, pardavinėti į vergiją, aprengti maišais, neleisti balsuoti, vairuoti, už menkiausius prasižengimus mušti. Manau tada viskas bus tvarkoje ir bus lietuvių moterys laimingos“ (tekstas netaisytas)

Klausimai

1. Ar yra nusikalstamos veikos požymių? Jeigu yra, kvalifikuokite nusikalstamą veiką. Jeigu yra, kokie požymiai rodo esant nusikalstamą veiką?
2. Kokius pirminius tyrimo veiksmus atliksite? Kokius reikšmingus tyrimui duomenis rinksite? Kokie pagrindiniai nukentėjusiojo apklausos ypatumai?
3. Ar bus sprendžiamas klausimas dėl specialių žinių poreikio? Kaip spręsite? Ar rengsite užduotį atlikti objektų tyrimą ir kas ją atliktų, jeigu skirtumėte? Kokius klausimus formuluotumėte?
4. Ar būtina nustatyti IP adresą? Jeigu taip, kaip nustatysite jį?
5. Kokius papildomus duomenis / informaciją surinksite? Kuo tokie duomenys bus reikšmingi tolesniam tyrimui?
6. Jeigu būtų nustatytas nusikaltimą padaręs asmuo, kaip organizuotumėte jo apklausą? Kokios reikšmingos aplinkybės būtų svarbios įtariamojo apklausos metu?
7. Sumodeliuokite, kokie galimi sprendimai baigus tyrimą? Pagrįskite savo sprendimus.

2 ATVEJIS

A. K. 2018-05-10 apie 12 val. viešojo transporto stotelėje „Baltupiai“, Baltupio g., Vilniuje, veikdamas bendrininkų grupėje kartu su A. A., priėjo prie nukentėjusiojo S. S., viešai šaukė „Lietuva lietuviams“ ir rankomis kumščiais sudavė mažiausiai penkis smūgius nukentėjusiajam S. S., pataikydami į kairį skruostą prie nosies, kairį smilkinį, du kartus į dešinį smilkinį bei į rankas nukentėjusiajam rankomis dengiant veidą nuo smūgių, padarydami nukentėjusiajam nežymų sveikatos sutrikdymą.

Projektą iš dalies finansuoja Europos Komisijos Teisių, lygybės ir pilietiškumo programa 2014- 2020, sutarties su Europos Komisija nr. EU project 848353 (REC) REC-AG-2018/REC-RRAC-RACI-AG-2018. Dokumento turinys atspindi tik dokumento autoriaus ar jo atstovaujamos organizacijos nuomonę. Europos Komisija neatsako už dokumento turinį ir jame esančios informacijos naudojimą.

Projektą vykdo:

Klausimai

1. Kaip kvalifikuosite nusikalstamą veiką? Pagrįskite.
2. Kokius reikšmingus duomenis rinksite ir kokius ikiteisminio tyrimo veiksmus atliksite? Kokios įrodytinės aplinkybės?
3. Kokį tyrimą (-us) būtų būtina atlikti tiriamu atveju? Kokius klausimus formuluosite?
4. Kokie pagrindiniai nukentėjusiojo ir įtariamųjų apklausos ypatumai?
5. Parenkite pranešimą apie įtarimą.
6. Kokį sprendimą priimtumėte byloje atlikę tyrimą?

3 ATVEJIS

M. M. 2019-02-22 apie 22.00 val., T. T. puslapyje, esančiame socialiniame tinkle Facebook, po 2019-02-18 patalpintais vaizdo įrašais – „Vilnius – miestas be neapykantos!“, „Vilnius – miestas už lygias galimybes!“ ir „Vilnius – LGBT bendruomenei draugiškas miestas!“, iš savo socialinio tinklo Facebook paskyros, kurios pavadinimas M. M., parašė komentarą, kurio tekstas: „zudyt pyderastus“.

Projektą iš dalies finansuoja Europos Komisijos Teisių, lygybės ir pilietiškumo programa 2014- 2020, sutarties su Europos Komisija nr. EU project 848353 (REC) REC-AG-2018/REC-RRAC-RACI-AG-2018. Dokumentu turinys atspindi tik dokumento autoriaus ar jo atstovaujamos organizacijos nuomonę. Europos Komisija neatsako už dokumento turinį ir jame esančios informacijos naudojimą.

Projektą vykdo:

Klausimai

1. Kaip kvalifikuosite nusikalstamą veiką? Pagrįskite.
2. Kokius reikšmingus duomenis rinksite ir kokius ikiteisminio tyrimo veiksmus atliksite? Kokios įrodytinos aplinkybės?
3. Kokį tyrimą (-us) būtų būtina atlikti tiriamu atveju? Kokius klausimus formuluosite?
4. Kokie pagrindiniai nukentėjusiojo ir įtariamųjų apklausos ypatumai?
5. Parenkite pranešimą apie įtarimą.

4 ATVEJIS

„2018-05-14 D. P. pranešime nurodė, kad M. K., savo FB paskyroje „papostino“ sakinį „Macų prisirijusi kiaulė laimėjo“ – referuodamas į Izraelio Valstybės dainininkę Eurovizijos konkurse. Šitas jo komentaras, „papostintas“ viešai, žeidžia D. P. asmenį, jo tautiečius, nes pats komentaras implikuoja, kad žydai yra kiaulės.

Projektą iš dalies finansuoja Europos Komisijos Teisių, lygybės ir pilietiškumo programa 2014- 2020, sutarties su Europos Komisija nr. EU project 848353 (REC) REC-AG-2018/REC-RRAC-RACI-AG-2018. Dokumentu turinys atspindi tik dokumento autoriaus ar jo atstovaujamos organizacijos nuomonę. Europos Komisija neatsako už dokumento turinį ir jame esančios informacijos naudojimą.

Projektą vykdo:

Klausimai

1. Įvertinkite veiką baudžiamosios atsakomybės aspektu.
2. Ar yra padaryta nusikalstama veika? Argumentuokite savo sprendimą.

Projektą iš dalies finansuoja Europos Komisijos Teisių, lygybės ir pilietiškumo programa 2014- 2020, sutarties su Europos Komisija nr. EU project 848353 (REC) REC-AG-2018/REC-RRAC-RACI-AG-2018. Dokumento turinys atspindi tik dokumento autoriaus ar jo atstovaujamos organizacijos nuomonę. Europos Komisija neatsako už dokumento turinį ir jame esančios informacijos naudojimą.

Projektą vykdo:

5 ATVEJIS

2011 m. gruodžio 30 d., apie 20 val. 30 min., grupė jaunuolių ant šaligatvio, prie parduotuvės „Maxima“ pastato, esančio Priestočio g. 6, Sventionėlių m., Sventionių r., vartodami necenzūrinius žodžius romų asmenų atžvilgiu, rėkavo: „Muškit“, „Jūs čia čigonai čia negyvensi?“, „Čigonai, jums bus galas“, „Užmušim“, „Čigonai, lauk“, tuo metu automobiliu BMW, valstybinis numeris (-) atvažiavusiam, iš automobilio išlipusiam asmeniui bendrais veiksmais sudavė ne mažiau kaip penkis smūgius rankomis, kojomis ir medine lazda į nugaros kairės pusės mentės sritį, (padarė sužalojimus – kraujosruvas ir VI kairės pusės šonkaulio užpakalinės dalies lūžį bei per juosmens kairę pusę ir dešinę ranką, padarant kraujosruvas šiose kūno dalyse, tuo sukeldami nukentėjusiajam fizinį skausmą ir padarant nesunkaus masto sveikatos sutrikdymą), po to tęsė nusikalstamą veiką, toliau elgėsi agresyviai, viešai smurtavo bei viešai kūrė smurtą prieš kitos tautybės – romų – asmenis, tai yra garsiai rėkavo: „Muškit“, „Jūs čia čigonai čia negyvensit“, „Čigonai, jums bus galas“, „Užmušim“, „Čigonai, lauk“, ir veikdami bendrai pasivijo kitą romų tautybės asmenį, stovėjusį ant Priestočio gatvės važiuojamosios dalies, ir rankomis pastūmė pastarąjį, nuo ko šis pargriuvo ant važiuojamosios dalies, veikdami bendrai, sudavė ne mažiau kaip keturis smūgius rankomis, kojomis ir medinėmis lazdomis nukentėjusiajam į įvairias kūno vietas, tuo sukeldami pastarajam fizinį skausmą.

Projektą iš dalies finansuoja Europos Komisijos Teisių, lygybės ir pilietiškumo programa 2014- 2020, sutarties su Europos Komisija nr. EU project 848353 (REC) REC-AG-2018/REC-RRAC-RACI-AG-2018.

Dokumento turinys atspindi tik dokumento autoriaus ar jo atstovaujamos organizacijos nuomonę. Europos Komisija neatsako už dokumento turinį ir jame esančios informacijos naudojimą.

Projektą vykdo:

Klausimai

1. Įvertinkite veiką baudžiamosios atsakomybės aspektu.
2. Ar yra padaryta nusikalstama veika? Argumentuokite sprendimą.
3. Kokius pirminius ir tolesnius ikiteisminio tyrimo veiksmus atliksite? Kokius reikšmingus duomenis rinksite?
4. Parenkite pranešimo apie įtarimą pavyzdį.

Projektą iš dalies finansuoja Europos Komisijos Teisių, lygybės ir pilietiškumo programa 2014- 2020, sutarties su Europos Komisija nr. EU project 848353 (REC) REC-AG-2018/REC-RRAC-RACI-AG-2018. Dokumento turinys atspindi tik dokumento autoriaus ar jo atstovaujamos organizacijos nuomonę. Europos Komisija neatsako už dokumento turinį ir jame esančios informacijos naudojimą.

Projektą vykdo:

Ačiū už dėmesį

Projektą iš dalies finansuoja Europos Komisijos Teisių, lygybės ir pilietiškumo programa 2014- 2020, sutarties su Europos Komisija nr. EU project 848353 (REC) REC-AG-2018/REC-RRAC-RACI-AG-2018. Dokumento turinys atspindi tik dokumento autoriaus ar jo atstovaujamos organizacijos nuomonę. Europos Komisija neatsako už dokumento turinį ir jame esančios informacijos naudojimą.

Projektą vykdo:

